

Alphonse Daudet

Pisma iz mog mlina

Barba Jozo

ALPHONSE DAUDET

PISMA IZ MOG MLINA

S francuskoga preveo

Josip Tabak

Naslov izvornika
Lettres de mon moulin

Sadržaj

POSVETA
PREDGOVOR
UVOD
USELJENJE
DILIŽANSA IZ BEUCAIREA
TAJNA DJEDA CORNILLEA
KOZA GOSPODINA SEGUINA
ZVIJEZDE
ARLEŽANKA
PAPINA MAZGA
SVJETIONIK SANGUINAIRES
AGONIJA »SÉMILLANTE«
CARINICI
ŽUPNIK IZ CUCUGNANA
STARCI
BALADE U PROZI
 I
 II
BIXIOU I NJEGOVA LISNICA
LEGENDA O ČOVJEKU SA ZLATNIM MOZGOM
PJESNIK MISTRAL
TRI TIHE MISE
 I
 II
 III
NARANČE
DVIJE KRČME
ELIKSIR ČASNOG OCA GAUCHERA
ČEŽNJA ZA VOJARNOM
COPYRIGHT

Ovaj skromni pokušaj u prevođenju nedostižnog izvornika posvećujem uspomeni na sarajevskog profesora Rikarda Kuzmića, čuvenog jezikoslovca, mog učitelja i prijatelja, koji je nama đacima otvorio srce i sluh za glazbu našega i mnogih drugih jezika, od armenskoga i sanskrtā do staroislandskoga, velškoga i provansalskog, čitajući nam ulomke iz svjetske književnosti na originalu i smjesta ih skladno prevodeći, i komu zahvaljujem što me ova glazba nadahnjivala čitav život.

I danas mi je pred očima otmjena, produhovljena i vedra pojava profesora Kuzmića, koji odmjerena koraka šeta među klupama držeći *Pisma* u ruci, čita nam i slatko se smije nebeskim pustolovinama župnika iz Cucugnana.

Prevoditelj

PREDGOVOR

Gdje i što bijaše moj mlin

Na cesti što iz Arlesa vodi u kamenolome u Fontvieilleu, pošto za sobom ostavite brijeg Corde i opatiju Montmajour, vidjet ćete kako se nadesno, poviše velika trgovišta, prašnjava i bijela poput gomile stijena, uzdiže omanje brdo, obraslo borovima što svojim zelenilom u tome sprženom krajoliku upravo napajaju oči. Gore na vrhu okretahu se krila vjetrenjače. Podno pobrdice ustobočila se velika bijela građevina, posjed Mont***, neobično i staro obitavalište koje se počinje kao dvorac, sa prostranim stepeništem i talijanskom terasom sa četverouglastim stupovima, a završava se zidom seoskog majura s lijegalima za paune, s lozom nad ulazom, s bunarom kojemu stablo smokve vijencima kiti željezne nádvoje; tu su još spremišta pod kojima se sjaju branjače i plugovi, tu je još obor za ovce pred poljem s tankim bademovim drvećem koje cvate ružičastim cvatom što ga brzo trusi ožujski vjetar. To je jedino cvijeće na posjedu Mont***. Ni tratine, ni cvijetnjaka, ničega što bi podsjećalo na vrt, na ograđeno imanje; samo čestar borova u sivilu stijena, prirodan i divlji park, sa spletom prolaza, kliskih od suhih borovih iglica.

Unutri, isti nesklad između dvorca i seoskog majura, tu su hladovite popločane galerije, a na njima divani i naslonjači u stilu Luj XVI, izvijeni i nakrivljeni, drugi pak pleteni, tako prikladni za ljetne popodneve sieste; tu su široke stepenice, tu raskošni hodnici gdje vjetar ulijeće, piri ispod vrata u sobe i njiše starinske svjetiljke. Zatim, dvije stepenice i eto nas u neuređenoj seoskoj dvorani s izgledanim neravnim podom po kojem čeprkaju kokoši što su došle da kljucaju mrve ostale nakon ručka na gospodarstvu; zidovi ožbukani, o njih prislonjeni ormari od orahovine, škrinja i načve, naivno urešene rezbom.

Živjela je tu, ima dvadeset godina, jedna stara provansalska obitelj, ne manje osebujna i ljupka od njezina obitavališta. Majka, ladanjska gospođa, vrlo stara, ali sveudilj uspravna pod svojim udovičkim kapama što ih nikada nije skidala, sama je vodila taj znatni posjed s maslinama, žitom, vinovom lozom, dudovima. S

njom su živjela četiri njezina sina, četiri stara momka, koje su nazivali po zvanju i dužnosti što su je vršili ili je još vrše: Načelnik, Konzul, Bilježnik, Odvjetnik. Pošto im je otac umro, a sestra se udala, sva se četvorica okupila oko stare, žrtvujući joj svoje ambicije, želje i naklonosti, ujedinjeni u isključivoj ljubavi prema onoj koju su nazivali svojom »dragom majkom«, naglašujući te riječi sa mnogo poštovanja i nježnosti.

Valjani ljudi, blagoslovljen dom...! Koliko li sam puta, zimi, dolazio onamo da se pribierem u prirodi, da se izliječim od Pariza i od svojih groznica, na zdravom dahu što izbija iz naših provansalskih brežuljaka. Stizao sam bez najave, siguran da ću biti lijepo dočekan, najavljen trubom pāuna, lovačkih pasa, Miraclea, Miracleta, Tamboura, koji su poskakivali oko kočije, dok se pokretala arležanska kapa zbunjene sluškinje koja bi pobrzala da obavijesti gospodare i da meni kaže kako će me »draga majka« privinuti na svoj sivo iskockani šal kao da sam jedan od njezinih sinova. Pet minuta meteža, a onda, pošto su izredani zagrljaji i poljupci, i pošto je moja torba unesena u moju sobu, na svu kuću opet legne mir i tišina. Zazviždim starom Miracleu — prepeličaru kojega su na moru, na nekoj olupini, našli ribari iz Faramana — i penjem se u svoj mlin.

Sama ruševina, taj mlin; trošan ostatak od kamenja i dasaka, podrtina koju nisu pokretali već godine i godine i koja je, razbijenih krakova, gore stajala beskorisna kao kakav pjesnik, dok je svuda naokolo, na obali, mlinarstvo napredovalo i mlinovi se okretali punim krilima.

Čudne su naše srodnosti i naklonosti prema stvarima. Od prvog dana bio mi je drag taj zapuštenik, zavolio sam ga zbog njegove bijede, zbog njegova puta izgubljena pod raslinjem, pod sivkastim i mirisnim gorskim biljem, od kojega je časni otac Gaucher pripravljaio svoj eliksir, volio sam ga zbog zaravni pred njim, trošne terase gdje bijaše lijepo besposličiti u zaklonu od vjetra, dok bi koji kunić bježao onuda ili pak duga bjelouška šuljajući se vijugala u lovu na poljske miševе što su vrvjeli onim razvalinama. Svojom škripom stare gradnje to je potresa vjetar sjeverac, bukom opreme svojih krila u dronjcima, mlin se pokretao u mojoj jadnoj glavi, nemirnoj i punoj putovānja, uspomenā s krstarenja morem, zastanaka po svjetionicima, dalekih otoka; a povijanje i bruj borova svuda naokolo upotpunjavaše to maštanje.

Ne znam odakle mi ova sklonost pustoši i diviljini još od djetinjstva, koja je tako malo u skladu s bujnošću moje prirode, osim ako nije posrijedi istodobno prirodna potreba da se u škrтости riječi, u suzdržavanju od povika i kretanja, nadoknadi prekomjerni potrošak što ga jušnjak čini svim svojim bićem. U svakom slučaju, mnogo dugujem ovim duhovnim povlačenjima; a ništa mi nije toliko koristilo koliko ovaj stari mlin u Provansi. Čak sam se jedno vrijeme nosio željom da ga kupim; i mogao bi se u bilježnika u Fontvieilleu naći spis o prodaji što je ostao u nacrtu, kojim sam se poslužio da napišem uvod ovoj knjizi.

Moj mlin nije mi nikad pripadao. To me nije priječilo da u njemu provodim duge dane u snatrenju, u dozivanju uspomena, sve dok zimsko sunce ne bi zašlo među niske brežuljke puneći im udubine kao rastaljenom kovinom, kao rastopljenim zlatom što se puši. A onda, na zvuk izmamljen puhanjem u morsku školjku, kad bi gospodin Seguin dozivao svoju kozu, vraćao bih se na večeru za gostoljubivi i maštoviti stol obitelji Mont***, na koji se iznosilo svakome prema njegovu ukusu i navadama; vino Costance za Konzula pokraj čaja ili tanjura kestenja za skromnu večeru stare majke.

Pošto bi popili kavu i zapalili lule, četvorica bi starih momaka sišla u selo, a ja bih ostajao sâm da razgovaram s njihovom majkom, sjajnom ženom čvrsta i dobra značaja, istančana uma i pamćenja bogata pričama što ih je kazivala tako jednostavno i rječito: zgone iz svoga djetinjstva, o ljudima onog vremena, o nestalim običajima, o tome kako su skupljali rumenicu na hrastovu lišću,¹ o godini 1815, o invaziji, o tome kako su sve majke odahnule kad je palo Prvo carstvo, o plesovima, o vatrama što su ih od radosti palili po trgovima i o lijepom kozačkom oficiru u zelenoj odori s kojim je skakala poput koze i svu noć igrala kolo na mostu u Beaucaireu. Zatim njezina udaja, smrt njezina muža, starije kćeri, događaji što joj ih predosjećaji — nagao udar u srce — najavljuvahu na više milja udaljenosti, jadi, žalovanja, porodi, prijenos dragog pepela kad se zatvorilo staro groblje.

Bijaše to kao da sam listao jednu od onih drevnih knjiga zapisā, dnevnik što ga je vodila glava obitelji i u koji su nekoć bilježili

¹ Riječ je crvcu kermeznom (*Coccus ilicis*), kukcu nametniku koji živi na hrastu kermezovcu; od njega i njegovih jajašca dobiva se grimiznocrvena boja. — *Prev.*

važnije događaje iz obiteljske povijesti, pomiješane s običnim pojedinostima iz svagdanjeg života, i račune o vinu i ulju iz dobrih godina pokraj pravih čuda od žrtve i rezignacije. U toj građanki, napol seoskoj, osjećao sam pravu žensku dušu, tankoćutnu, intuitivnu, vragolastu i bezazlenu dražest djevojčice. Umorna od pripovijedanja, utonula bi u svoj veliki naslonjač, daleko od svjetiljke; tama noći što se spuštala zaklapala joj tanke vjeđe i preplavljivala njezino staračko lice dubokih bora, smežurano, ispucalo, izbrazdano kao lemešom i branom; i dok bi tako sjedila šuteći i ne mičući se, mogao bih pomisliti da spava da nije bilo zveckanja njezinih brojanica što ih je prstima prebirala u džepu. Tada bih tiho odlazio u kuhinju da ondje provedem kraj večeri.

Pod nadstrešnicom nad golemim ognjištem gdje je visila bakarna svjetiljka veliko se društvo stiskalo pred sjajnom vatrom od maslinovih glavni, a nejednaki plamen čudno obasjavao ušiljene ženske kape i žute muške kapute. Na počasnome mjestu, na ognjišnom kamenu, sjedio pastir kratke bradice, osmagle kože, s kratkom lulom u kutu fino oblikovanih usta, i jedva govorio, pošto se navikao na kontemplativnu šutnju za svojih dugih mjeseci bačijanja na Alpama u pokrajini Dauphiné, pod zvijezdama što ih je sve poznavao, od Vlašića i Jariča do Velikih i Malih Kola. Između dva dima što bi ih odbio s lule, u svome bi zvonomk narječju ispaljivao mudre izreke, ubacivao nedovršene parabole te izricao zagonetne poslovice, od kojih sam neke upamtio:

»Srela bijeda tugu... Čovjeka za riječ, vola za rogove... Kožu krsti, koza brsti... Mjesec s vijencem više, eto nam i kiše... Mjesec rumen, to je znamen, eto vjetra kao amen... Mjesec jasan, i dan krasan...«

I svake večeri ista skalupljena mudrolija kojom je zaključivao sjedeljku: »Što je baba duže živa, pametnija sveder biva, smrt je lako ne dobiva.«

Pokraj njega čuvar Mitifio, zvani Pistolet ili Kubura, podsmješljivih očiju i bijele bradice, svu večer zabavljao okupljene mnogim pričama i legendama što bi ih svaki put oživljavala njegova podrugljiva, vragolasta dosjetka, sasvim provansalska. Koji put usred smijeha što bi ga izazvala kakva Pistoletova priča, pastir bi vrlo ozbiljno rekao: »Kad bi bijela brada svjedočila o mudrosti, onda bi sve koze morale biti mudre.«

Bijaše ondje još i stari Siblet, pa kočijaš Dominique, i malen

grbonja s nadimkom Lou Roudéirou, to jest Tumaralo, vragolast čovo, neka vrsta seoske uhode, oštra pogleda što je probijao noć i prodirao kroza zidove, naprasite naravi i duše koju su razdirale vjerske i političke mržnje.

Trebalo ga je čuti i vidjeti kako pripovijeda i oponaša starog Jeana Costea, jednoga crvenog iz godine 1793, koji je nedavno umro i do kraja se držao svojih vjerovanja. Taj Jean Coste prevalio je dvadeset milja pješice da bi vidio kako giljotiniraju župnika i dvojicu vikara iz njegova sela. »I tako, djeco, kad sam na dalekozor vidio kako su im odrubili glave, eh, Bog da prosti, ipak mi je bio užitak... *tan ben agueré de plesi...*«

Jean Coste, sve cvokokući od studeni i grijući svoj stari kostur uz kakav obasjani zid, govorio dječacima oko sebe; »Jeste li, momci, čitali Volneya...?² *Jouvên, avès legi Voulney?* Taj matematički dokazuje da nema drugog Boga do sunca...! *Gès dé Dieu! noum de Dieu rên que lou soulèu!*« I njegovo mišljenje o ljudima Revolucije; »Marat, dobričina... Saint-Just, dobričina... Danton, također... Da, na koncu, on se razmazio, pokvario, zapao u umjerenjaštvo... *dins lou mouderantismo!*«

I samrtni hropac Jeana Costea, kad je starac uspravio svoj sablasni lik na postelji i progovorio francuski, jedan jedini put u životu, da svećeniku dobaci u lice: »Odlazi, gavrane... još nisam umro, još nema strvine... !«

Toliko je mali grbavac naglasio ovaj posljednji krik da su žene protisnule svoje: »Jao, majko...!« a zaspali psi trgnuli se odà sna i zarežali prema vratima kojima je udarao noćni vjetar i oko njih cvilio. Uto visok i snažan ženski glas, da odagna mučni dojam, zapjeva jednu Sabolijevu³ božićnu pjesmu o anđelu u visini i o dolasku triju kraljeva u Betlehem, priprost i živahan napjev uz frulu što sam ga zadržao u sjećanju, sa svim slikama, izričajima i mjesnim tradicijama skupljenim u pepelu toga starog ognjišta.

² Constantin, comte (grof) de Volney(1757—1820), francuski erudit, naprednjak, pisac djela *Ruines* ili *Méditation sur les révolutions des empires*. — *Prev.*

³ Nicolau Saboli (Saboly), avinjonski kanonik, jedan od provansalskih autora božićnih pjesama (17. St.). U njegovim božićnicama (*noëls*) javlja se neka vrsta pastorale, na pozornicu izlazi cio Avignon, pučki humor miješa se u učenu strofu, kao što, primjerice, njegov stariji suvremenik gaskonski župnik J.-G. d'Astros »slavi vino koliko i Onoga koji ga je stvorio«, kako veli Jean Rouquette (*La litt. d'oc*, Presse Universitaires de France, Pariz 1968, str. 64). — *Prev.*

Često mi se mašta razmahivala i na obilascima oko mlina. Odlazio sam u lov ili u ribolov na Camargue, prema jezeru Vaccarès, između divljih goveda i konja, ostavljenih na slobodi u tome kutu pampā. Jednog dana išao sam da se nađem sa svojim prijateljima, provansalskim pjesnicima, felibristima. *Felibrige*⁴ u to doba još nije bio ustanovljen kao akademska institucija. Nalazili smo se u prvim danima Crkve, u časovima gorljivosti i prostodušja, bez raskola i bez suparništva. Petorica-šestorica dobrih drugova, s dječjim smijehom u apostolskim bradama, sastajala se sad u Maillaneu, malom selu Frédéricica Mistrala⁵, od kojeg me odvajala kamenita čipka Alpillā — sad opet u Arlesu, na Forumu, posred vreve govedara i pastira što su došli da se unajme ljudima s majurā. Išli smo u Aliscamps da tu, ležeći na travi među sarkofazima od sivog kamena, slušamo kakvu lijepu Aubanelovu⁶ dramu, dok je u zraku treperila zrika zrikavaca i dok su iza zavjese od bljedog drveća ironično odzvanjali udarci čekića iz radionica P.L.M.⁷ Poslije čitanja, šetnja na Poljanu, da vidimo kako u svome bijelom oplećku i šiljatoj kapi prolazi gorda i gizdava Arležanka zbog koje se od ljubavi ubio jadni Jean.

U drugim prilikama išli smo na sastanke u Ville de Baux, tu prašnu gomilu ruševina, divljih stijena, starih palača s grbovima, zdanja što se raspadaju, klimavih na vjetru kao orlujsko gnijezdo na visini odakle pogled otkriva, poslije mnogih ravni, liniju čistije plaveti što se blista: more. Večerali bismo u Cornilleovoj gostionici,

⁴ Društvo, pokret za obnovu provansalskog jezika u književnosti, literarna škola što ju je sredinom minolog stoljeća osnovalo sedam mladih provansalskih pjesnika (felibres), među kojima i F. Mistral. — *Prev.*

⁵ Frédéric (zapravo Frederi) Mistral (1830-1914), provansalski pjesnik, dramatičar, leksikograf i filolog, jedan od obnovitelja književnosti na provansalskom jeziku. Njegovo mnogo djelo, premda regionalno, svojom je ljepotom, skladom i vedrinom dostojno antike te je prešlo provansalske i francuske granice i ušlo u svjetsku književnost. Najpoznatiji mu je spjev *Mirèio* (Mireille), u kojemu daje epopeju ruralne Provanse, kao što u eposu *Calendau* (Calendal) opjeva Provansu na moru. Godine 1904. dobio Nobelovu nagradu za književnost, a novac uglavnom izdao na utemeljenje muzeja u Arlesu, ustanove za koju je kupio palaču i u nju smjestio svoje bogate etnografske zbirke. — *Prev.*

⁶ Théodore Aubanel (1829-1886), provansalski pjesnik i dramatičar, rođen u Avignonu, jedan od osnivača *Felibrigea*. Za književne klasifikatore i uspoređivače on je Petrarca među felibristima kao što je Mistral u tome društvu Homer. — *Prev.*

⁷ Željezničke radionice čuvene pruge Paris-Lyon-Méditerranée. — *Prev.*

i cijelu bismo večer, pjevajući stihove, lutali škrbavim ulicama, s ruševnim zidovima, s ostacima stepenica, s kapitelima bez krune, sve u sablasnoj svjetlosti koja je uvijala rašće i kamenje kao snijegom što je istom oprasio. »Pjesnici, ah...! govorio je gazda Cornille... Ta čeljad koja voli da gleda ruševine na mjeseci.«

Felibrige se još okupljao u trščacima otoka Barthelesse, sučelice avinjonskim bedemima i papinskoj palači, svjedoku spletaka i pustolovina malog Tisteta Védènea. Zatim, poslije objeda u kakvoj mornarskoj krčmi, peli smo se pjesniku Mathieuu⁸ u Châteauneuf-des-Papes, čuven sa svojih vinograda koji su dugo bili najpoznatiji u Provansi. Oh, vino papinsko! Vino zlačano, kraljevsko, carsko, pontifikalno, pili smo ga, gore na obronku, pjevajući Mistralove stihove, nove ulomke iz Zlatnih otoka⁹. O kraljici Ponsiradi i o ruži, ili pak onu lijepu pjesmu o moru i o brodu što dolazi sa Mallorke pun naranača... čovjek se osjećao kao da je na Mallorki, pod tim sjajnim nebom, pred tim padinama s vinogradima, poduprtim podzidama od golog kamena, među stablima masline, mogranja i mirte. Na otvorene prozore stihovi izlijetali titrajući poput pčela.

I duša nam je odlijetala za njima, po cijele dane, onim vedrim krajem drevne Grofovije, odlazeći na zavjetna proštenja i na svečanosti i slavlja priređivana kad se govoda žigošu, zaustavljujući se u trgovištima, pod platanama šetališta i trgova i dijeleći skupljenom narodu čudotvorni lijek s klupā na kolima koja su nas vozila. Naš orvijetan, naš čudotvorni lijek, to bijahu provansalski stihovi, lijepi stihovi na jeziku tih seljana što su razumijevali sve i povlađivali kiticama Mistralova spjeva *Mirèio*, Aubanelovoj *Veneri iz Arlesa*¹⁰, kojoj legendi Anselma Mathieua ili J. Romanilha¹¹, i

⁸ Anselme Mathieu (1828—1895), jedan od sedmorice osnivača *Felibrigea*, tvorac kratkih stihova s profinjenom duhovitom poantom. — *Prev.*

⁹ U zbirci *Lis Isclo d'or* (Zlatni otoci) Mistral je sabrao neke od svojih najboljih lirskih pjesama. (Naslov se odnosi na malu skupinu stjenovitih otoka Hyères, jugoistočno od Toulona.) — *Prev.*

¹⁰ »Poganska himna sjajnoj nagosti *Veneri iz Arlesa* i drugi sastavi slična tona zaista su razljutili kuriju u Avignonu: jedan primjerak izdanja koje nije za prodaju brzo je dospio pred oči biskupu, koji je naredio da se izdanje uništi«, napominje Fausta Garavini u svojoj *La lett. occitanica moderna* (Sansoni-Accademia, Milano 1970, str. 133). — *Prev.*

¹¹ Joseph Romanilha (Roumanille, 1818—1891), moderni provansalski pjesnik, svećenik, najstariji i najučeniji među osnivačima *Felibrigea*. Kao najstariji

prihvaćali u zboru s nama pjesmu suncu... Sve se završavalo kojim improviziranim plesom, farandolom, momci i djevojke u radnom ruhu, čepovi skakali na malim stolovima, a je li se našla koja stara bogomoljka što je gundala i rogoborila zamjerajući nam našu veselost i naše slobodno vladanje, lijepi joj je Mistral, ponosan kao kralj David, govorio sa svoje visine: »Manite, majčice, manite... pjesnicima je sve dopušteno...« I povjerljivo bi, namigujući staroj koja se klanjala, puna poštovanja i sva zadivljena, nadovezao: »*Es nautre que fasen li saume... Mi pravimo psalme...*«

I kako je bilo lijepo, poslije jedne takve lirske nestašnosti, vratiti se u mlin i počiniti na travi terase, maštati o knjizi koju bih kasnije napisao sa svim time, knjizi u koju bih unio treperenje što mi je u ušima ostajalo od tih pjesama, od toga vedrog smijeha, od tih vilinskih bajki, i odraz toga sjajnog sunca, miris tih sprženih brežuljaka, i koju bih počeo od svoje ruševine s mrtvim krilima.

*

Prva *Pisma iz mog mlina* pojavila su se negdje 1866. u jednim pariškim novinama, u kojima su ovi provansalski zapisi, potpisani dvostrukim pseudonimom »Marie-Gaston«, uzetim u Balzaca, ostavili okus nečega neobičnog. Gaston, to je bio moj drug Paul Arène¹², koji je, posve mlad, upravo debitirao u Odéonu djelcem iskričavim, punim duha i kobarita, i stanovao sasvim blizu mene, na rubu šume u Meudonu. Premda taj savršeni pisac još nije napisao djelo *Jean des Figues* ni *Paris ingénu*, ni tolike profinjene i jedre strane, imao je već i previše dara i suviše realnu osobnost a da bi se zadugo zadovoljio da bude pomoćni mlinar. Ostao sam dakle sâm da meljem svoje male priče, po hiru vjetra i časa, u živovanju strašno nemirnu. Bilo je tu prekidā, prijelomā, zatim sam se oženio i svoju

(profesor F. Mistrala i A. Mathieua) i najobrazovaniji, bio je vođa i učitelj u Felibrigueu, dok je duša društva i pokreta bio Mistral, svakako najznatniji *felibre*, koji je stekao svjetsku slavu. (Daudet dakle u ovome Predgovoru spominje četvoricu utemeljitelja Felibrigea koji su i najvažniji: ostala trojica nisu tako značajna: slikar-pjesnik Jean Brunet, bilježnik-pjesnik Paul Giéra i ratar-pisac Alphonse Tavan.) — *Prev.*

¹² Pisac različitih djela na francuskome i stihova na provansalskom (1843—1896). Od svega su mu ipak najbolje pripovijetke, na francuskome, u kojima slika svoju Provansu. — *Prev.*

ženu odveo u Provansu da joj pokažem svoj mlin. Ništa se ondje nije promijenilo, ni krajolik ni doček. Stara nas je majka oboje nježno privinula na svoj mali iskočkani šal, i za stolom za kojim su sjedili momci napravilo se malo mjesta i za mlâdu. Ona je sjela pokraj mene na terasi pred mlinom gdje se tramontana, videći kako dolazi ta Parižanka, neprijateljica sunca i vjetra, zabavljala da je gužva, da je ljuti i mota, da je odnosi u kovitlacu kao Chénierovu¹³ mladu Tarentinku.

Na povratku s tog putovanja, ponovno obuzet svojim Provansom, počeo sam u listu *Figaro* novi niz *Pisama iz mog mlina: Starce, Papinu mazgu, Elikzir Časnog oca Gauchera* i druge, pisane u Champrosayu, u ateljeu Eugènea Delacroixa¹⁴ o kojemu sam govorio za pripovijest *Jack i Robert Helmont*. Svezak je objavljen kod Hetzela 1869, i prodao se, na jedvite jade, u dvije tisuće primjeraka, čekajući, kao i druga moja početna djela, da im moda romana dopusti procvat i publicitet. Ne marim! Ipak je to moja najmilija knjiga, ne s gledišta literarnog nego zato što me ona podsjeća na najljepše časove moje mladosti, ludog smijeha, opijenosti bez griznje savjesti, prijateljskih lica i vidika kojih nikad više neću ponovno vidjeti.

Danas je Mont*** pust. Draga je majka umrla, momci se razišli, vino Châteauneuf otišlo do posljednjeg grozda. Gdje je Miracle i Miracle, Siblet, Mitifio, Lou Roudéirou? Da odem onamo, ne bih više našao nikoga. Samo su borovi, kažu mi, mnogo narasli i na njihovu blistavom zelenom povijanju, obnovljen, s novim platnom na krilima, poput korvete što plovi punih jedara, moj se mlin okreće na suncu, pjesnik oživio na vjetru, sanjar vraćen u život.

Alphonse DAUDET

¹³ André Chénier, francuski pjesnik, graciozan i suptilan oponašatelj drevnih grčkih i latinskih pjesnika, »posljednji pjesnik klasicizma i prvi romantik« (rođen u Carigradu 1762. i smaknut u Parizu 1794). Pozdravio Revoluciju, ali, umjerenjak, nije odobravao postupke jakobinaca; zauzimao se za oslobođenje Luja XVI. Osumnjičen da šuruje s monarhistima i kuje zavjeru protiv Revolucije, zatvoren i potom giljotiniran. Uz ostalo pisao je i elegije i idile, među kojima je i *Jeune Tarentine* (Mlada Tarentinka). — *Prev.*

¹⁴ Eugène Delacroix (1798—1863), francuski slikar i grafičar. Njegova platna, mnoga i razna, obilježena snažnim kolorizmom, novost su u slikarstvu i znače konačan prekid s akademskim klasicizmom i početak novog smjera, romantizma, koji ide naporedo s romantizmom u književnosti. — *Prev.*

UVOD

Pred meštra Honorata Grapazija, javnog bilježnika sa sjedištem u Pampérigousti,

pristupio je

gospodin Gaspard Mitifio, suprug Vivette Cornille, maloposjednik iz Cigalièresa i ondje nastanjen,

koji ovim izjavljuje

da je prodao i u vlasništvo prenio, pravno i stvarno, bez ikakvih dugova, tuđih prvenstvenih prava i bez ikakvih hipoteka,

gospodinu Alphonseu Daudetu, pjesniku, žitelju pariškom, ovdje nazočnom i s time suglasnom,

jedan mlin-vjetrenjaču za mljevenje žita, smješten u dolini Rone, u srcu Provanse, na brijegu obraslu zelenim borovima i hrašćem, koji je mlin napušten već više od dvadeset godina, i sada u stanju koje ne dopušta da se upotrijebi za mljevenje, kako se to vidi po divljoj lozi, mahovini, ružmarinu i drugom nametničkom bilju i korovu u koje je potpunoma zarastao sve do navrh krilā.

Bez obzira na to kakav je mlin i u kakvu se stanju nalazi, sa prepuklim glavnim kolom, sa terasom po kojoj trava raste između opeka, gospodin Daudet izjavljuje da mu rečeni mlin i takav kakav jest u svemu odgovara i da mu može služiti u njegove pjesničke svrhe te ga preuzima sa svim rizikom i sa svim opasnostima, bez ikakva prava na naknadu od prodavaoca za prepravke koje bi se u mlinu možda izvele.

Ova se prodaja vrši upoprijeko, to jest odnosi se na mlin-vjetrenjaču i sve u njemu, a uz dogovorenu cijenu, koju je svotu gospodin Daudet položio u ovom uredu u gotovu, u zakonskoj moneti, a koju je gospodin Mitifio odmah primio uz priznanicu, u nazočnosti javnog bilježnika i potpisanih svjedoka.

Ovaj spis o kupoprodaji sastavljen je u Pampérigousti, u uredu javnog bilježnika Honorata Grapazija, u nazočnosti Franceta Mamaĵija, frulaša, i Louiseta zvanog Quique, križonože Bijelih pokajnika, koja dvojica svjedoka, zajedno sa strankama i s bilježnikom, stavljaju svoje potpise na ovu ispravu, pošto im je pročitana, i potvrđuju...

PISMA IZ MOG MLINA

USELJENJE

Kakva li iznenađenja zečevima...! Tä toliko su dugo navikli da vide vrata na mlinu zatvorena, zidove i terasu obraslu travom, tako te su naposljetku povjerovali da se mlinarski rod ugasio, i kako im se to mjesto svidjelo, načinili su od njega neku vrstu glavnog štaba, središte svojih strateških pothvata: mlin zečjeg Jemmapesa¹⁵... One noći kad sam došao bilo ih je — ne, ne lažem — dvadesetak u najmanju ruku: sjedili su u krugu na zaravni, bijaše kao da griju šape na zraki mjesečine... Tek što sam odškrinuo prozorčić na krovu, a ono frrr! logor se rasturi i u neredu naže u bijeg, i sve te male bijele zadnjice, s repićem zavrnutim uvis, umakoše u guštik. No, nadam se da će se vratiti.

Silno se začudio, videći me, i stanar na prvom katu, jedna strašna stara sova, s glavom mislioca, jejina koja živi u mlinu već više od dvadeset godina. Zatekao sam je gore u potkrovlju gdje se, nepomična, ustobočila na drvenoj gredi, usred gruhe od žbuke i rbina od opalih crepova. Na trenutak me pogledala svojim okruglim okom, a onda, sva preplašena što me ne poznaje, poče huktati: »hu-hu!« i nevoljko mahati krilima, posivjelim od prašine — ti vražji mislioci! nikad se ne četkaju... Ne mari! Takva kakva jest, očiju što žmirkaju, čela namrgođena, sva našušurena, ta mi se mirna stanarka sviđa više negoli koja druga, te požurih da joj obnovim najam. Njoj će kao i dosad pripadati cijelo gornje prostorje mlina s ulazom preko krova, a ja za sebe zadržavam prizemlje, malu sobu obijeljenu vapnom, s niskim i zasvođenim stropom kao u kakvoj samostanskoj blagovaonici.

*

Odavde vam i pišem, kraj širom otvorenih vrata, na ugodnom suncu.

¹⁵ Jemmapes (zapravo Jemappes), gradić u jugozapadnom dijelu Belgije, gdje je bio glavni štab generala Ch.-F. Dumourieza, koji je vodio francusku revolucionarnu vojsku te kod toga mjesta, u važnoj bitki 1792, pobijedio Austrijance i osvojio Belgiju.— *Prev.*

Krasna borova šuma, sva okupana svjetlom, pruža se preda mnoom i spušta sve do podno brežuljka. U daljini, na obzoru, Alpile ocrtavaju svoje fine grebene... Tišina posvuda... Samo ovd-a-onda zvuk frule izdaleka, zov šljuke u grmlju lavande, zvek praporaca na mazgi na cesti... Kako li svjetlo miluje svu ovu lijepu provansalsku krajinu! I vi biste sada da zažalim za tim vašim Parizom, bučnim i crnim? Meni je tako lijepo u mome mlinu! Upravo je to kutak koji sam tražio, zakutak mirisan i topao, tisuću milja udaljen od novina, fijakerā i magle...! I kakvih li sve divota oko mene! Tek je minulo osam dana što sam se ovdje smjestio a glava mi je već puna dojmova i uspomena... Eto, još sinoć pribivao sam povratku stada na majur koji se nalazi podno brežuljka, i mogu vam se zakleti da ne bih ovaj prizor dao ni za sve premijere što ste ih ovog tjedna imali u Parizu. Radije, presudite sami.

Treba da vam kažem kako u Provansi običavaju, kad počnu vrućine, stoku otjerati u Alpe, na ispašu. Životinje i pastiri provode gore u planini pet-šest mjeseci, pod vedrim nebom, u travi što im seže do trbuha; a onda, o prvoj jesenskoj studeni, silaze na majur, i stoka opet pase na gradsku, po sivkastim brežuljcima što ih nakađuje divlji ružmarin...

Elem, sinoć su se stada vraćala. Još od jutra očekivala su ih širom otvorena vrata na ogradi; torovi bijahu puni svjež-e slame. Od časa do časa ljudi kazivahu: »Sada su u Eyguièresu, sada su stigli u Paradou.« A potom odjednom, podvečer, glasan uzvik: »Eno ih!« i zaista, tamo u daljini, ugledasmo stado kako se približava u oblaku prašine. Bijaše kao da se i sva cesta kreće s njime... Sprijeda idu stariji ovnovi, oni predvode isturenih rogova, divljeg izgleda; za njima glavnina ovaca, majke ponešto umorne, sa svojom mladunčadi što im se mota oko nogu; mule ukrašene crvenim kićankama nose u koševima janjad istom jučer ojanjenu i njišu je u hodu; zatim slijede psi, uznojeni i zadahtani, s jezikom isplaženim do zemlje, i na kraju dva momka pastira, ogrnuta riđim vunanim kabanicama koje im kao kakav plašt padaju do peta.

Sve to kao u mimohodu veselo prolazi pred nama i uvire na kapiju, uz topot sličan šumu pljuska... Trebalo je vidjeti kakvo je uzbuđenje nastalo na majuru! Savrh samog lijegala veliki zeleno-zlatni pauni, s kukmom kao od tila, prepoznali su došljake te ih dočekuju strašnim kreštanjem. Kokošinjac, koji je drijemao, trgao se odā sna. Sve je na nogama: golubovi, patke, purani, koke biserke.

Dvorište za živad kao da je poludjelo; kokoši već govore da će probdjeti noć...! Svaka je ovca, rekao bi, u svome runu, zajedno s divljim alpskim mirisom, donijela malko onoga svježeg, oštrog planinskog zraka koji nas opija i navodi da zaigramo od dragosti.

Usred sve te vreve i buke stado stiže do svog noćišta i obitavališta. Nema ništa ljupkije od toga smještaja. Stari se ovnovi raznježuju kad opet ugledaju svoje jaslje. Janjci, oni sasvim mali, koji su se ojanjili na putu i nikad nisu vidjeli majur, začuđeni gledaju oko sebe.

Ali se čovjeka od svega najviše doimaju psi, ti valjani ovčarski psi, tako prezaposleni oko svoga stada da na majuru ne stižu vidjeti ništa drugo. Pas čuvar uzalud ih doziva iz svoje kućice, uzalud ih vabi čabar kraj bunara pun svježje vode: ne, ništa oni neće da vide, ništa da čuju prije nego što se stado smjesti, sve dok se ne zakračunaju vrata na ogradi i pastiri ne sjednu na klupe za stolom u prizemnoj prostoriji u kojoj se objeduje. Istom tada psi odlaze u štenaru, i tu, ločući iz svoje drvene zdjele, pripovijedaju svojim drugovima na majuru što su radili ondje gore, u planini, u mračnom kraju gdje ima vukova i velikih purpurnih pustikara, biljaka otrovnica, do vrha punih rose.

DILIŽANSKA IZ BEAUCAIREA

Bilo je to onog dana kad sam stigao ovamo. Popeo sam se na diližansu iz Beaucairea, na dobra stara poštanska kola koja nemaju baš prevaliti velik put da bi prispjela na odredište, ali koja se duž cijele ceste vuku tako polako da bi se uvečer doimala kao da dolaze iz velike daljine. Bijasmo nas petorica na krovu, ne brojeći kočijaša.

Ponajprije jedan čuvar sa Camargue¹⁶, malen zdepast čovo, kosmat, koji je vonjao po divljači, krupnih zakrvavljenih očiju, a na oba mu uha srebrn kolut poput prstena; zatim dvojica iz Beaucairea, pekar i njegov pomoćnik, obojica vrlo zarumenjena i obojica vrlo sipljiva, ali krasnih profila, dvije rimske medalje s likom cara Vitelija; i naposljetku, sprijeda, pokraj kočijaša, neki čovjek... ne, nego neka kapa, golema kapa od zečjeg krzna, koja gotovo nije ni prozborila i koja je sve vrijeme tužno motrila cestu.

Svi su se ti ljudi poznavali među sobom i glasno su razgovarali o svojim poslovima, glasno i sasvim slobodno. Onaj sa Camargue kazivaše kako dolazi iz Nîmesa, kamo ga je pozvao istražni sudac zbog toga što je vilama smjerio nekog pastira. Ljudi sa Camargue vrele su krvi... A tek oni u Beaucaireu! Zar se nisu naša dvojica Bokerana umalo poklala zbog Blažene Djevice? Pekar je, čini se, bio iz jedne župe koja se davno zavjetovala Bogorodici, onoj koju u Provansi nazivaju *Dobra majka* i koja u naručju nosi Malog Isusa; njegov je momak, naprotiv, pjevao na koru jedne sasvim nove crkve, posvećene Bezgrešnom začecu, onome lijepom nasmiješenom liku što ga prikazuju opuštenih mišica i ruku punih sunčanih zraka. Svađa je proizišla odatle. Valjalo je vidjeti kako su ta dva dobra katolika častila jedan drugoga i kako su bile čašćene njihove madone.

— Da krasna li mi je ta tvoja Bezgrešna!

— A što se tu napuhavaš s tom svojom Dobrom majkom?

— Što je tvoja radila u Palestini!

— A tek tvoja, uh, rugoba jedna! Tko će znati što sve nije činila... Radije pitaj svetog Josipa.

¹⁶ Camargue je velik močvarni, poludivlji otok u delti rijeke Rone (oko 750 č. km); na njegovu južnom dijelu Nacionalni park. — *Prev.*

Trebalo je još samo da sijevnu noževi pa da čovjek povjeruje da je u napuljskoj luci, i tko zna ne bi li i zablistali i tako dokrajčili to njihovo teološko nadmetanje da se na kraju nije umiješao kočijaš.

— Nemojte nam dodijavati s tim svojim gospama — u smijehu će on Bokeranima — to su ženski poslovi, a muškarci ne treba da se u njih petljaju.

I s nekim lakim izrazom skepse pucketnu bičem, a mi svi prihvatismo njegovo mišljenje.

*

Završila se tako prepirka, ali je pekaru još ostala zaliha žara, pa kako je već počeo, osjećao je potrebu da utroši ostatak, i zato, okrenuvši se nesretnoj kapi, koja se tiha i tužna skutrila u svome kutu, reče joj podrugljivo:

— A tvoja žena, brusaču...? Kojoj župi pripada ona?

To je pitanje kanda izrečeno u nekoj nadasve šaljivoj nakani, jer svi na krovu kočije prasnuše u bučan smijeh... Jedino se brusač nije smijao: on se pravio kao da i nije čuo. Videći to, pekar se obrati meni:

— Ne poznajete, gospodine, njegovu ženu? Neobično vam je to stvorenje, čudan svat, svega mi! Nema ih dvije takve u Beaucaireu.

Smijeh se udvostruči. Brusač se nije ni maknuo, nego se zadovoljio time da sasvim potihlo kaže, ne podigavši glavu:

— Šuti, pekaru!

Ali vražjem pekaru ne bijaše ni nakraj pameti da šuti: nastavio on još glasnije:

— Bukvan! Ne treba ga žaliti što ima takvu ženu. S njome se čovjek nikad ne dosađuje... Pomislite samo! Ljepotica koja dopušta da je otmu svakih šest mjeseci i koja onda uvijek ima štogod novo da vam pripovijeda kad se vrati... Kako god uzeli, čudna vam je to zajednica... Zamislite, gospodine, nisu bili ni godinu dana u braku, a ona vam tres! ravno u Španjolsku s nekim prodavačem čokolade. Muž ostao sam u kući da plače i da pije... Bio je kao lud. Nakon nekog vremena ljepotica se vratila u selo, odjevena kao Španjolka, noseći u ruci def ili tamburin s praporcima. Svi smo joj govorili: »Sakrij se, ubit će te.« Ali kakvi! Da je ubije, ni govora... Pomirili se oni i nastavili da žive zajedno, i još ga je ona naučila da udara i svira u onaj def ili tamburin.

Ponovno se prolomi smijeh. U svome kutu, ne dižući glave, brusač opet zagunđa:

— Šuti, pekaru!

Pekar ni da se osvrne na nj, nego proslijedi:

— Mislite li možda, gospodine, da se ljepojka smirila pošto se vratila iz Španjolske...? Ma kakvi... Tã njezin je muž lijepo sve prihvatio i prilagodio se! To joj dade volje da opet počne... Poslije Španjolca na red je došao jedan oficir, potom brodar sa Rone, pa neki glazbenik, pa neki... ma šta vam ga ja znam...! A najljepše je od svega to što se svaki put ponovila ista lakardija. Žena odlazi, muž jadikuje; zatim se ona vrati i muž se utješi. I uvijek mu je otmu i odvedu i uvijek je on primi natrag... Vidite li kakvo strpljenje pokazuje taj muž! A ruku na srce, vraški je lijepa ta brusačeva ženica... nema šta, pravi kardinalski zalogaj: živahna, ljupka, punašna. Osim toga, ima kožu bijelu bjelcatu i oči boje lješnjaka koje uvijek nasmijane zastaju na muškarcima... Vjere mi, moj Parižanine, ako vas ikad sreća opet nanese u Beaucaire...

— Šuti, pekaru, molim te... — još će jednom jadni brusač, glasom koji u srce dira.

U taj čas kola se zaustaviše. Stigli smo na majur Anglores. Tu su se imala iskrcati naša dva Bokerana, i mogu vam se zakleti da ih nisam zadržavao... Taj lakardijaš pekar! Bio je već na dvorištu majura, a još smo ga čuli kako se smije.

*

Kad su ti ljudi otišli, krov na kočiji bijaše kao da je opustio. Onog sa Camargue ostavimo u Arlesu; kočijaš je sada stupao cestom pokraj svojih konja... Bijasmo gore sami, brusač i ja, svaki u svom kutu, bez riječi. Pritisla vrućina, kožna se navlaka na krovu pregrijala. Ovda-onda osjećao sam kako mi se sklapaju vjeđe i kako mi glava postaje teška, ali nisam mogao zaspati. Neprestano mi je u ušima brujalo ono »Šuti, molim te«, tako tužno i tako blago... Ni on, jadnik, nije spavao. Sjedio sam iza njega i vidio kako mu se široka ramena trzaju, a ruka mu — duga ruka, sivkastobljeda i nezgrapna — podrhtava na naslonu klupe kao da je staračka. Čovjek je plakao...

— Stigli ste, Parižanine! — povika mi odjednom kočijaš i šiljkom svoga biča pokaza mi moj zeleni brežuljak s vjetrenjačom

što je tamo na vrhu izgledala kao kakav golemi leptir.

Požurih se da siđem. Prolazeći pokraj brusača, pokušah da zavirim pod njegovu kapu; htio sam da ga vidim prije nego što siđem. Kao da je pogodio moju nakanu, nesretnik naglo podiže glavu i pogleda me ravno u oči:

— Dobro me zagledajte, prijatelju — reče mi muklim glasom — pa ako jednog od ovih dana doznate da se zbila kakva nesreća u Beaucaireu, moći ćete slobodno reći da poznajete krivca.

Lice mu bijaše kao da je s njega sišao sav sjaj, nekako ugašeno i nadasve tužno, s očima što su se usitnile i djelovale kao uvele. Bilo je suza u tim očima, ali je u glasu podrhtavala mržnja. Mržnja, to je gnjev slabih...! Da sam u koži brusačeve žene, bogme bih se pričuvao.

TAJNA DJEDA CORNILLEA

Francet Mamaï, stari frulaš koji se ovda-onda navrati ovamo da sa mnom provede večer uz čašu kuhanog vina, pripovijedao mi je nedavno o jednoj maloj seoskoj drami kojoj je moj mlin bio svjedokom prije kakvih dvadeset godina. Kosnulo me se to starčevo kazivanje, pa ću evo pokušati da vam priču prenesem, onako kako sam je čuo.

Zamislite načas, dragi čitatelji, da sjedite pred vrčem mirisava vina i da vam pripovijeda jedan stari frulaš.

Ovaj naš kraj, dragi moj gospodine — poče frulaš — nije uvijek bio ovako mrtav kao što je danas kad se više u njemu ni pjesma ne čuje. Nekoć je ovdje cvala mlinarska radinost, i na deset milja unaokolo ljudi s mnogih majura donosili su nam ovamo žito na mljevenje... Svi brežuljci oko sela bijahu načičkani vjetrenjačama. I desno i lijevo samo se vidjela krila što se okretahu na maestralu nad borovima, i povorke malih magaraca, natovarenih vrećama, kako se penju ili silaze puteljcima; i u sve radne dane pod nedjeljom bijaše milina slušati kako ozgo dopire pucketanje biča, kako lepeće platno na krilima vjetrenjača i kako goniči podvikuju: »Šo-šo, di-ho...!« Nedjeljom smo išli gore u skupinama, svijet se okupljao oko vjetrenjača. Mlinari su nas častili muškatom. Mlinarice bijahu lijepje poput kraljica, sa svojim čipkastim rupcima i sa svojim zlatnim križićima. Ja sam donosio svoju frulu, i do duboko u noć plesale se farandole. Vidite, te su vjetrenjače bile radost i bogatstvo našeg kraja.

Na nesreću, Francuzi iz Pariza dođoše na misao da podignu parni mlin na cesti što vodi u Tarascon. Druga vremena, drugi običaji. Ljudi se navikoše da nose žito u paromlin, a naše jadne vjetrenjače ostadoše bez posla. Neko su vrijeme pokušavale da se bore, ali ih je para nadjačala, i polako su, jao, jedna za drugom morale zatvoriti vrata... Nisu se više na putu viđali mali magarci... Lijepe su mlinarice prodale svoje zlatne križiče... Nema više muškata...! Nema više farandola...! Uzalud je puhao maestral, krila na vjetrenjačama nisu se pokretala... A onda, jednoga lijepog dana, općina poruši sva ta trošna zdanja i na njihovo mjesto zasadi vinovu lozu i masline.

Ipak, posred toga posvemašnjeg rasapa i propasti jedan se mlin održao i odolio na svome brežuljku te i dalje hrabro okretao krila, prkoseći parnim uljezima. Bio je to mlin djeda Cornillea, ovaj isti u kojemu evo sjedimo.

*

Djed Cornille bijaše stari mlinar koji je šezdeset godina proveo u brašnu i koji se svom dušom predao svome poslu. Podizanje parnih mlinova upravo ga je izludilo. Mogli ste ga vidjeti gdje čitav tjedan juri selom, okuplja narod oko sebe te na sav glas viče kako vlasnici parnih mlinova žele svojim brašnom otrovati svu Provansu.

— Ne idite onamo — govorio je — oni se razbojnici za mljevenje služe parom, koja je đavolje iznašašće, dok ja radim s pomoću maestrala i tramontane, koji su sâm blaženi dah Gospodnji...

Nalazio je mnoštvo takvih lijepih riječi u pohvalu vjetrenjačama, ali ih nitko nije slušao.

Onda se, pun bijesa, starac zatvorio u svoj mlin i živio sam samcat poput divlje zvijeri. Nije čak htio pokraj sebe zadržati ni svoju unuku Vivettu, petnaestgodišnje stvorenje, koje nakon smrti svojih roditelja nije imalo nikoga na svijetu doli svoga djeda. Jadna mala morala se sama izdržavati i unajmljivati se u službu po majurima naokolo, sad gajeći svilene bube, sad opet pomažući u žetvi ili pak u branju maslina. Vidjelo se ipak da djed mnogo voli to dijete. Često je prevaljivao po četiri milje pješke za najveće žege da bi vido malu na majuru na kojem je radila, i kad bi bio pokraj nje, provodio bi debele sate gledajući je i plačući...

Dolje u selu mišljahu da je stari mlinar iz škrtosti udaljio Vivettu od sebe, i da mu nimalo ne služi na čast što je svoju unuku prepustio da se potuca od majura do majura, izvrgnuta surovosti tamošnjih momaka i svoj bijedi i svim nevoljama što ih podnose mlade djevojke koje služe. Spočitavali su mu također što se čovjek njegova imena i ugleda, koji je dotad držao do sebe, sada vuče seoskim ulicama kao pravi Ciganin, bosonog, poderane kape, sav u dronjcima... Doista, kad bismo ga nedjeljom vidjeli kako ulazi u crkvu da pribiva misi, mi ostali starci stidjeli bismo se zbog njega; a i sam je Cornille to osjećao i nije se usuđivao sjesti u koju od klupa

nego je uvijek stajao u dnu crkve, pokraj škropionice, sa siromasima.

U životu djeda Cornillea bijaše nečega nejasnog. Već odavna nitko mu iz sela nije donosio žito na mljevenje, a ipak se krila na njegovoj vjetrenjači uvijek okretahu kao prije... Uvečer su po puteljcima sretali starog mlinara kako pred sobom goni svoje magare natovareno nabijenim vrećama brašna.

— Dobra večer, djede Cornille — pozdravljali ga seljani. — Mlin još radi?

— Radi, djeco, sveudilj radi — srdačno odgovarao starac. — Hvala Bogu, posla ima dovoljno...

Je li ga tko pitao odakle mu, dobijesa, toliki posao, starac bi prinio prst na usta i sa svom ozbiljnosti odgovorio:

— Pst! Radim za izvoz...

I nikad se ništa više nije moglo iz njega izvući.

Isto tako nije moglo biti ni govora o tome da tko turi nos u njegov mlin. Čak ni mala Vivetta nije onamo ulazila...

Kad bi čovjek onuda naišao, mogao je vidjeti uvijek zatvorena vrata, velika krila na vjetrenjači uvijek u kretanju, staro magare kako pase pred mlinom i jednoga velikog i mršavog mačora kako se sunča na prozorskom podboju odakle zlobno promatra prolaznika.

*

Sve je to mirisalo na neku tajnu i davalo ljudima prilike da svašta nagađaju. Svatko je tajnu djeda Cornillea tumačio na svoju ruku, ali je većina bila uvjerena da u vjetrenjači ima više vreća s dukatima nego vreća s brašnom.

S vremenom se ipak sve najposlije otkrilo, a evo kako:

Dok sam svirao mladeži na igrankama, jednoga lijepog dana opazih da se moj najstariji sin zaljubio u malu Vivettu i ona u njega. Nije mi zbog toga bilo nimalo krivo, jer, naposljetku, ime djeda Cornillea bijaše u časti među svima nama, a onda, i meni bi bilo drago da vidim toga lijepog vrapčića, malu Vivettu, kako skakuće u mojoj kući. Samo, kako je naše dvoje zaljubljenih imalo često prilike da bude zajedno, htio sam, u strahu da ne bude kakve nevolje, sve brzo urediti, pa sam se u toj nakani uputio prema vjetrenjači da o tome izmijenim riječ-dvije s djedom... Ah, stari vještac! Da ste samo vidjeli kako me dočeka! Ni govora da me

pusti unutra. Koliko sam već mogao uzeh mu kroz ključanicu objašnjavati što je i kako je, i sve vrijeme dok sam govorio, onaj lupež mršavi mačor nije prestao da mi kao đavo fiče nad glavom.

Starac mi ne daje vremena ni da dovršim, nego mi nesmiljeno i neuljudno viknu da se tornjam i da se vratim svojoj fruli, a ako mi je baš do ženidbe svoga sina, mogu u paromlin da ondje isprosim djevojku... Shvatit ćete da mi je krv navrla u glavu kad sam čuo te nemile riječi, ali sam ipak imao toliko razbora da se suspregnem. Ostavivši toga ludog starca kraj njegova žrvnja, vratih se kući da djecu obavijestim o svome neuspjehu... Jadni janjci nisu naprosto mogli da povjeruju; zamoliše me neka im dopustim da njih dvoje sami odu u mlin da razgovaraju s djedom... Nisam imao srca da ih odbijem, i tako se zaljubljenici otputiše.

Kad su oni stigli gore, djeda Cornillea ne bijaše u mlinu, upravo je nekamo izišao. Vrata su bila dvostruko zaključana, ali je starac, odlazeći, zaboravio ljestve vani, pa djeci odmah pade na pamet da uđu kroz prozor i da malko pogledaju čega sve ima u tome slavnom mlinu...

Baš čudno! prostor za meljavu zjapio prazan... Nigdje ni jedne vreće, nigdje zrna žita, ni najmanje mrve brašna, ni po zidovima ni na paučini... Nije se čutio ni onaj topli ugodni miris smrvljene pšenice koji se osjeća u mlinovima... Drveni zavor sav pokriven prašinom, a na njemu spava veliki mršavi mačor.

U donjoj prostoriji isti jad i zapuštenost: jedna bijedna postelja, nekoliko dronjaka, komad kruha na jednoj stepenici, a u kutu tri-četiri podrte vreće iz kojih probijaju otpaci žbuke i krečnjaka.

To je dakle bila tajna djeda Cornillea! Taj je krš i te osipine prenosio on uvečer kroza selo da bi spasio čast svoje vjetrenjače i da bi pokazao kako ondje ima meljave... Jadna vjetrenjača! Jadni Cornille! Već su im odavno parni mlinovi oduzeli i posljednji posao. Krila se sveudilj okretala, ali se žrvanj vrtio naprazno.

Djeca se vratila odande sva uplakana te mi pripovjedišta što su vidjela. Srce mi je pucalo dok sam ih slušao... Ne časeći časa, odmah otrčah susjedima, u dvije-tri riječi rekoh im što je i kako je, i tu se dogovorismo da bez odlaganja u Cornilleovu vjetrenjaču odnesemo svu pšenicu što je imamo u kućama... Rečeno, učinjeno. Podiglo se cijelo selo te uzelo put pod noge, i tako stigosmo gore s povorkom magaraca natovarenih žitom — pravim pravcatim žitom.

Mlin bijaše širom otvoren... Pred vratima sjedio djed Cornille

na jednoj vreći gruhe i plakao podnimivši se obadvjema. Kad se vratio, opazio je da je netko, dok je on izbivao, ulazio u vjetrenjaču i saznao njegovu tužnu tajnu.

— Jadna li mene! — jadikovaše on. — Sad mi ne preostaje drugo doli da umrem... Mlin je osramoćen!

Jecao je tako da je čovjeka duša boljela, tepao svome mlinu nazivajući ga različitim imenima i obraćajući mu se kao živom čeljadetu.

U taj čas magarci izbiše gore pred vjetrenjaču, i mi svi, kao u dobra stara vremena, povikasmu:

— Hej, mlinaru! Hej, djede Cornille!

I pred vratima se zaredaše gomilati vreće i lijepo se rujnožuto zrnje poče rasipati po tlu na sve strane...

Djed Cornille izvalio oči. Uze nešto žita na dlan svoje staračke ruke i prozbori, smiješeći se i plaćući u isti mah:

— Pa ovo je žito...! Bože dragi...! Divno žito...! Ne mogu ga se dovoljno nagledati.

A onda će, okrenuvši se nama:

— Ah, dobro sam znao da ćete opet ovamo... Sve su ono lupeži, oni vlasnici parnih mlinova!

Htjedosmo ga u slavlju ponijeti u selo, ali se nije dao:

— Ne, ne, sinci moji, najprije treba da nahranim svoj mlin... Pomislite samo koliko je vremena poteklo a da ništa nije stavio na zub!

Svi smo suznih očiju gledali jadnog starca kako se vrzma desno i lijevo, prazni vreće, nadgleda žrvanj, dok se zrnje drobi i fini se pšenični prah diže do tavanice.

I nama valja odati priznanje: od toga dana nismo staroga mlinara nikad ostavili bez posla. A onda jednog dana umrije djed Cornille, i krila se naše posljednje vjetrenjače prestadoše okretati, ovaj put zauvijek... Pošto je umro djed Cornille nitko nije preuzeo i nastavio njegov posao. Što ćete, gospodine...! Sve na ovom svijetu ima kraj, pa je tako kanda prošlo i vrijeme vjetrenjača, kao što je izminulo doba teretnjaka na Roni, starih vrhovnih sudova i žaketa s velikim cvjetovima.

KOZA GOSPODINA SEGUINA

Gospodinu Pierru Gringoiru,
lirskom pjesnik
u Parizu

Zaista ćeš uvijek ostati isti, jadni moj Gringoire!

Ma kako? Nude ti kroničarsko mjesto u uvaženu pariškom listu, a ti imaš drskosti da odbiješ... Ali se pogledaj, nesretni mladiću! Pogledaj taj svoj poderani prsnik, te olinjale hlače, to mršavo lice željno kruha. Eto kamo te dovela strast za lijepim stihovima! Eto što ti je priskrbilo tih deset godina vjerne službe među paževima gospodara Apolona... Zar se, naposljetku, ne stidiš?

Postani kroničar, bezumniče! Postani kroničar! Zarađivat ćeš lijep novac, imat ćeš stalan stol kod Brebanta i moći ćeš se pokazati na premijerama s novim perom na kapi...

Ne? Nećeš? Radije ćeš po svome, da ostaneš slobodan do kraja... Pa dobro, čuj onda priču o kozi gospodina Seguina. Vidjet ćeš kako prolazi onaj tko želi da živi slobodno.

*

Gospodin Seguin nije nikada imao sreće sa svojim kozama.

Uvijek je ostajao bez njih, sve ih gubio podjednako: jednoga lijepog jutra one bi prekinule konop, odbjogle u planinu, i ondje gore izjeo bi ih vuk. Ni pažnja njihova gospodara, ni strah od vukova, ne, ništa ih nije moglo zadržati. Bijahu to kanda neovisne, samosvojne koze, po svaku cijenu htjele su slobodu i širinu.

Dobričina Seguin, koji nimalo nije razumijevao narav svojih koza, bijaše zapanjen. Govorio on u sebi:

»Svršeno je, koze se dosađuju kod mene, neću moći ni jednu zadržati.«

Nije ipak digao ruke od svega nego je, izgubivši podjednako šest koza, kupio i sedmu. Ali je ovaj put pazio da kupi sasvim mladu, kako bi se bolje privikla da ostane u njega.

Ah, Gringoire, kako je bila ljupka ta kozica gospodina Seguina! Kako je bila lijepa sa svojim blagim očima, sa podoficirskom

bradicom, sa crnim i sjajnim papcima, s prugastim rogovima i sa svojom dugom bijelom kostrijeti što na njoj bijaše poput kakva plašta! Bila je gotovo isto onako lijepa kao Esmeraldina kozica¹⁷ — sjećaš li se, Gringoire...? Poslušna, umiljata, dopuštala je da je na miru pomuzu i nije nikad zagazila u muzlicu. Bijaše to nadasve mila kozica...

Gospodin je Seguin za kućom imao branjevinu okruženu bijelim glogom. Tu je smjestio svoju novu gošču. Privezao ju je za kolac na najljepšem mjestu na livadi, pripazio da joj ostavi mnogo konopa i još je ovda-onda dolazio da je prigleda. Činilo se da je koza vrlo sretna te je brstila i pasla tako slasno da je gospodin Seguin bio oduševljen.

»Naposljedku — pomisli jadni čovjek — evo jedne kojoj neće biti dosadno kod mene!«

Ali se gospodin Seguin varao, njegova se koza dosađivala.

Jednog dana, gledajući gore u planinu, koza pomisli:

»Kako li mora da je lijepo tamo gore! Kakav li bi užitak bio trčkarati po vrištini bez ovoga prokletog konopa što mi oguli sav vrat...! Dobro je za magarca ili za vola da pasu po branjevini...! Ali kozama treba širine.«

I od tada joj se trava u branjevini činila neukusnom. Počela se ona dosađivati, počela mršaviti, davati sve manje mlijeka. Bijaše žalosno vidjeti je kako cio dan nateže svoj konop, a glava joj okrenuta prema planini, nozdrve raširene, i tužno mekeće.

Gospodin je Seguin odmah razabrao da se s njegovom kozom nešto zbiva, ali nije mogao dokučiti što je posrijedi... Jednog jutra, pošto ju je pomuzao, koza se okrenu te mu reče svojim jezikom:

— Čujte, gospodine Seguin, meni je kod vas dosadno, pustite me da idem u planinu.

— Bože, dragi...! Evo sad i ona! — uzviknu zapanjen gospodin Seguin, a muzlica mu iskliznu iz ruku. Zatim jedan sjede na travu pokraj svoje koze te će joj:

— Kako, Bijelka, i ti naumila da odeš od mene? A Bijelka mu odgovori:

¹⁷ Kozica lijepa Ciganke Esmeralde iz Hugoova romana »Zvonar Bogorodičine crkve«. — *Prev.*

— Da, gospodine Seguin.
 — Zar ovdje nemaš dovoljno trave?
 — Ah, nije to, gospodine Seguin!
 — Možda ti je prekratak konop? Hoćeš li da ga produžim?
 — Nije zlo u tome, gospodine Seguin.
 — Pa što ti onda nedostaje? Što želiš?
 — Želim u planinu, gospodine Seguin.
 — Ali, nesretnice, zar ne znaš za vuka u planini...? Što ćeš
 jadna kad on naiđe...?
 — Dočekat ću ga rogovima, gospodine Seguin.
 — Baš se on boji tvojih rogova! Izjeo je on meni kože koje su
 imale i jače rogove od tvojih... Znaš li jadnu staru Renaude koja je
 lani bila ovdje? Bila je jaka i opaka kao kakav jarac. Svu noć se
 borila s vukom... a ujutro vuk ju je izjeo.
 — Jao! Jadna Renaude...! Ipak, bez obzira na to, gospodine
 Seguin, pustite me da odem u planinu.
 — Za ime Božje...! — uzviknu gospodin Seguin. — Ma što je
 to mojim kozama? Evo će mi još jednu vuk ugrabiti... E, nećeš, ne...
 Sačuvat ću te ja i protiv tvoje volje, nevaljalice! A kako me strah da
 ne prekineš konop, zatvorit ću te u staju u kojoj ćeš zauvijek i ostati.
 I tako gospodin Seguin zatvori kozu u mračnu staju na kojoj
 zaključa vrata i dvaput zavrnu ključ u bravi. Po nesreći, sasvim je
 smetnuo s uma prozor, i tek što je okrenuo leđa, mala umaknu...

*

Smiješ se, Gringoire? Dakako da se smiješ! Ti si očito na strani
 koza, a protiv ovoga dobrog gospodina Seguina... Ali da vidimo
 hoćeš li se i dalje smijati.

Elem, kad je bijela koza stigla u planinu, ondje nastade opće
 divljenje. Nikad stare jele nisu vidjele nešto tako krasno. Dočekaše
 je kao neku malu kraljicu. Kestenove grane povijale hvoje do zemlje
 da bi pomilovale krasojku. Zlatne žutike otvarale svoje cvjetove kud
 je ona prolazila i po njoj širile svoj miomiris. Sva planina slavila
 slavlje njoj u čast.

Možeš zamisliti, Gringoire, kolike li sreće za našu kozicu!
 Nema više konopa, nema više kolca... ničeg što bi je priječilo da
 skakuće i da brsti koliko joj srce ište... A koliko tu trave bijaše!
 Rasla trava sve do iznad njezinih rogova, dragi moj...! I još kakva

trava! Sočna, slasna, čipkasta, od tisuću raznih biljaka... nešto sasvim drugo negoli niska trava u branjevini. A tek pusto cvijeće...! Veliki modri zvončići, purpurne pustikare s dugim čaškama, čitava šuma poljskog cvijeća što je prepuno opojnih sokova...!

I bijela se kozica, napol opijena, valjala u svemu tome, s nogama u zraku, i kotrljala se niz padine zajedno s opalim lišćem i kestenjem... I onda bi se, odjednom, u jednom skoku, osovila na sve četiri. Hop! evo je gdje uzdignute glave juri kroz guštik i grmlje, sad na kakvoj uzvišici, sad opet na dnu kakve jaruge gore, dolje, svuda... Rekao bi da to deset koza gospodina Seguina skakuće po planini.

I ničega se Bijelka nije bojala.

Jednim skokom preskakala je velike brzice što su u prolazu prskale vodenom prašinom i pjenom. Zatim bi sva blistava od mokrine otišla da se opruži na kakvoj ravnoj stijeni i da se osuši na suncu... Jednom pošto se, sa cvijetom zanovijeti među zubima, uzverala na rub nekog zaravanka na litici, opazi dolje, sasvim dolje u nizini, kuću gospodina Seguina i branjevinu iza nje. To ju je nasmijalo do suza.

»Kako je malena! — reče ona. — Kako sam uopće mogla izdržati ondje?«

Jadnica! Videći se na toj visini, povjerovala je da je sama velika barem kao i svijet...

Ukratko, bijaše to lijep dan za kozu gospodina Seguina. Negdje oko podneva, sve onako jureći čas na jednu, čas na drugu stranu, nabasa na stado divokoza koje su baš u slast brstile neku vinjagu. Naša mala skitnica u bijeloj halji bijaše na divljenje svima. Dadoše joj najbolje mjesto uz vinjagu, i sva su gospoda bila prema njoj vrlo udvorna... Čini se čak — ovo neka ostane među nama, Gringoire — da je jedan mladi divojarac imao sreću da joj se sviđi. Dvoje zaljubljenih nestalo je sat-dva u šumi, pa ako te nosi želja da dokučiš o čemu su razgovarali, hajde pitaj brbljave žubor-izvore što nevidljivi teku kroz mahovinu.

*

Odjednom okrenuo hladan vjetar. Planina se zaodjela u ljubičasto: uvečerilo se.

»Zar već!« reče mala koza i zastade silno začuđena.

Dolje, u nizini, polja se zavila u maglu. Branjevina gospodina

Seguina nestala u sivoj kopreni, a od kućice vidio se samo krov s pramenom dima. Bijelka začu klepke stada koje se vraćalo, i nešto je steže oko srca... Jedan sokol što je išao na počinak dodirnu je u letu svojim krilima. Ona zadrhta... a potom urlik odjeknu planinom:

— Au-hu!

Pomislila je na vuka; cio dan, lüda mala, nije na nj mislila... U isti čas öcu se truba daleko iz doline. Oglasio se to gospodin Seguin u svome posljednjem pokušaju.

— Au-hu...! — zavijao vuk.

— Vрати se, vrati...! — jećala truba.

Bijelku ponese želja da se vrati, ali kad se sjetila kolca, konopa i ograde na branjevini, zakljući kako sada više ne bi mogla da se privikne na onaj život tamo, i da je bolje da ostane u planini.

Truba se više nije oglasila.

Bijelka öcu za sobom šuškanje lišća. Okrenu se i ugleda u sjeni dva kratka uha, posve naćuljena, i dva oka što se kriješ u tami... Bijaše to vuk.

*

Golem, nepomićan, ćućao je na stražnjim nogama — bio je tu i promatrao malu bijelu kozu, unaprijed se sladio njome. Kako je dobro znao da će je izjesti, nije se žurio; samo, kad se ona okrenula, vuk udari u zlobno cerekanje:

— Ha-ha, kozica gospodina Seguina!

I dugim crvenim jezikom obliznu svoju mrku njušku.

Bijelka se osjeti izgubljenom... Naćas, sjetivši se priće o staroj Renaudi, koja se svu noć borila s vukom da bi je vuk ujutro požderao, kozica pomisli kako bi možda bilo bolje dopustiti da je vuk odmah izjede; zatim preumi i spremi se na obranu: pognula je glavu i isturila rogove, kao hrabra koza gospodina Seguina, kakva i bijaše... Ne, nije se ona nadala da će ubiti vuka — ne, koze ne ubijaju vukove — nego je samo htjela vidjeti može li izdržati koliko i stara Renaude...

A onda ćudovište krenu naprijed, i mali rogovi zaigraše svoju igru.

Ah, hrabra kozica, kako se srćano borila! Više od deset puta — ne, ne lažem, Gringoire — prisilila je vuka da ustukne da bi predahnuo. U tim kratkim predasima popašna bi koza na brzinu

čalabrcnula koji struk svoje omiljele trave i zatim se vraćala u bitku, punih usta... Trajalo je tako svu noć. Ovda-onda koza gospodina Seguina pogledala bi gore u zvijezde što su treperile na jasnom nebu, i rekla bi u sebi:

»Oh, kad bih izdržala do zore...!«

Jedna za drugom zvijezde se gasile. Bijelka udvostruči udare rogovima, a vuk ugrize zubima... Blijeda svjetlost prosvijje na obzorju... S nekog majura začu se pjev promukla pijevca...

»Konačno!« reče jadna životinja, koja je samo čekala dan da bi skončala; i opruži se po zemlji u svome lijepom bijelom ruhu što sve bijaše krvlju poprskano...

Tada se vuk baci na kozicu te ju izjede.

*

Zbogom, Gringoire!

Priču koju si čuo nisam izmislio. Ako ikad dođeš u Provansu, naši će ti seljani često pričati *de la cabro de moussu Seguin, que se battégue touto la neui emé lou loup, e piei lou matin lou loup la mangé* — o kozi gospodina Seguina, koja se svu noć borila s vukom, a onda ju je, ujutro, vuk izjeo.

Čuj dobro, Gringoire:

E piei lou matin lou loup la mangé.

ZVIJEZDE

Priča jednoga provansalskog pastira

U ono vrijeme kad sam čuvao stado na Luberonu, provodio sam tjedne i tjedne ne videći žive duše, sam na ispaši sa svojim psom Šarkom i sa svojim ovcama. Od vremena do vremena navratio bi onuda pustinjak sa Mont-de- l'Urea u potrazi za ljekovitim biljem, ili bih ugledao crno lice kakva ugljenara iz Piemonta; no sve to bijahu priprosti ljudi, šutljivi zbog usamljenosti u kojoj su živjeli, ljudi koji su nerado ulazili u razgovor, a i nisu ništa znali o tome što se pripovijeda dolje u selima i gradovima. I zato sam bio zaista silno sretan kad bih svaki petnaesti dan začuo na strmom putu praporce na mazgi s našeg majura koja mi nosi hranu za dva tjedna, i kad bih vidio kako ozdo, malo-pomalo, pokazuje svoje živahno lice mali *miarro*, to jest momak s majura, ili se pak pojavljuje riđa kapa tete Norade. Onda bih tražio da mi pripovijedaju novosti iz sela — u koga su bile krstitke, tko se vjenčao, a ponajviše me zanimalo kako je kći mojih gospodara, naša gospođica Stéphanette, najljepša na deset milja unaokolo. Pretvarajući se i ne pokazujući previše zanimanja, raspitivao sam se odlazi li često na zabave i na sijela i ima li novih udvarača. A onima koji me upitaju što se sve to ticalo mene, siromašnoga pastira sa planine, odgovorit ću da mi je tada bilo dvadeset godina i da je Stéphanette bila najljepše stvorenje koje sam vidio u svome životu.

I tako, jedne nedjelje dok sam čekao da mi donesu moj živež za petnaest dana, dogodilo se da su ga donijeli vrlo kasno. Ujutro govorah u sebi: »To je valjda zbog mise«. Oko podne oborilo se veliko nevrijeme, te ja pomislih da mazga nije mogla krenuti zbog loših putova. Naposljetku, oko tri sata, nebo se izvedri, sva se planina svjetlucala od kiše i sunca, te ja oćuh kroz mokro lišće i žubor nabujalih potoka praporce na mazgi, zvuk tako bodar i veseo kao skladna zvonjava na Uskrs. Ali s mazgom nije bio mali *miarro* ni stara Norade. Vodila ju je — pogodite tko! — naša gospođica, djeco moja, naša gospođica osobno: sjedila je uspravna među košarama od vrbova pruća, sva rumena od planinskog zraka i svježine nakon oluje.

Momak s majura bijaše bolestan, teta Norade otišla u posjet djeci. Sve mi je to rekla lijepa Stéphanette sjahujući s mazge. Napomenu kako dolazi kasno zato što se putem izgubila. Ali tako blagdanski odjevena, sa svojom vrpcom na cvjetice, u krasnoj suknji i sa čipkama, više je ostavljala dojam da se zadržala na nekom plesu nego da je tražila put među grmljem. Da ljupka li stvorenja! Nisam mogao da je se dovoljno nagledam. Doduše, nikad je prije nisam gledao tako izbliza. Kadikad zimi, kad je stado već sišlo sa planine i nalazilo se u ravnici, i kad bih se uvečer vratio na majur da večeram, živahno bi prošla prostorijom, ne razgovarajući s poslugom, uvijek lijepo odjevena i ponešto ponosita... A sada je evo preda mnom, samo preda mnom — pa zar da čovjek zbog toga ne izgubi glavu?

Pošto je izvadila hranu iz košare, Stéphanette se radoznalo obazre oko sebe. Pridigavši malko svoju lijepu blagdansku suknju da joj se ne zamaže, ušla je u katun, u kolibu, u želji da vidi kutak gdje spavam, jasle sa slamom i ovčjom kožom, moju kabanicu obješenu o zid, moju kremenjaču. Sve ju je to zanimalo.

— Tu dakle živiš, jadni moj pastiru? Kako mora da se dosađuješ uvijek tako sâm! Što radiš? Na što misliš...?

Htjedoh odgovoriti: »Na vas, gospodarice«, a i ne bih slagao. Ali bijah toliko zbunjen da nisam nalazio riječi. Mislim da je ona to opazila, i da bi uvećala moju zbunjenost, poče me bockati:

— A tvoja djevojka, pastiru, dođe li ti kadgod u posjet? Zacijelo je to zlatna divokoza ili pak vila Esterelle koja uvijek ide po planinskim vrhuncima...

I ona sama, govoreći mi to, bijaše nalik na gorsku vilu, sa svojim ljupkim osmijehom, zabačenom glavom i žurbom da krene, tako te se njezin dolazak činio kao neko priviđenje.

— Zbogom, pastiru.

— Zbogom, gospodarice.

I ode, odnoseći prazne košare.

Kad je nestala na nizbrdici, bijaše mi kao da mi šljunak, koji se kotrlja pod kopitima mazge, jedan po jedan pada na srce. Još sam dugo i dugo slušao ono kotrljanje, i do kraja dana ostadoh kao začaran, ne usuđujući se pomaknuti, u strahu da ne odagnam ovaj san. Podvečer, kako su doline plavjele i ovce se počele blejeći zbijati jedna uz drugu da se vrate u tor, začuh kako me netko zove sa pristranka i vidjeh kako se pojavljuje naša gospodica, ne više onako

nasmijana kao malo prije, nego sva drhteći od hladnoće, od straha i mokrine. Čini se da je dolje naišla na Sorgu nabujalu od olujnog pljuska te da se, hoteći da je silom prijeđe, izvrgla pogibli da se utopi. A najgore bijaše što u to noćno doba nije moglo biti ni pomisli na povratak na majur: prećacem se naša gospođica sama nije znala vratiti, a ja nisam smio ostaviti stado. Strašno ju je mučila pomisao da joj valja prenoćiti u planini, pogotovu zbog brige u koju će zapasti njezini kod kuće. Ja sam je tješio što sam bolje znao.

— U srpnju su, gospodarice, noći kratke... samo kratak neugodan čas.

I brzo naložih veliku vatru da osuši noge i haljinu svu mokru od vode u Sorgi. Zatim iznesoh pred nju mlijeka i sira, ali jadnica nije marila ni da se grije ni da jede, i kad vidjeh kako joj krupne suze naviru na oči, dođe i meni da zaplačem.

Međuto se noć brzo krilila. Na planinskim vrhuncima ostao još samo tanak tračak sunca, posljednji sijevak dana sa zapada. Htio sam da naša gospođica uđe u kolibu na počinak. Pošto sam na svježu slamu stavio novu ovčju kožu, poželjeh gospođici laku noć, iziđoh i sjedoh pred vrata... Bog mi je svjedok, uza sav ljubavni žar što mi je grijao krv, nije me saletjela nikakva zla misao; samo sam osjećao ponos pri pomisli da se u jednom kutu u kolibi, pored stada koje je začuđeno gleda, odmara — kao najljepša i najbjeđa ovca — kći mojih gospodara, povjerena mojoj brizi. Nikad mi se nebo nije činilo tako uzvišenim ni zvijezde tako sjajnim... Odjednom se vrata otvoriše i pojavi se lijepa Stéphanette. Nije mogla spavati. Slama šuštalala, ovce se meškoljile i tiho blejale u snu. Više je voljela da sjedi pored vatre. Kad sam to vidio, ogrnuh joj ramena svojim ovčjim kožuhom, potaknuh vatru, i tako ostadosmo sjedeći jedno pokraj drugog i šuteći. Ako ste ikad proveli noć pod zvijezdama, onda znate da se u vrijeme kad spavamo jedan tajanstveni svijet budi u samoći i tišini. Izvori tada jasnije žubore, na barama se pale sitni plamičci. Svi gorski duhovi slobodno se kreću; u zraku ima nekog šuštanja, lebde tihi zvuci, kao da se čuje kako grane rastu i kako trava klija. Dan, to je život bičā; ali noć, to je život stvarī. Tko na to nije obikao, strah ga hvata... I naša se gospođica sva ježila i stiskala uza me na svaki šum. Jednom doprije do nas treperav tužan krik sa jezera što je dolje svjetlucalo pred nama. U istom času sjajan trag na nebu ostavi zvijezda u prosutku što je pala iznad naših glava

u istome pravcu, tako te bijaše kao da onaj krik što ga čusmo nosi sjaj sa sobom.

— Što je to? — tiho me upita Stèphanette.

— Duša što odlazi u raj, gospodarice — i ja se prekrižih.

I ona načini znak križa i trenutak ostade zamišljena, uzdignute glave. Zatim mi reče:

— Dakle je istina da ste vi pastiri čarobnjaci? — Ni govora, gospođice. Ali mi ovdje živimo bliže zvijezdama, i bolje nego ljudi u dolini znamo što se među njima događa.

Sveudilj je gledala gore, podnimljena, ogrnuta janjećom kožom.

— Koliko ih ima...! Što je divno! Nikad ih nisam vidjela toliko... Znaš li, pastiru, njihova imena?

— Pa da, gospođice... Gledajte, ravno pred nama, to je Kumovska Slama ili Put Svetog Jakova. Ide od Francuske pravo u Španjolsku. Zvijezde na tome putu prosuo je sveti Jakov Galješki da bi pokazao pravac hrabrome Karlu Velikom kad je išao u boj protiv Saracena. Nešto dalje imate Velikog Medvjeda ili Velika Kola sa četiri sjajne osovine. Tri zvijezde koje se nalaze sprijeda jesu Tri Životinje, a ona sasvim mala nasuprot trećoj, to je Kočijaš. Vidite li uokolo onu kišu od zvijezda što padaju? To su duše kojih dobri Bog ne želi kod sebe... Malo niže jesu Grablje ili Tri Kralja (Orion). Te nam zvijezde služe umjesto sata. Dovoljno je pogledati, i evo znam da je sada minula ponoć. Još malo niže, uvijek na jug, sja Jean Milanski, luč među zvijezdama (Sirius). Evo što pastiri pričaju o tog zvijezdi. Jedne noći Jean Milanski, sa Tri Kralja i sa Vlašićima (Plejada), bijaše pozvan u svatove neke zvijezde prijateljice. Vlašići, kojima se najviše žurilo, krenuše prvi te se uputiše gore. Pogledajte ih tamo gore, pod samim nebom. Tri Kralja krenuše niže te ih sustigoše, a lijenčina Jean Milanski, koji je dugo spavao, ostade sasvim straga, i bijesan, da ih zaustavi, baci na njih svoj štap. Zato se Tri Kralja zovu još i štap Jeana Milanskog... Ali najljepša među svim zvijezdama, gospodarice, jest naša, Pastirska Zvijezda, koja nam sja zorom, kad tjeramo stado na pašu, i uvečer, kad ga dovodimo na počinak. Zovemo je još Magelona, lijepa Magelona koja juri za Pierrom Provansalskim (Saturn) i s njime se vjenčava svakih sedam godina.

Kako, pastiru! Zar i među zvijezdama ima vjenčanja i svatova?

— Dakako, gospodarice.

I baš kad sam naumio da joj objasnim kakva su to vjenčanja i svatovi, osjetih kako mi nešto ugodno i svježije polako klonu na rame. Bijaše to njezina glava, otežala od sna: naslonila se na me s ugodnim šuštanjem svojih vrpca, čipaka i kovrčave kose. Ostala je tako nepomična sve dok zvijezde nisu počele blijedjeti i gasnuti, brisane na prvim zrakama dana što se rađao. Gledao sam je kako spava, ponešto uzbuđen u srcu, ali pod svetom zaštitom ove svijetle noći koja mi je u dušu ulijevala samo lijepe misli. Nad nama zvijezde nastavljale svoj tihi hod, blage kao kakvo veliko stado; bijaše mi kadikad kao da se jedna od tih zvijezda, najljepša i najsjajnija, izgubila na svome putu i snena klonula meni na rame...

ARLEŽANKA

Silazite li iz mog mlina prema selu, valja vam proći pored velike zgrade na seoskom gospodarstvu, zgrade podignute uz cestu, u veliku dvorištu zasađenu brijestovima. To vam je prava gazdinska kuća u Provansi, sa crvenim crepovima, sa širokim smeđim pročeljem i nepravilno probijenim prozorima, s vjetrokazom navrh krova, sa kolotutom za unošenje sijena na tavan i sa nekoliko rukoveti mrkog sijena što strše...

Zašto me se dojmila ta kuća? Zašto su me njezina zatvorena vrata dirala u srce? Ne bih vam to znao reći, a ipak sam osjećao neku zebnju kad bih onuda naišao. Pala je na nju neka osobita tišina... Kad bi čovjek prolazio pokraj nje, nije se čuo lavež pasa, a koke biserke razbježale bi se ne kakoćući. Unutra ni glaska! Ništa, čak ni da se čuje praporac na mazgi... Da ne bijaše bijelih zavjesa na prozorima i dima što se dizao sa krova, pomislili biste da u toj kući nitko i ne živi.

Jučer u podne vraćao sam se iz sela i, da bih se uklonio suncu, išao sam duž zida na majuru, u hladu brijestova... Na cesti, pred majurom, sluge su šuteći dovršavale utovar sijena na kola... Vrata bijahu rastvorena. U prolazu pogledah onamo i vidjeh u dnu dvorišta visoka starca, sasvim sijeda, odjevena u kratak kaput i poderane hlače: sjedi, nalaktio se na širok kameni stol i podnimio se obadvjema... Zastadoh. Jedan od momaka reče mi tiho:

— Pst! To je gazda... Uvijek on tako od one nesreće što mu je pogodila sina.

U taj čas jedna žena i malen dječak, oboje u crnu, s velikim pozlaćenim molitvenicima u ruci, prođoše mimo nas i uđoše u kuću.

Čovjek nadoveza:

— Gospodarica i mladi sin vraćaju se s mise. Idu u crkvu svakog dana otkad se mladić ubio... Ah, gospodine, kakve li tuge i žalosti...! Otac sveudilj nosi pokojnikovo ruho, nikako da ga skine... Gi-ho, rago!

Kola se spremiše da krenu. Kako sam poželio da o tome više doznam, zamolih kočijaša da sjednem do njega, i tu gore, na sijenu, saznah ovu potresnu priču.

*

Zvao se Jan. Bio je to divan seoski momak, dvadesetgodišnjak, miran, čedan poput djevojke, krepak, vedar i otvoren. Kako je bio vrlo lijep, žene su ga rado gledale; ali je on imao samo jednu u mislima — jednu malu Arležanku, svu u baršunu i čipkama, koju je jednom sreo na Poljani u Arlesu.

Na majuru njegovi su u početku nerado gledali na tu vezu. Djevojku su smatrali namigušom, a i roditelji joj nisu bili iz ovog kraja. Ali je Jan živo želio svoju Arležanku i govorio:

— Umrijet ću ako mi je ne daju.

Nije im ostalo drugo nego da pristanu. Odlučiše da ih vjenčaju poslije žetve.

Jedne nedjelje uvečer na dvorištu majura obitelj je dovršavala večeru. Bijaše to gotovo svadbena večera. Zaručnica joj nije pribivala, ali se sve vrijeme pilo u njezinu čast... Neki čovjek pojavi se na vratima i drhtavim glasom zatraži da govori sa gazdom Estèveom, samo s njim. Estève ustade te iziđe na cestu.

— Gazda — reče mu čovjek — namjerili ste da sina oženite jednom nevaljalicom koja je već dvije godine moja ljubovca. Što govorim, to i dokazujem: evo pisama...! Njezini roditelji sve znaju i meni su je obećali. Ali otkad ju je zaprosio vaš sin, ni oni ni ona neće više mene... Poslije svega između nje i mene, smatram da ona ne može biti žena nekoga drugog

— Dobro — prihvati gazda Estève pošto je pogledao pisma. — Uđite da popijete čašu muškata.

A čovjek će na to:

— Hvala vam, više sam tužan nego žedan.

I u tome ode.

Otac se mirno vrati i zauze svoje mjesto za stolom, i večera se veselo završi...

Još iste večeri gazda Estève i njegov sin odoše zajedno u polje. Dugo su se zadržali vani; kad su se vratili majka ih još čekaše.

— Ženo — reče domaćin dovodeći joj sina — poljubi ga, nesretan je...

*

Jan nije više spominjao Arležanku. Ali ju je svejednako volio, i

još više nego prije, otkad mu rekoše da je bila u zagrljaju drugoga. Samo, bio je i previše ponosan a da to prizna, i to ga je ubilo, jadnika...! Kadikad je cijele dane provodio sâm u kojem kutu, ne mičući se. Drugih pak dana bijesno bi se prihvatio poljskih radova te bi sâm uradio posla koliko deset nadničara... Uvečer bi se uputio cestom prema Arlesu i tako išao dok na sunčanom zalasku ne bi ugledao vitke gradske tornjeve. Tada bi se vraćao. Nikad nije odlazio dalje.

Videći ga takva, uvijek tužna i sama, ljudi na majuru nisu više znali što da počnu. Bojali su se nesreće... U nekoj prilici, za stolom, mati mu reče gledajući ga očima punim suza:

— Čuj, Jane, ako je ipak hoćeš, mi ćemo ti je dati...

Otac, pocrvenjevši od stida, obori glavu.

Jan kretnjom pokaza da neće, te iziđe.

Od toga dana promijenio je držanje, pretvarao se da je uvijek veseo, da bi umirio roditelje. Pojavljivao se na plesovima, u krčmi, na svečanostima priređivanim prilikom žigosanja stoke. Na proštenju u Fontvieilleu on je vodio kolo.

Otac govoraše: »Momak je izliječen.« Majka je pak sveudilj strahovala i još više bdjela nad sinom... Jan je spavao s mlađim bratom, tik do uzgajališta dudova svilca; jedna starica namjesti svoju postelju pokraj njihove sobe... Može svilcima noću štogod ustrebati...

Dode tako i svetkovina Sveti Eloi, zaštitnik ratarā.

Veliko slavlje na gospodarstvu... Svi su pili, točio se châteauneuf, a kuhanog vina bijaše kao kiše. Zatim petarde, vatromet, šareni lampioni po brijestovima. Živio sveti Eloi! Plesalo se do iznemoglosti. Mlađi brat oprljio svoju novu bluzu... Jan se činio veseo, htio je da se i majka uhvati u kolo; jedna je žena plakala od sreće.

U ponoć pođoše na počinak. Svatko bijaše željan sna... Samo Jan nije spavao. Mlađi je brat poslije kazivao da je Jan svu noć jecao... Ah, velim vam, bio je strašno zaljubljen...

*

U zoru majka začu kako je netko projurio kroz njezinu sobu. Ona kao da je nešto predosjećala:

— Jane, jesi li to ti?

Jan ne odgovori: već se nalazio na stepenicama.

Majka brže-bolje ustade.

— Jane, kamo ćeš?

On se uspe na tavan, majka pobrza za njim.

— Sine, za ime Božje!

On zatvori za sobom vrata i povuče zasun.

— Jane, Jane moj, kaži majci što to radiš! Pipajući staračkim drhtavim rukama pokušala je da nađe zasun... Gore se jedan prozor otvori, začu se mukao udar tijela o ploče na dvorištu, i to bijaše sve.

Jadni je momak odlučio: »Suviše je volim... Odlazim...« Ah, kako li su bijedna naša ljudska srca! Žalosno je to što čak ni prezir ne može ubiti ljubav...!

Toga jutra ljudi su u selu pitali tko to tako nariče tamo na Estèveovu majuru...

To je majka na dvorištu, pred kamenim stolom pokrivenim rosom i poprskanim krvlju, neodjevena, naricala s mrtvim djetetom u naručju.

PAPINA MAZGA

Od svih izreka, poslovice ili uzrečica kojima naši seljaci začinjaju svoj govor ne znam nijednu slikovitiju i osebniju nego što je ova. Na petnaest milja uokolo moga mlina, kad za koga žele reći da je zloпамtilo i osvetoljubiv, onda vele: »Čuvajte se toga čovjeka! Taj vam je kao papina mazga što je sedam godina pripremala svoj udarac kopitom.«

Dugo sam se raspitivao odakle je mogao doći taj poslovični rijek, kakva je to papinska mazga i taj udarac kopitom što ga je čuvala baš sedam godina. Nitko mi ovdje nije mogao o tome ništa kazati, čak ni moj frulaš Francet Mamaï, koji provansalske legende, štono riječ, ima u malom prstu. Francet misli kao i ja da se to odnosi na neku staru kroniku iz Avignona, ali nikad nije čuo drugo nego samo poslovicu.

— To ćete možda naći samo u Knjižnici Zrikavaca — reče mi stari frulaš u smijehu.

Svidje mi se ta misao, i kako se Knjižnica Zrikavaca nalazi upravo uz moja vrata, zatvorih se osam dana u nju.

Divna je to knjižnica, izvrsno opskrbljena, otvorena pjesnicima i dan i noć, a u njoj zaposleni mali knjižničari s cimbalom koji neprekidno sviraju. Proveo sam tu nekoliko prekrasnih dana i nakon jednog tjedna istraživanja — izvaljen nauznak — najposlije otkrih što sam želio, to jest povijest o mazgi i o njezinu slavnom udarcu kopitom, što ga je pripremala sedam godina. Lijepa je to priča, premda ponešto naivna, i evo ću pokušati da vam je prenesem onakvu kakvu sam je jučer ujutro pročitao u jednom starom izdanalom rukopisu što je mirisao po suhom despiku, a paučinaste niti babljeg ljeta služile mu kao vrpce za čitanje.

*

Tko nije vidio Avignon iz vremena papa, nije ništa vidio. Nikad takva grada, tako puna života i veselosti, zabava i različitih svetkovina. Od jutra do večeri redale se ondje procesije i poklonstva, ulice bile posute cvijećem, okićene sagovima, stizali Ronom kardinalski brodovi, vijorile se zastave, galije bile ukrašene

stjegovima, papini vojnici pjevali latinski po trgovima, klepetale klepke redovnikā sabiračā milostinje, a svuda oko papinske palače načetile se kuće iz kojih se čulo zujanje nalik na zuj pčela oko košnice; pa onda tiktakanje razboja za izradu čipaka, pokretanje čunkova što su tkali zlatne niti za misno ruho, lupa malih čekića kojima su kovinorezbari izrađivali crkveno posuđe, zvuci izvijani u radionicama za izradu glazbala, pjesma tkaljā; a povrh svega bruj crkvenih zvona i uvijek poneki bubnjar koji se čuo kako bubnja tamo na mostu. Jer kod nas, kad je narod zadovoljan, hoće da igra, da igra i pleše; a kako su onda ulice bile vrlo uske za farandolu, frulaši i bubnjari smjestili bi se na avinjonskom mostu, na svježem lahoru s Rone, pa se i dan i noć igralo, igralo... Ah, sretnih li vremena! Ah, sretna li grada! Oštroperci nisu sjekli, a gradski je zatvor služio da se u njemu hladi vino. Nije bilo oskudice, nije bilo rata... Eto kako su pape u Grofoviji znale vladati narodom; eto zašto je narod toliko žalio za njima...!

*

Osobito se isticao jedan među njima, dobar starac koji se zvao Bonifacije... Ah, koliko se suza protilo u Avignonu kad je on umro! Taj je vladar bio tako dobar, tako mio! Uvijek vam se on smiješio ozgo sa svoje mule! A kad biste prošli kraj njega, uvijek bi vam tako uljudno podijelio blagoslov, bili vi siromašan broćilac ili pak uvaženi gradski sudac. Pravi papa od Yvetota¹⁸, ali provansalskog Yvetota, s nečim finim u osmijehu, sa stručkom mažurana na svojoj kapi, i bez ikakve Jeanneton... Jedina Jeanneton za koju se znalo da je ima ovaj dobar otac, bijaše njegov vinograd, malen vinograd što ga je sam zasadio na tri milje od Avignona, među mirtama u Château-Neufu.

Svake nedjelje, poslije večernje, časni bi otac posjetio svoj vinograd i, kako bi stigao gore, sjeo bi na blagom suncu, s mazgom pokraj sebe, okružen kardinalima koji bi se pružili pod lozu, te bi naredio da se otčepi boca njegova domaćeg vina — onoga dobrog

¹⁸ Vlasnici slobodnog područja (franc-alieu) Yvetot, sjeverozapadno od Rouena, nosili su titulu kralj (14 — 16. st.). Ovdje se aludira na jednu Bérangerovu pjesmu (1813) u kojoj je kralj od Yvetota glavni junak, koji ostaje tip kralja dobričine. — *Prev.*

vina boje rubina koje su kasnije nazvali Papinski Château-Neuf, i polako bi ga pijuckao uživajući i promatrajući svoj vinograd nježnim pogledom. Zatim, pošto bi ispraznio staklenku, radosno se u sumrak vraćao u grad, a putem ga pratila sva njegova svita. Kad bi prolazio avinjonskim mostom, kroz buku bubnjeva i farandole, njegova bi mazga, potaknuta glazbom, poskakivala sitnim kasom, a papa mahao kapom sve po taktu, pa je to izazivalo golemo negodovanje njegovih kardinala, ali je puku bilo na zadovoljstvo, pa se čuli povici: »Da divna li vladara! Ah, dobrog li našeg pape!«

*

Poslije svog vinograda u Château-Neufu papa je najviše volio svoju mazgu. Starac je naprosto bio lud za njom. Svake bi večeri, prije odlaska na počinak, išao da je prigleda, da vidi je li staja dobro zatvorena, nedostaje li joj što god u jaslama, i nikad nije ustao od stola a da ne bi odredio da se pod njegovim nadzorom pripremi bokal vina, dobro zašećerena i začinjena po francuski — bokal koji joj je sâm odnosio, unatoč zamjerkama njegovih kardinala... No, valja reći i to da je živinče i zasluživalo toliku pažnju. Bila je to lijepa crna mula, išarana crvenkastim pjegama, sigurna koraka, sjajne dlake, punih i širokih sapi; ponosno je nosila svoju vitku glavu, uvijek okićena vrpcama, rojtama, kičankama i srebrnim praporcima. Uz to bijaše mirna kao anđeo, imala blage oči i dva duga uha, uvijek u kretanju kao da njima striže, i sve joj to davaše pitom, dobroćudan izgled. Sav je Avignon uvažavao tu mazgu, i kad bi ona prolazila ulicama, svatko je nastojao da joj nekako ugoditi, jer su svi znali da će se tako najbolje preporučiti dvoru: tã uza sav svoj krotki izgled, papina je mula više nego jednom čovjeku pomogla da se dovine časti i položaja, kako to pokazuje i slučaj Tistet Védène a njegov neobični doživljaj.

Taj Tistet Védène bijaše zapravo mangup, nevaljalac koga je otac, zlatorezac Guy Védène, morao otjerati iz kuće jer deran nije htio ništa raditi i samo je kvario šegrte. Čitavih šest mjeseci skitao se Avignonom, a najviše se motao u blizini papinske palače, jer je lupež poodavna nešto smjerao oko papine mazge, i evo ćete vidjeti kakvo je to kovarstvo bilo...

Jednoga dana kad je njegova svetost s mulom bila sama u šetnji pod gradskim bedemima, priđe naš Tistet, sklopi ruke u znak

divljenja te će ovako:

— Bože mili što imate valjanu mazgu, sveti oče...! Dopustite mi da je se nagledam... Ah, sveti oče, kakve li lijepe mazge...! Ni u cara njemačkog nema je takve.

I uze je milovati i tepati joj kao kakvoj gospođici:

— Hodi ovamo, dragulju moj, blago moje, biseru moj lijepi...

A dobri papa, duboko ganut, govorio u sebi:

»Kakva li valjana momka...! Kako je samo ljubazan prema mojoj muli!«

A znate li što se već sutradan dogodilo? Tistet Védène svoj je stari žuti kaput zamijenio lijepom haljom u čipkama, ogrtačem od ljubičaste svile, cipelama na kopče, te je ušao u papinsku školu za crkveno pjevanje, u koju su dotad primali samo sinove vlastele ili kardinalske nećake... Eto što može kovarstvo...! Ali Tistet nije stao na tome.

Kad se već obreo u papinskoj službi, lupež je nastavio igru u kojoj je tako lijepo uspio. Drzak prema svima, bio je ljubazan i pažljiv samo prema papinoj muli, i uvijek su ga mogli sresti na kojem dvorištu palače gdje nosi pregršt zobi ili rukovet grahorke, i još maše njezinim rumenim cvjetićima i gleda balkon svetog oca kao da želi reći: »E, a za koga je ovo...?« I sve tako dok dobri papa, koji je osjećao da stari, nije odlučio da mu prepusti nadzor nad stajom, a i brigu da nosi mazgi njezin bokal vina začinjena po francuski, što baš nije bilo po čudi njegovim kardinalima.

Ni mazgi baš nije sve bilo po volji... Jer je sada, kad bi došlo vrijeme za njezin obrok vina, mogla vidjeti kako u staju ulazi pet-šest dječaka iz pjevačkog zbora te se u svojim ogrtačima i čipkama uvlače u slamu, malo potom staju bi ispunio ugodan i topao miris pržena sladora i mirodija i pojavio bi se Tistet Védène oprezno noseći bokal vina pripremljena po francuski. Tada su počinjale muke jadne životinje.

To mirisavo vino koje je ona toliko voljela, koje ju je grijalo i davalo joj krila, okrutno su joj prinosili jaslama da ga omiriše, a onda, kad bi joj se nozdrve ispunile mirisom, hop, dosta! — i divno je rumeno piće nestajalo u gušama onih nevaljalaca... Pa da je samo to što su joj krali vino, ni pol jada; nego su ti popići, pošto bi se ponapili, bili pravi pravcati đavoli...! Jedan bi je potezao za uši, drugi vukao za rep; Quiquet bi joj se popeo na leđa, Béluguët bi joj nabijao svoju kapu, a ni jedan od tih derana nije ni pomislio da bi ga

ta čestita životinja, samo kad bi htjela, jednim jedinim udarcem svoga kopita mogla otpremiti na polarnu zvijezdu i još dalje.... Ali ne! Nije ona uzalud bila papina mazga, mazga blagoslova i praštanja... Dječaci su mogli činiti što ih volja, ona se na njih nije ljutila: kivna je bila samo na Tisteteta Védènea... Kad bi osjetila da je za njom, zasvrbjelo bi je kopito, a bilo je i razloga. Taj nevaljalac Tistet okrutno se s njom šalio! Kad bi se napio, dolazio je zaista na okrutne zamisli...!

Tako mu se jednog dana zavrže u glavi da se s njome uspne na toranj škole za crkveno pjevanje, sasvim gore, navrh palače....! I ovo što vam kažem nije izmišljotina: događaj je vidjelo dvjesto tisuća Provansalaca. Možete zamisliti kako se prestravila nesretna mazga dok se najprije cio sat u mraku penjala zavojitim stubištem, preko tkozna koliko stepenica, a onda se odjednom našla na suncem obasjanu ravnom krovu i tisuću stopa pod sobom ugledala jedan čudesan, bajoslovan Avignon, tezge i šatore na trgu ne veće od lješnjaka, papinske vojnike pred njihovom vojarnom kao crvene mrave, a tamo dolje, preko srebrne niti, sićušan most na kojem se igralo, igralo... Ah, jadne li životinje! Kakve li strave i prepasti! Od krika što ga je ispustila zatresla se sva stakla papinske palače.

— Što je? Što joj se dogodilo? — uzviknu dobri papa i pojuri na balkon.

Tistet Védène već je bio na dvorištu gdje se pretvarao da plače i kosu čupa govoreći:

— Ah, sveti oče, evo što je: vaša mazga... Bože dragi, što će biti od nas? Vaša se mazga popela na toranj...

— Kako? Sama?

— Da, sveti oče, sasvim sama... Eno, pogledajte je tamo gore.. Vidite li kako joj vire uši...? Reklo bi se da su dvije lastavice...

— Bože, smiluj se — zavapi jadni papa podižući oči. — Pa ona je poludjela! Ta ubit će se... Silazi, nesretnice...!

Avaj! Ona drugo nije ni željela nego sići... Ali kako? Na zavojite stepenice nije trebalo ni misliti: tuda se još nekako i uspela, ali bi silazeći stoput polomila noge... Jadna je mazga očajavala i u očajanju tumarala po krovu, u očima joj se vidjela vrtoglavica. Mislila je na Tisteteta Védènea:

»Ah, razbojnice, samo ako se izvučem odavde... kako ću te ujutro zahvatiti kopitom!«

Pomisao na taj udarac kopitom uli joj malko snage, bez toga ne

bi izdržala... Naposlijetku je uspješne skinuti ozgo, ali s teškom mukom. Morali su je spuštati čekrkom, upotrijebiti debele konope i nosila. Zamislite samo kakva li poniženja za mazgu jednog pape da je gledaju kako visi s nogama u praznu na tolikoj visini kao hrušt na kraju konca. I sve pred očima cijelog Avignona!

Nesretna životinja nije zbog toga mogla svu noć zaspati.

Neprestano joj bijaše kao da se vrti po onome prokletom krovu, a čitav joj se grad dolje smije. Osim toga mislila je i na bezdušnog nevaljalca Tisteteta Védènea i na dobar udarac kopitom koji će mu ujutro odvaliti. Ah, prijatelji, kakav čestit udarac! Dimit će se sve do Pampérigouste... Ali dok mu se pripremao taj lijepi doček u staji — znate li što je radio Tistet Védène? On se spuštao Ronom pjevajući na papinskoj galiji i ploveći u Napulj sa skupinom mladića što ih je grad svake godine upućivao na dvor kraljice Ivane da se nauče diplomaciji i lijepom ponašanju. Tistet doduše nije bio plemić, ali ga je papa htio nagraditi za brigu što ju je momak posvećivao mazgi, a napose za revnost koju je pokazao kad su je spasavali.

Sutradan je mazga ostala debelo razočarana.

»Ah, razbojnik! Zacijelo je nešto nanjušio...!« mislila je mazga i ljutito zveckala svojim praporcima. »Ali svejedno, lupežu, dobit ćeš ti svoj udarac kad se vratiš... Čekat će te! Sačuvat ću ga za te!«
I doista ga je sačuvala.

*

Pošto je Tistet otplovio, papina se mazga vratila svome mirnom životu sa svim negdašnjim navadama. Nije više u staji bilo ni Quiqueta ni Bélugueta. Opet su zaredali lijepi dani s vinom priređenim na francusku, a s njima i dobro raspoloženje, duge sieste i sitni korak i ljupko poigravanje uz glazbu kad bi prelazila preko mosta. Pa ipak, poslije one njezine pustolovine, u gradu su je nekako hladnije susretali. Kud bi prolazila, šuškalo se i šaputalo, starci vrtjeli glavom, a djeca se smijala upirući prstom u toranj. Ni sâm dobar papa nije više imao povjerenja u svoju prijateljicu, i kad bi, vraćajući se nedjeljom iz vinograda, malo zadrijemao na njezinim leđima, uvijek bi ga mučila pomisao: »A što ako se probudim gore na krovu?« Mazga je sve to osjećala i zbog toga šutke trpjela. Jedino kad bi pred njom spomenuli ime Tisteteta Védènea, njezine bi duge uške počele strići, i s lakim bi smiješkom oštrila kopito o pločnik...

Prođe tako sedam godina, a kad je i sedma izminula, vrati se Tistet Védène s napuljskoga dvora. Vrijeme mu ondje još nije isteklo, ali je čuo da je u Avignonu umro prvi papin priređivač slačice, pa je požurio da se nađe na dvoru, jer mu se činilo da bi to mjesto bilo dobro za njega.

Kad je spletkar Védène ušao u dvoranu palače, sveti ga je otac jedva poznao, toliko je lupež porastao i ojačao. I sveti je otac doduše dobrano ostario te bez naočari nije dobro vidio.

Tistet se nije smeo.

— Kako, veliki sveti oče, zar me ne poznajete više...? To sam ja, Tistet Védène...!

— Védène...?

— Pa da, dobro me znate... ja sam onaj što je nosio vino vašoj mazgi.

— A, da, da... sjećam se... Dobar je dječak bio taj Tistet Védène...! A što bi sad želio od nas?

— Oh, malenkost, sveti oče... Došao sam vas zamoliti... Ovaj, zbilja, imate li još onu mazgu? Kako je ona? Dobro, drago mi je...! Došao sam da vas zamolim za mjesto prvog priređivača slačice koji je nedavno umro.

— Ti, prvi slačićar...? Pa premlad si za to mjesto. Koliko ti je godina?

— Dvadeset godina i dva mjeseca, svijetli namjesniče, ravno pet godina više nego vašoj mazgi... Ah, drage li životinje! Da znate koliko sam je volio! Koliko sam čeznuo za njom u Italiji! Hoćete li mi dopustiti da je vidim?

— Hoću, dijete moje, vidjet ćeš je — reče dobri papa, duboko ganut. — A kad je toliko voliš, neću da više budeš daleko od nje. Od danas te uzimam u svoju službu u svojstvu prvog slačićara... Moji će se kardinali doduše ljutiti zbog toga, ali što mari, navikao sam na to... Dođi sutra poslije večernje da ti predam znakove tvog dostojanstva u prisutnosti cijelog dvora, a onda ću te odvesti da vidiš mazgu, pa ćeš s nama u vinograd... Dobro, a sad idi...

Ne treba da vam kažem koliko je Tistet Védène bio zadovoljan izlazeći iz velike dvorane i sa koliko je nestrpljenja čekao sutrašnju svečanost. No, bio je u palači netko još sretniji i nestrpljiviji: bila je to mazga. Otkad se Védène vratio pa sve do sutrašnje večernje strašna životinja nije prestala da se kljuka zoblju i da udara o zid stražnjim kopitima: i ona se pripremala za svečanost...

I tako je sutradan poslije večernje Tistet Védène stupio na dvorište papinske palače. Sve visoko svećenstvo bijaše ondje na okupu, kardinali u grimiznim mantijama, advocatus diaboli u crnom baršunu, samostanski opati sa svojim malim mitrama, crkvene starješine Svetoga Agricoa, dječaci pjevačkog zbora u ljubičastim plaštevima, zatim niže svećenstvo, papini vojnici u svečanim odorama, tri bratstva pokajnikā, pustinjaci s gore Ventoux, divljeg izgleda, pa mali popić koji ide za njima noseći zvonce, potom braća flagelanti goli do pasa, pa sakristani u sudačkim togama, svi, svi, sve do onih koji daju svetu vodicu, i onoga koji pali svijeće i onoga koji ih gasi... nitko nije izostao... Ah, bijaše to veličanstvena svečanost! Zvona, petarde, sunce, glazba i neprestano oni pomamni bubnjevi uz koje se igralo tamo dolje na avinjonskom mostu...

Kad se Védène pojavio usred toga velebnog skupa, njegova dostojanstvenost, ljepota i kras izazvaše žamor divljenja. Bio je to divan Provansalac, plav, duge valovite kose, s mekom plavom bradicom koja kao da bijaše posuta prahom plemenite kovine što se osipao pod dlijetom njegova oca zlatoresca. Išao je glas da su se prsti kraljice Ivane koji put provlačili tom bradicom, a gospodin se Védène doista svojim dostojanstvenim izgledom i rastresenim pogledom doimao kao čovjek koji je zadobio ljubav neke kraljice... Toga je dana, da iskaže čast i poštovanje svome narodu, svoje napuljsko ruho zamijenio haljetkom što je obrubljen ružičastom svilom, na provansalsku, a na kapi vijorilo mu se veliko pero ibisa sa Camargue.

Kad se pojavio, prvi slačičar otmjeno se nakloni te se uputi prema povišenom mjestu gdje ga je čekao papa da mu preda znakove njegove časti: žlicu od žutog šimšira i odijelo šafranove boje. Mazga je stajala podno stepenica, u svoj ormi, spremna da krene u vinograd... Kad je prolazio pored nje, Tistet Védène nasmiješi se i zastade da je prijateljski potapše po leđima, gledajući ispod oka da li to papa vidi. Položaj bijaše dobar... Mazga se ritnu:

— Evo ti, razbojniče! Sedam ti godina ovo čuvam! I tako ga žestoko zahvati kopitom, tako žestoko da se dim vidio čak do Pampériguste, oblak modrog dima u kojem je lebdjelo ibisovo pero, jedino što je preostalo od nesretnog Tisteta Védènea..!

Mazgini udarci kopitom nisu inače tako strašni, ali je ovo bila papina mazga, a valja imati na umu da je ona taj udarac pripremala sedam punih godina... Nema ljepšeg primjera crkvenjačke

osvetljivosti.

SVJETIONIK SANGUINAIRES

Noćas nisam mogao oka sklopiti. Bjesnio je maestral, i njegova mi strašna huka nije dala da zaspim, ostao sam budan sve do jutra. Žestoko potresajući polomljenim krilima koja su na silini vjetra zviždala poput vrvi i snasti na brodu, sva je vjetrenjača hripala i škripala. Crepovi se otkidali i letjeli s razdrtog krova, a podalje, gusti borovi kojima je obrastao brežuljak svijali se i brujali u tami. Bijaše čovjeku kao da je nasred mora...

Podsjetilo me to na moje lijepe besane noći što sam ih prije tri godine proveo na svjetioniku otočja Sanguinaires, tamo dolje, na korzikanskoj obali, na ulazu u zaljev Ajaccio.

I opet jedan divan kutak što sam ga našao za sanjarenje i samoću.

Zamislite crvenkast otok divljeg izgleda: na jednom mu vrhu svjetionik, a na drugom stara đenoveška kula u kojoj je, u moje vrijeme, savio gnijezdo jedan orao. Dolje u dubini, uza samu vodu, ruševine jednog lazareta što ih je sa svih strana presvojilo raslinje; zatim jaruge i šiprag, gustiš i oštre stijene, nekoliko podivljalih koza, pa mali korzikanski konji što kaskaju dok im se griva na vjetru vijori; naposljetku, sasvim gore, u kovitlacu morskih ptica, zdanje svjetionika i njegova bijela obzidana terasa po kojoj gore-dolje šetkaju čuvari, pa zelena vrata u šiljat luk, mala željezna kula i na vrhu velika mrežasta svjetiljka koja bliješti na suncu te svijetli čak i danju...

Eto to je glavni otok skupine Sanguinaires kakva sam ga ponovno vidio noćas dok sam slušao kako borovi bruje naokolo. Na taj začarani otok, dok nisam imao ovu vjetrenjaču, povlačio bih se od vremena do vremena kad bih osjetio da mi treba svježeg zraka i samoće.

Što sam ondje radio?

Ono isto što radim i ovdje, pa još i manje. Kad nije prejako potezao maestral ili tramontana, smjestio bih se među dvije stijene kraj vode, među galebove, kosove i laste, i tu bih ostajao gotovo cio dan u nekoj obamrlosti u ugodnom zamoru što čovjekom ovlada kada dugo promatra more. Poznajete zacijelo tu slatku opojenost duše? Čovjek tada ni o čemu ne misli, čak i ne sanjari. Cijelo vam

biće nekako izmakne, odleti nekamo, razaspe se. Vi ste onda onaj galeb što glavu zagnjuruje u vodu, prskalina i pjena što na suncu lebdi između dva vala, bijeli dim broda što se udaljuje, koraljarska brodica s crvenim jedrom, vodeni biser, pramen magle — sve osim vlastitog bića... O, koliko li sam takvih divnih časova u polusnu i zanesenosti proveo na tome svom otoku...

U dane jakog vjetra, kad se na obali nije dalo izdržati, zatvarao sam se u dvorište lazareta, malo tužno dvorište, mirisavo od ružmarina i divljeg pelina, i tu bih se, stisnut uza stari zid, prepuštao da me preplavljuje blaga opojnost osame i sjete što je sa sunčanim sjajem lebdjela izvijajući se iz kamenitih udubina razbacanih naokolo poput grobova iz drevnih vremena. Ovdanda lupnula bi vrata, ili se pak čuo lak skok u travi — to bi došla koja koza da brsti u zavjetrini. Kad bi me vidjela, zastala bi bez glasa i ostala tako preda mnom, živahna izgleda, uzdignutih rogova, i gledala me bezazlenim očima djeteta...

Oko petog sata čuvarska truba za dozivanje pozivala me na večeru. Krenuo bih onda uskom stazom koja se kroza šiprag strmo penje nad morem i tako bih se polako vraćao svjetioniku, osvrćući se na svakom koraku da još jednom vidim to golemo obzorje mora i svjetla, sami sjaj i blijes koji se činio sve širim što sam se više uspinjao.

*

Gore u svjetioniku bijaše krasno. Još mi je i sada pred očima ona lijepa blagovaonica popločana širokim pločama i obložena hrastovinom, riblja juha što se puši nasred stola, vrata širom otvorena na bijelu terasu i sunce na zalasku što sjajem dopire unutra... Čuvari već bijahu ondje, čekali me da sjednemo za stol. Bila su ih trojica: jedan Marseljac i dva Korzikanca, sva trojica omalena rasta, bradati, jednako osmagli, ispucala lica, u ogrnjačima od kostrijeti, ali po naravi i vladanju sasvim različiti.

Po životnim navikama tih ljudi odmah se mogla vidjeti razlika između dviju rasa. Marseljac, radiša pun života, uvijek u nekom poslu, uvijek u pokretu, obilazio otokom od jutra do večeri, radio u vrtu, lovio ribu, sakupljao jaja morskih ptica, zavlacio se u šiprag da usput pomuze koju kozu, i uvijek pripremao riblju juhu ili kakav »lonac«.

Korzikanci pak izvan svoje službe nisu baš ništa radili: uzimali oni da su činovnici te po cio bogovetni dan sjedili u kuhinji igrajući beskrajne partije karata koje su prekidali samo kad bi, važna držanja, ponovno punili i palili svoje lule i na dlanu nožicama rezali veliko lišće zelenog duhana...

Inače i Marseljac i Korzikanci bijahu dobri ljudi, tri jednostavna, prostodušna čovjeka, trojica bezazlenjaka: iskazivali su svu pažnju svome gostu, premda im on zapravo bijaše prilično čudan svat...

Zamislite samo, doći i zatvoriti se u svjetionik! Tek tako, za svoje zadovoljstvo...! Čudnim se to činilo njima kojima su se dani ondje otezali u nedogled i koji bijahu tako sretni kad bi na njih došao red da idu na kopno... Za lijepa vremena ta ih je sreća zapadala svakog mjeseca: deset dana na kopnu poslije trideset dana na svjetioniku, tako je glasio propis. Ali zimi, za nevremena, ne vrijedi nikakav propis. Vjetar se krivi, valovi se propinju, oko otoka mlata more, uskipjela bjeljavina, i čuvari ostaju odsječeni i po dva i tri mjeseca zaredom, katkad u mučnu položaju.

»Evo što mi se dogodilo, gospodine — pripovijedao mi jednog dana stari Bartoli dok smo večerali— gledajte što mi se dogodilo prije pet godina za ovim istim stolom za kojim sjedimo. Bilo je to jedne zimске večeri kao što je ova. U svjetioniku nalazila se samo nas dvojica: ja i jedan moj drug koga su zvali Tchéco... Ostali bijahu na kopnu, bolesni, na dopustu, ne znam više... Baš smo u miru dovršavali večeru kadli moj drug najednom prestade jesti, pogleda me načas čudnim pogledom, ukočenih očiju, i tup! prevali se naprijed, na stol, ruku ispruženih preda se. Priđoh mu, počeh ga drmati i zvati:

— Tchéco, hej Tchéco...

Ali ništa, od njega ni glaska, mrtav pa mrtav... Možete zamisliti moju prepast. Više od jednog sata ostadoh smućen. drhteći pokraj mrtvog tijela, a onda mi odjednom prođe glavom: »A svjetionik?« Jedva sam imao toliko vremena da se popnem do fenjera i da ga upalim — noć već bijaše zapasala...

Kakve li jezive noći, gospodine! Ni more ni vjetar nisu se više glasali svojim prirodnim glasom. Nепrestano mi se pričinjalo, svakog časa bijaše mi kao da me netko doziva sa stubišta. Povrh svega tresla me groznica, mučila žeđ! Ali me ništa nije moglo natjerati da sidem... previše sam se bojao mrtvacu. Ipak, kad je

svanulo, vrati mi se malko hrabrosti. Prenesoh svoga druga na njegovu postelju; prekrih ga plahtom, izmolih kratku molitvu, a onda brže-bolje krenuh da dajem znak za uzbunu.

Na nesreću, more bijaše suviše uzburkano; zvao sam i zvao, ali sve uzalud, nitko da dođe... I tako ostadoh sam u svjetioniku sa svojim jadnim Tchécom, i sam Bog zna dokle... Sve sam se nadao da ću ga moći sačuvati kraj sebe dok ne dođe brodić, ali nakon tri dana nada mi se izjalovi... Što da radim? Da ga iznesem van? Da ga pokopam? Stijene bijahu pretvrde, a toliko je gavrana na otoku. Bila bi grehota prepustiti im toga kršćanina. Smislih najposlije da ga snesem dolje na obalu i sahranim u jednu od onih udubina nekadašnjeg lazareta... Ta tužna dužnost oduzela mi je čitavo jedno poslijepodne, i moram vam priznati da mi je za to trebalo hrabrosti... Vjerujte mi, gospodine, kada kojega jako vjetrovitog popodneva silazim tom stranom otoka, još mi se i danas čini da nosim mrtvacu na plećima...«

Jadni stari Bartoli! Već pri samoj pomisli na to znoj bi mu oblio čelo.

*

Naši su objedi prolazili u dugim razgovorima: o svjetioniku, o moru i brodolomima, o korzikanskim razbojnicima... Čim bi se dan priklonio k večeru, čuvar u prvoj smjeni upalio bi svoju malu svjetiljku, uzeo svoju lulu, čuturu i debeli svezak Plutarha s crvenim rezom — svu knjižnicu na svjetioniku — te bi nestao. Za koji trenutak već je sav svjetionik odlijegao od štopota lanaca, kolotura i teških utega na satu koji se navijao.

Sjedio sam vani, na terasi. Sunce, već sasvim nisko, tonulo sve brže u more, povlačeći sav obzor za sobom. Vjetar bivao svežiji, otok se zavijao u ljubičasto. Nebom preda mnom tromo letjela velika ptica: bijaše to orao koji se vraćao na denovešku kulu... Malo-pomalo magla lijegala na more. Duskora se vidio samo bijeli obrub pjene oko otoka. Odjednom nada mnom prosja velik mlaz blage svjetlosti: to je fenjer upaljen na svjetioniku. Ostavljajući sav otok u sjeni, sjajni je trak pao široko na pučinu, a ja ostadoh sakriven u noći, pod tim velikim valovima svjetla koji me jedva doticahu prolazeći... Međuto je vjetar okrenuo jače potezati, valjalo se povući... Pipajući u mraku, zatvorio sam velika vrata i navukao

željeznu prijevornicu; zatim, sveudilj pipajući, krenuh uskim željeznim stubištem kojemu su stepenice podrhtavale i ječale pod mojim koracima, i tako stigoh u vrh svjetionika. Tu je, dakako, bilo svjetlosti.

Zamislite golemu Carcelovu svjetiljku — stjenjevi joj ili fitilji u šest redova — oko nje se polako okreću stijenke, neke s velikim i debelim kristalnim lećama, a druge okrenute prema velikom i nepomičnom staklu što plamenove štiti od vjetra... Kad sam ušao, zabliješti me svjetlost. Sav onaj bakar i kositar, oni reflektori od bijele kovine, zidovi od ispupčenog kristala što se okreću stvarajući velike modrikaste krugove, sav onaj sjaj i bljesak izazva mi načas vrtoglavicu.

No malo-pomalo oči mi se privikoše, i ja sjedoh podno same svjetiljke, pokraj čuvara koji je naglas čitao svoga Plutarha da ne bi zadrijemao...

Vani tama stisla zube, gusti mrak, ponor. Na malom shodu što teče oko svega toga svjetlosnog uređaja vjetar se krivi, bjesni mahnito. Svjetionik škripa, more huči, riče. Na otočnom rtu, po grebenima, valovi mlataraju i grme kao da topovi gruhaju... Kadikad nevidljiv prst zakuca na okno: to je kakva noćna ptica koju je privukla svjetlost doletjela da razbije glavu o staklo... U blistavom i toplom tornju čuje se samo pucketanje plamena, šištanje ulja koje se cijedi, čegrtanje lanca koji se odvija i jednoličan glas koji sriče životopis Demetrija Falerskog...

*

U ponoć čuvar ustaje, baca posljednji pogled na redove stjenjeva, pa silazimo. Na stepenicama srećemo čuvara iz druge smjene koji se uspinje trljajući oči; drug mu predaje čuturu, Plutarha... Zatim, prije nego što ćemo u svoje postelje, načas ulazimo u stražnju prostoriju, nakrcanu lancima, velikim utezima, kositrenim spremnicama, konopima, i tu, na svjetlosti svoje male svjetiljke, čuvar u veliku knjigu svjetionika, uvijek otvorenu, upisuje:

Ponoć. More uzburkano. Oluja. Brod na pučini.

AGONIJA »SÉMILLANTE«

Budući da nas je vjetar neku noć bacio na korzikansku obalu, dopustite da vam pripovjedim strašan događaj koji se zbio na moru, događaj o kojem tamošnji ribari često pričaju za večernjih sjedeljki, a o kojemu sam slučajno doznao vrlo zanimljive pojedinosti.

...Bilo je to prije dvije ili tri godine.

Plovio sam tada Sardinskim morem u društvu sedmorice-osmorice mornara od carine. Mučno putovanje za neiskusna! Cio mjesec ožujak nismo imali ni jedan jedini lijep dan. Vjetar istočnjak baš se ustremio na nas, a more nije stišavalo svoj bijes.

Jedne večeri, bježeći pred olujom, naš se brod sklonio na početku Prolaza Bonifacio, usred skupine malih otoka... Njihov izgled nije imao ništa privlačno: velike gole stijene načičkane pticama, poneki žbun pelina, šiprag mastike i tu i tamo komadi natrula drveta u glibu; ali, svega mi, da se provede noć, i te su mračne stijene više valjale nego rupa na trošnu brodu, napol otkrivenu, u koji valovi ulaze kao u svoju kuću, i mi se time zadovoljismo.

Tek što smo se iskricali, dok su mornari potpaljivali vatru za riblju juhu, njihov me zapovjednik zovnu te mi pokaza omanji prostor ograđen bijelim zidom, izgubljen u magli na kraju otoka.

— Hoćete li da odemo na groblje? — upita me.

— Groblje, kapetane Lionetti? Pa gdje se to nalazimo?

— Na otočnoj skupini Lavezzi, gospodine. Ovdje je pokopano šest stotina nastradalih sa *Sémillante*, na istom mjestu gdje se razbila njihova fregata prije deset godina... Jadni ljudi! Nemaju baš mnogo posjeta; učinimo barem toliko da im se poklonimo kad smo već ovdje...

— Vrlo rado, kapetane.

*

Kako li bijaše tužno to groblje brodolomnikā sa *Sémillante*...! I sad ga vidim pred sobom, onako ograđeno niskim zidom, sa zardalim željeznim vratima koja se teško otvaraju, s tihom kapelicom i sa stotinama crnih križeva što ih trava krije... Ni

jednoga jedinog vijenca od nevena, nikakva sjećanja, baš ništa...!
Ah, jadni napušteni pokojnici, kako li im je hladno u njihovu slučajnom grobu!

Ostali smo ondje koji časak klečeći. Kapetan je molio naglas. Veliki galebovi, jedini čuvari groblja, kružili nam nad glavom i svoje mukle krikove miješali u uzdahe mora.

Poslije molitve vratismo se tužni u onaj kutak otoka gdje nam se brod usidrio. Dok smo mi izbivali, mornari nisu gubili vrijeme. Nađosmo veliku vatru što plamsa u zaklonu jedne stijene i na njoj lonac što se puši. Posjedasmo uokrug vatre, nogu opruženih prema plamenu, i uskoro je svaki među nama imao na koljenima crvenu zemljanu zdjelu i dva komada crnog kruha, dobro namočena. Večera prođe u tišini, bijasmo promokli i gladni, a osim toga, blizina groblja... Ipak, kad smo ispraznili zdjele, zapalismo lule, i razgovor poteče. Dakako, govorilo se o *Sémillanti*.

— A kako se zapravo sve dogodilo? — upitah zapovjednika koji je, podnimivši se obadvjema, zamišljeno gledao u vatru.

— Kako se dogodilo? — preuze dobri Lionetti, protisnuvši težak uzdah. — Na žalost, gospodine, to vam nitko ne bi znao reći. Znamo samo toliko da je *Sémillante*, uvečer uoči toga dana, po lošem vremenu isplivala iz Toulona sa četama upućenim na Krim.

Tijekom noći vrijeme se i pogoršalo. Vjetar, kiša i valovi kakvi se nikad nisu vidjeli... Ujutro je vjetar malko pao, ali je more svejednako bilo uzburkano, a osim toga, sastavila se nekakva vražja magla da se fenjer ni na dva koraka pred nosom nije mogao vidjeti... Te magluštine, gospodine, ne možete zamisliti koliko su podmukle... Ipak, mislim da je *Sémillante* u zoru zacijelo ostala bez kormila, jer nije mogla posrijedi biti samo magla: bez nekoga nastalog kvara

kapetan ne bi nikad ovamo naletio i razbio brod. Bio je on iskusan pomorac koga smo svi znali. Tri je godine zapovijedao mornaričkom bazom na Korzici i poznavao je svoju obalu dobro kao i ja, koji drugo i ne znam.

— A što se misli, u koje je doba *Sémillante* stradala?

— Zacijelo je to bilo u podne; da, gospodine, u pol bijela dana... Ali dobijesa! S onom maglom na moru to podne i taj bijeli dan nisu ništa bolji od crne noći, crne kao što je crno u vučjim raljama... Jedan ovdašnji carinski stražar pripovijedao mi je kako je toga dana, oko jedanaest i pol, izišao iz svoje kućice da učvrsti škure na prozorima, pa mu bûs vjetra odnio kapu s glave, a on, izlažući se pogibli da ga i samog odvuče val, sve četveronoške jurio duž obale za kapom. Razumjet ćete, carinski stražari nisu bogati, a kapa je bogme skupa. Čini se da je naš čovjek, kad je u jednom trenu podigao glavu, opazio u blizini, kroz maglu, velik brod bez jedara što ga vjetar tjera prema otocima Lavezzi. Brod je brzo jurio, tako brzo da stražar nije imao vremena da ga dobro vidi. Po svemu se čini da je to bila *Sémillante*, jer je pol sata kasnije jedan pastir s ovih otoka čuo trijesak na ovim stijenama... Ali evo upravo pastira o kome vam govorim, gospodine: on će vam sam pripovjediti... Zdravo, Palombo...! Pridi da se ogriješ, ne boj se.

Jedan čovjek, sav zakukuljen, koga sam trenutak prije vidio kako obilazi oko naše vatre i koga sam smatrao za nekoga od posade jer nisam znao da ima pastira na otoku, bojažljivo nam priđe.

Bio je to nekakav stari gubavac, umno gotovo posve zaostao, zahvaćen ne znam kakvom skorbutnom bolešću od koje su mu usne tako zadebljale da bijaše strašno pogledati ga. S velikom mukom nekako mu objasniše o čemu se radi. Tada nam starac, podižući prstom bolesnu usnu, pripovjedi kako je onog dana, oko podne, zaista čuo iz svoje kolibe strašnu lomljivu na stijenama. Kako otok bijaše pokriven vodom, nije mogao van iz kolibe, te je istom sutradan, kad je otvorio vrata, ugledao obalu punu krhotina i mrtvih tijela što ih je tamo nanijelo more. Sav prestravljen, otrčao je svome čamcu da se prebaci u Bonifacio i zatraži pomoć.

*

Posustao od tolikog govora, pastir ušutje i sjede, a zapovjednik nastavi:

— Jest, gospodine, taj je jadni starac došao da nas obavijesti. Bio je gotovo izludio od pustog straha, i od toga je događaja šenuo umom. A imao je bogme i od čega... Zamislite šest stotina mrtvih tijela nanesenih na obalu i izmiješanih s drvenim krhotinama i krpama razderanih jedara... Jadna *Sémillante*...! More ju je jednim udarcem samljelo i tako smrvilo da je od svih njezinih ostataka pastir Palombo jedva uspio načiniti ogradu oko svoje kolibe... Što se tiče ljudi, gotovo svi izobličeni, strašno unakaženi... bijaše jezivo vidjeti ih onako jedne preko drugih, kao neke grozdove... Našli smo kapetana u svečanoj odori, a kapelana sa štolom o vratu; u jednom kutu među dvjema stijenama brodski mali otvoreni očiju, čovjek bi rekao da je živ; ali ne! kao da bijaše suđeno da nitko ne preživi...

Tu se zapovjednik prekide:

— Pazi, Nardi — povika on — ugasit će se vatra! Nardi na žeravu baci dva-tri ulomka nakatranjene daske, i oganj opet planu. Lionetti pak nastavi:

— I evo što je najžalosnije u svemu tome... Tri tjedna prije te nesreće i propasti tu je stradao jedan drugi brod: mala korveta što je plovila na Krim kao i *Sémillante* pretrpjela je brodolom isto onako i gotovo na istome mjestu; ali smo tada uspjeli spasiti posadu i dvadeset vojnika komoraša što bijahu na brodu... Možete zamisliti kako su se osjećali ti jadni komoraši, nenavikli na more! Odveli smo ih u Bonifacio i dva ih dana njegovali... Potom se oni, pošto su se dobro osušili i opet stali na noge — zbogom i sretan put! — vratit će u Toulon, gdje ih nakon nekog vremena nanovo ukrcate da otplove na Krim... Pogodite na koji su ih brod ukrcali...! Na *Sémillante*, gospodine... Sve smo ih opet našli, svih dvadeset; kako leže među drugim mrtvima, na ovome istom mjestu... Sâm sam podigao jednoga lijepog brigadira finih brkova, plavog Parižanina koji je ono nakon prvog brodoloma noćio u mojoj kući i sve nas vrijeme nasmijavao svojim pričama... Kad sam ga ovdje vidio onakva, srce mi se kidalo... Ah, Santa Madre!

Tu čestiti Lionetti, sav uzbuđen, istrese pepeo iz svoje lule, uvi se u kabanicu i poželje mi laku noć... Mornari su još neko vrijeme razgovarali među sobom u pol glasa... Zatim, jedna za drugom, lule se pogasiše, i razgovor zamrije... I stari je pastir otišao... Ostadoh sam da sanjarim među pozaspalim mornarima.

*

Još pod dojmom tužne priče koju sam upravo čuo, pokušah da u mislima oživim jadni razbijeni brod i tijek te agonije kojoj galebovi bijahu jedini svjedoci. Neke pojedinosti koje su me se osobito kosnule — kapetan u svečanoj odori, štola na svećeniku, onih dvadeset vojnika komoraša — pomagahu mi da nagađam i sastavim dijelove drame... U duhu sam vidio brod kako u noć kreće iz Toulona... Isplovljuje iz luke. More uzbibano, vjetar žestok; ali je kapetan iskusan i srčan pomorac, i svi su na brodu mirni...

Ujutro se na moru sklapa magla. Počinje uznemirenost. Sva je posada na palubi. Kapetan ne silazi sa zapovjedničkog mosta... U potpalublju, gdje su smješteni vojnici, tamno je i zagušljivo. Neki su bolesni, leže na svojim vrećama. Brod se strašno ljulja, nije moguće držati se na nogama. Neki vojnici sjede na palubi, na podu, u skupinama, i razgovaraju čvrsto se hvatajući za klupe; moraju vikati da bi se čuli. Neke obuzima strah... Čujte, brodolomi su česti u ovim stranama; to potvrđuju komoraši, i to što oni pripovijedaju nije baš utješno. Napose njihov brigadir, neki Parižanin koji se neprestano šali, a od tih šala njima se koža ježi.

— Brodolom...! Pa to je vrlo zabavno, zaista. Sve se završi tako da se okupaš u hladnoj vodi, a onda te prevezu u Bonifacio i u kući zapovjednika Lionettija kljukaju te kosovima.

Smijeh među komorašima...

Odjednom škripa, lom... Što je sad? Što se zbiva...?

— Ode kormilo! — viknu jedan mornar i, sav mokar, projuri stražnjim dijelom palube.

— Sretan mu put! — priklopi objesni brigadir, ali se više nitko nije nasmijao.

Velik metež na palubi. Od magle se ljudi ne raspoznaju. Uplašeni mornari idu tamo-amo, pipajući... Nema više kormila! Brodom se više ne može upravljati... *Sémillante* juri kao vjetar koji je nosi... U taj je trenutak onaj carinski stražar vidi kako prolazi — u jedanaest sati i pol. Pred pramcem fregate kao da topovi gruhaju... Grebeni, grebeni...! Gotovo je, nema više nade, brod juri pravo na obalu... Kapetan silazi u svoju kabinu... Poslije časak-dva opet zauzima svoje mjesto na zapovjedničkom mostu, u svečanoj odori... Svečano će dočekati smrt.

Vojnici se, u tjeskobi, zglédaju bez riječi... Bolesni pokušavaju ustati... Ni mladi se brigadir više ne smije... Tada se vrata otvaraju i na pragu se pojavljuje svećenik sa štolom:

— Na koljena, djeco moja!

Svi se pokoravaju. Zvonkim glasom svećenik počinje samrtničku molitvu.

Najednom strašan udar, krik, jedan jedini krik, ali golem i potresan, ispružene ruke, zgrčene šake, prestravljeni pogledi u kojima viđenje smrti sijevnu poput munje.

Bože, smiluj se!

Tako sam svu noć proveo u razmišljanju, oživljujući nakon deset godina uspomenu na jadni brod kojega su me ostaci još okruživali... U daljini, u morskom prolazu bjesnila oluja; plamen vatre u našem logoru povijao se na vjetru, a ja sam slušao kako naš brodić poigrava podno stijena i kako na njemu škipaju priveze.

CARINICI

Brod *Emilie*, iz luke Porto Vecchio, na kojem sam prešao taj turobni put do otočja Lavezzi, bijaše staro carinsko plovilo, samo upol pokriveno, i na njemu je jedina zaštita od vjetra, valova i kiše bila mala kabina od okatranjena drveta, jedva tolika da u nju stane stol i dva mala ležaja. Stoga su tako žalosno izgledali naši mornari kad bi se oborilo nevrijeme. Niz lice im voda curkom tekla, mokre bluze na njima pušile se kao u praonici; jadnici su i usred zime tako provodili cijele dane, čak i noći, šćućureni na mokrim klupama, dršćući u toj nezdravoj vlazi, jer se na brodu nije mogla ložiti vatra, a do obale često bijaše teško stići... Uza sve to nijedan se među njima nije žalio. I po najžešćoj oluji vidio sam ih jednako mirne, dobro raspoložene. Pa ipak, kakva li tužna života tih mornara carinika!

Gotovo svi bijahu oženjeni, imahu žene i djecu na kopnu, a sami ostajahu mjesece i mjesece na moru, ploveći duž tako opasnih obala. Hrana im samo pljesniv kruh i luk. Nikad vina, nikad mesa, jer je jedno i drugo skupo, a zarađuju samo pet stotina franaka u godini! Pet stotina franaka u godini! Možete zamisliti kako su im kućerci tamo na kopnu bili jadni, a djeca im išla bosa...! Ne mari! Svi su ti ljudi ipak izgledali zadovoljni. Straga na brodu, ispred kabine, stajalo bure puno kišnice, i oni su tu dolazili da grabe i piju, i sjećam se kako bi svaki, nakon posljednjeg gutljaja, otresao svoj lončić i protisnuo jedno »Ah!« od zadovoljstva, s izrazom blaženstva na licu, izrazom koji se doimao smiješno i ujedno dirljivo.

Najveseliji i najzadovoljniji među svima bijaše jedan mladić iz Bonifacija, osmagao od sunca i vjetra, zdepast: zvao se Palombo. On je uvijek pjevao, čak i za najgoreg vremena. Kad se more uzbiba, kad se oblaci natmure i spuste nisko, puni sugradice, i kad svi dignu pogled i s rukom na uhu oslušuju i očekuju nalet vjetra, u tišini i tjeskobi, mirni bi Palombov glas počinjao:

*Ne, gosparu, ne,
čast je to za sve:
Lisette naša mudra je,
u selu nam ostaje...*

I ma kako vjetar nasrtao i snast protresao, i ma koliko brod podrhtavao i valovi ga prelijevali, carinikova se pjesma sveder razlijegala ljuljajući se kao galeb na kresti vala. Kadikad je vjetar pratio pjesmu prejakim cvilom, pa se riječi više nisu čule; ali od jednoga do drugog udara mora, u hućanju vode što se slijevala, mali se pripjev uvijek vraćao:

*Lisette naša mudra je,
u selu nam ostaje...*

Jednoga pak dana kad je vjetar jako zaždio i kiša pljuskom otočila, nisam mu čuo pjesmu. Bijaše to tako neobično te sam promolio glavu iz kabine:

— Hej, Palombo, zar više ne pjevaš?

Palombo nije odgovorio. Ležao je nepomičan pod svojom klupom. Pridoh mu. Zubi mu cvokotali, cijelim je tijelom drhtao u groznici.

— Ima *punturu* — rekoše mi, žalosni, njegovi drugovi.

To što oni nazivaju *puntura*, to su probadi, žiganje, upala porebrice. Teško olovno nebo, brod preko kojega se prelijevaju valovi, taj jadnik u groznici, uvijen u staru gumenu kabanicu koja se na kiši sjaji kao tuljanova koža — ne, nikad nisam vidio ništa tužnije. Uskoro hladnoća, vjetar, udari valova, pogoršaše njegovo stanje. Zapao je u bunilo, trebalo je potražiti kopno.

Nakon mnogo vremena i napora podvečer uplovismo u malenu luku, sumornu i tihu, bez ikakva života osim što je nad njom kružilo nekoliko galebova. Posvuda oko obale uzdizale se visoke strme stijene i neprohodan šiprag, zeleno grmlje, tamnozeleno u nevrijeme. Dolje, na samoj obali, mala bijela kuća sa sivim škurama: carinska postaja. Usred te pustoši, ta državna zgradica, označena brojem baš kao kapa na nekoj odori, jezivo se doimala. U tu smo kuću smjestili jadnog Palomba. Žalosno sklonište za bolesnika. Zatekli smo carinika upravo pri večeri, kraj ognjišta, sa ženom i djecom. Sva je ta čeljad imala ispijeno, žuto lice, krupne oči upale od groznice. Žena, još mlada, sa dojenčecom na rukama, i sama je cvokotala dok je razgovarala s nama.

— Strašna je ova postaja — reče mi sasvim potihom zapovjednik. — Svake druge godine moramo smjenjivati svoje carinike, sve ih izjeda močvarna groznica...

Trebalo je da svome bolesniku nađemo liječnika. Najbliži se nalazio u Sarteni, a to je značilo pješaćiti šest do osam milja. Što da

se radi? Naši mornari više nisu mogli, a bilo je suviše daleko da se onamo pošalje koje dijete. Tada se žena nagnu na prozor i zovnu:

— Cecco...! Cecco!

Vidjesmo kako uđe kršan momak, pravi tip zvjerokradice ili korzikanskog bandita, s kapom od mrke vune i kabanicom od kostrijeti. Već sam ga opazio kad smo se iskrcavali, sjedio je pred vratima, sa crvenom lulom među zubima i s puškom među koljenima; ali je, ne znam zašto, pobjegao kad smo naišli. Možda je mislio da ima žandarā među nama. Kad je ušao, carinikova žena malko porumenje.

— Ovo je moj rođak... — reče nam ona. — Nema opasnosti da se ovaj izgubi u guštari.

Zatim mu sasvim tiho uze nešto govoriti, sve pokazujući na bolesnika. Čovjek kimnu glavom te bez riječi iziđe, vani zazvižda svome psu i krenu, s puškom o ramenu, skačući dugim nogama sa stijene na stijenu.

Za to vrijeme djeca, koja su se kanda uplašila zapovjednika, brzo dovršiše večeru što je sačinjavaše kuhano kestenje i mladi sir, *brucio*. I samo voda na stolu, ništa drugo do vode, a tako bi tim mališanima dobro došla čaša vina. O, neimaštino! Najposlije ih majka spremi na počinak; otac upali fenjer te krenu da obiđe obalu, a mi ostadosmo kraj ognjišta da bdimo nad svojim bolesnikom koji je drhtao na svome ležaju, kao da je još na pučini i kao da ga tresu valovi. Da mu malko ublažimo *punturu*, grijali smo oblutke i crepove i stavljali mu ih na križa. Jedanput-dvaput, kad sam prišao njegovu ležaju, nesretnik me poznao i, da bi mi zahvalio, s mukom mi pružio ruku, krupnu i hrapavu, vruću kao što bijahu vrući crepovi koje smo vadili iz vatre...

Tužna večer, tužno bdjenje! Kako je dan ugasnuo, vani se opet razmahalo nevrijeme, sve sama huka i mlatanje, pljuskala pjena, trajala borba između stijena i vode. Ovda-onda vjetar s pučine dopirao u malu drāgu i bijesno se krivio oko naše kuće. Njegove nalete osjećali smo kad bi plamen naglo i visoko liznuo pa odjednom osvijetlio nevesela lica naših mornara okupljenih oko ognjišta i zagledanih u vatru s onim mirnim izražajem što ga pokazuju ljudi navikli da gledaju široke prostore i jednolične obzore. Palombo bi kadikad tiho prostenjao. Tada bi se sve oči okrenule prema tamnom kutu gdje im je jadni drug upravo umirao, daleko od svojih, bez pomoći. Prsa im se nadimala, čuli se duboki uzdasi. To

bijaše sve što je od ovih trudbenika mora, strpljivih i blagih, moglo izmamiti spoznaju vlastite nesreće. Nikakve pobune, nikakva zastanka u radu. Jedan uzdah, i ništa više...! Ipak, varam se. Prolazeći ispred mene da baci snop pruća na vatru, jedan između njih reče mi potihom, tužnim glasom:

— Vidite, gospodine... ponekad ima jada i nevolje u našem poslu!

ŽUPNIK IZ CUCUGNANA

Svake godine o blagdanu Svjetla Marinjeg provansalski pjesnici objavljuju u Avignonu vedru knjižicu od korice do korice ispunjenu lijepim stihovima i divnim pričama. Upravo sam dobio ovogodišnju i u njoj nalazim prekrasnu priču koju ću pokušati da vam prevedem ponešto skraćenu... Parižani, pripremite svoje košare! Ovaj put bit ćete posluženi pogačom od najfinijega provansalskog brašna.

*

Opat Martin bio je župnik... u Cucugnanu. Dobar kao kruh, istinit i plemenit kao zlato, očinski je volio svoju pastvu, svoje Kikinjance; njemu bi njegov Cucugnan bio raj na zemlji samo kad bi mu njegovi župljani pružali malko više zadovoljstva. Ali jao! pauci su mreže pleli u njegovoj ispovjedaonici, a na lijepi uskrсни blagdan hostije ostajahu na dnu njegova svetog kaleža. Dobrome se svećeniku srce kidalo od žalosti, i uvijek je od Svevišnjega molio milost da ga ne pusti umrijeti prije nego što on, pastir, ne uvede u tor svoje raspršeno stado.

Evo ćete vidjeti kako mu je Bog uslišao molitvu.

Jedne nedjelje, poslije Evandelja, časni se otac Martin pope na propovjedaonicu.

Braćo moja, poče on, vjerujte mi ako vam je volja: noćas sam se ja, bijedni grešnik, obreo pred rajskim vratima.

Pokucah, i sveti mi Petar otvori.

— Gle, to si ti, dobri oče Martine — reče mi on. — Koja te sreća nosi ovamo...? Čime ti mogu služiti?

— O, dobri sveti Petre, ti koji čuvaš veliku knjigu i ključ od raja, bi li mi mogao kazati, ako nisam previše radoznao, koliko u raju imaš mojih župljana iz Cucugnana.

— Ne mogu ti ništa odbiti, oče Martine. Sjedi, odmah ćemo to zajedno pogledati.

I sveti Petar dohvati svoju veliku i debelu knjigu, rasklopi je i na nos nataknu naočari.

— Onda, da vidimo. Cucugnan, veliš. Cu-cu... Cucugnan. Evo,

tu smo, Cucugnana... Čestiti moj oče Martine, evo, strana je sasvim prazna. Ni jedne jedine duše... Nema ti ovdje tvojih iz Cucugnana kao ni na brijestu krušaka.

— Kako? Nikoga ovdje iz Cucugnana? Baš nikoga? Nije moguće! Pogledaj bolje...

— Nikoga, dobri čovječe. Pogledaj sâm ako misliš da se šalim. Jadna li mene! Od muke počeh udarati nogama i sklopljenih ruku zapomagati i moliti da nam se Bog smiluje. Tada mi sveti Petar reče:

— Vjeruj mi, oče Martine, ne valja ti se zbog toga toliko uzbuđivati, jer bi te mogla još i kap udariti. Uostalom, nisi ti kriv. Nego pogledaj, zacijelo ti tvoji iz Cucugnana izdržavaju karantenu u čistilištu.

— Ah, smiluj se, veliki sveti Petre! Učini mi ljubav da ih barem mogu vidjeti i utješiti.

— Drage volje, prijatelju... Nä, evo ti ove sandale, brzo ih obuj, jer putovi nisu baš najbolji... Tako... A sada samo idi pravo naprijed, i tamo na kraju, na zavijutku, naći ćeš, na desnu ruku, srebrna vrata, sva načičkana crnim križevima... Pokucat ćeš, pa će ti otvoriti... Zbogom! Zdrav mi bio i veseo...

*

I tako ja put pod noge pa hajde-hajde... Kakve li muke i zamora! Koža mi se ježi kad samo pomislim na to. Uzana staza, sva u trnju, puna nekakva mrkocrvenog kamenja što svjetluca i zmija što psiču, dovede me do srebrnih vrata.

— Kuc-kuc!

— Tko to kuca? — upita me umoran, promukao glas.

— Župnik iz Cucugnana.

— Odakle to...?

— Iz Cucugnana.

— A, dobro, uđi.

Uđoh. Krupan lijep anđeo, s krilima crnim kao noć i u halji svijetloj kao dan, s dijamantnim ključem o pojasu, sjedi i črčka nešto, kr-kr, u knjizi većoj i debljoj nego što je knjiga svetog Petra.

— Što bi ti i što tražiš? — upita me anđeo.

— Lijepi anđele Božji, htio bih znati... možda sam previše radoznao... ima li ovdje Kikinjanaca.

- Koga to...?
- Kikinjanaca, ljudi iz Cucugnana... ja sam njihov župnik.
- Ah, otac Martin, nije li tako?
- Sluga sam pokoran, gospodine anđele.

*

— Veliš, dakle, Cucugnan... I na to anđeo rasklopi i poče listati svoju debelu knjigu, vlažeći prst slinom da bi se listovi lakše prevrtali...

— Cucugnan — najposlije će anđeo, protiskujući dubok uzdah. — Eh, oče Martine, nemamo u čistilištu nikoga iz Cucugnana.

— Isuse, Marijo i Josipe! Nikoga iz Cucugnana u čistilištu! O, veliki Bože, pa gdje su onda?

— Eh, sveti čovječe, zacijelo su u raj. Gdje bi inače mogli biti?

— Ali ja upravo dolazim odande, iz raja...

— Odande dolaziš... pa što?

— Nema ih ondje... Ah, sveta majko anđeoska...!

— Pa što onda hoćeš, velečasni župniče: ako nisu ni u raj ni u čistilištu, nema druge, sigurno su...

— O, sveti Križu, Isuse, sine Davidov! Jao, jao, je li moguće...? A da mi možda nije sveti Petar slagao...? Ali nisam čuo pijetla da kukuriče...!¹⁹ O, jao nama! Kako ću onda ja u raj kad ondje nema mojih iz Cucugnana?

— Slušaj, jadni oče Martine, kad si već navro da se rođenim očima o svemu uvjeriš, a ti lijepo kreni ovom stazom i poteci ako možeš poteći... Na lijevu ruku naići ćeš na velika vrata. Tu se možeš raspitati što je i kako je. Bog ti pomogao!

I anđeo zatvori vrata.

Duga to bijaše staza, duga i preduga, sva posuta živom žeravom. Teturao sam kao pijan, posrtao na svakom koraku, bio sam mokat, svaka mi dlaka na tijelu imala svoju kaplju znoja, žeđ me mučila... Vjere mi, dobro mi dođoše sandale koje mi je dao dobri sveti Petar, one mi pomogoše da ne opržim noge.

Pošto sam podugo tako hodio, klip-klap, i teturao, najposlije na

¹⁹ Evanđelje bilježi kako je pijetao zapjevao kad je Petar i treći put slagao, to jest zanijekao Isusa. — *Prev.*

lijevu ruku ugledah vrata... ne nego dvere, golemu kapiju, širom otvorenu, kao razjapljeno ždrijelo strašne neke velike peći. Da kakva li prizora, sinci moji! Nitko me tu nije upitao za ime, nema tu nikakvih knjiga ni popisa. Tu se ulazi u gomilama, hrpimice, na širom rastvorena vrata, braćo moja, kao što vi nedjeljom ulazite u krčmu.

Probile me krupne graške znoja, a ipak sam se kočio od studeni, jeza me podilazila. Sav sam se nakostriješio, kosa mi se dizala na glavi. Čutio sam zapah paljevine, vonj oprljena mesa i prismudene rožine, nešto kao smrad što se širi u našem Cucugnau kad potkivač Eloy pricvrlji kopito potkivajući kakva stara magarca. Gušio sam se u tome vrelom i zaгуšljivom zraku. Slušao sam jezivu viku i zapomaganje, urlike i jecaje i strašne kletve.

— Onda? Hoćeš li ući ili nećeš? — izdera se na me jedan rogati đavo i podbode me svojim vilama.

— Ja? Ne, ja ne ulazim, ja sam prijatelj Božji.

— Ti si prijatelj Božji... Onda, šugavče, što tražiš ovdje...?

— Dolazim... Ah, ne pitaj me, jedva se držim na nogama... Dolazim... dolazim izdaleka... da ponizno upitam... ima li ovdje slučajno koga iz Cucugnana...

— Ah, rđo, što se praviš kao da ne znaš da je sav Cucugnau ovdje. Evo pogledaj, ružni gavrane, pa ćeš vidjeti kako ovdje obrađujemo te tvoje dične Kikinjance...

*

I u strašnu ognjenom kovitlacu vidjeh dugonju Coq-Galineu — svi ste ga dobro znali, braćo moja, toga Coq-Galineu, koji se tako često opijao i tako često batinom tjerao buhe sa svoje jadne Clairone.

Vidjeh Catarinetu... onu malu nevaljalicu prćasta nosa koja je sama spavala na sjeniku... Sjećate se nje, vi obješenjaci... Ali hajdemo dalje, već sam i previše rekao.

Vidjeh Pascala Dugoprstića, koji je svoje ulje cijedio iz maslina gospodina Juliena.

Vidjeh Babetu koja je pabirčila klasje i u pabirčenju, da bi što brže vezala svoj snop, grabila čitave rukoveti iz krstina što već bijahu složene.

Vidjeh majstora Grapasija, koji je, umjesto kolomašću, uljem

podmazivao kolo na svojim tačkama.

I Dauphinu, koja je tako skupo prodavala vodu iz svoga zdenca.

I Tortillarda, koji je, kad bi me sreo gdje nosim svetu pričest, prolazio pokraj mene s kapom na glavi i s lulom u zubima... ohol i napuhan kao puran... kao da je sreo kakva psa.

I Couleaua s njegovom Zettom, i Jacquesa, i Pierrea, i Tonija...

*

Uzbuđeni, blijedi od straha, slušaoci uzdisali, videći u otvorenom ždrijelu paklenom tko svoga oca, tko majku, tko baku, tko sestru.

Svakako osjećate, braćo moja — nastavi dobri župnik Martin — osjećate da ovo ovako ne može dalje. Dužnost mi je da se skrbim za vaše duše i želim vas i moram spasiti od ponora u koji svi vi naglavce srljate. Sutra ću prionuti na posao, već sutra. A bit će ga napretek. Evo kako ću ga rasporediti. Jer da se sve dobro završi, mora biti stanovitog reda. Ići ćemo dakle po redu, kao u Jonquieresu kad se pleše. Sutra, u ponedjeljak, ispovjedit ću starce i starice. To je lako.

U utorak, djecu. Bit ću brzo gotov.

U srijedu, momke i djevojke. To bi moglo potrajati.

U četvrtak, muškarce. Brzo ćemo to završiti.

U petak, žene. Reći ću im: samo bez dugih priča.

U subotu, mlinara...! Nije mnogo cio jedan dan samo za njega...

Ako do nedjelje sve obavimo, bit ćemo vrlo zadovoljni.

Vidite, djeco moja, kad je žito zrelo, treba ga žeti; kad je vino natočeno, treba ga piti. Nakupilo se u nas dosta prljavog rublja, pa ga valja oprati, i to dobro oprati.

Milost vam želim od Boga. Amen!

*

Rečeno, učinjeno. Rublje se opralo.

Od te znamenite nedjelje miris kikinjanskih vrlina i kreposti ćuti se na deset milja unaokolo.

A dobri je pastir, župnik Martin, radostan i sretan, neku noć sanjao kako se, sa cijelim svojim stadom, u sjajnoj procesiji, usred

upaljenih voštanica, u oblaku mirisnog tamjana i sa zborom djece koja pjevaju *Te Deum*, uspinje osvijetljenim putem u kraljevstvo Božje.

Eto vam priče o župniku iz Cucugnana, onakve kakvu vam po meni šalje onaj veliki obješenjak Roumanille, koji ju je pak čuo od nekoga svog druga.

STARCI

— Pismo, čiko Azane?

— Da, gospodine... iz Pariza.

Bio je sav ponosan taj čestiti čiko Azan što pismo dolazi iz Pariza... Ja pak nimalo. Sve mi je nešto govorilo da će mi ta nenadana gošća iz Pariza, iz ulice Jean-Jacques, ta pošiljka što mi je tako iznebuha u rano jutro pala na stol, biti uzrokom da izgubim cijeli dan. I nisam se prevario — evo, prosudite sami:

Treba, prijatelju, da mi učiniš jednu uslugu. Zatvorit ćeš na jedan dan svoj mlin i odmah otići u Eyguières... To ti je oveće trgovište, udaljeno tri-četiri milje od tebe — taman jedna šetnja. Kad stigneš tamo, upitaj gdje je samostansko sirotište. Prvo zdanje poslije samostana niska je kuća sa sivim škurama i s manjim vrtom straga. Ući ćeš bez kucanja — vrata su uvijek otvorena — i kad uđeš, gromko ćeš viknuti: »Dobar dan, dobri ljudi! Ja sam Mauriceov prijatelj...« Onda ćeš vidjeti dvoje sitnih staraca, starih i prastarih, kako ti pružaju ruke iz svojih dubokih naslonjača, a ti ćeš ih zagrliti u moje ime, od sveg srca, kao da su tvoji. Zatim ćete razgovarati, a oni će ti govoriti o meni, samo o meni; kazivat će ti tisuću ludosti, a oni će ti nemoj smijati slušajući... Nećeš se smijati, zar ne...? Ti su starci moj djed i baka, dva bića kojima sam ja cio život, a koji me već deset godina nisu vidjeli... Deset godina, to je mnogo! Ali što ćeš Pariz me drži, a njih je dvoje starost preklopila... Toliko su stari da bi se na putu naprosto slomili kad bi krenuli da me posjete... Srećom, ti si sada tamo, dragi moj mlinaru, pa kad zagrlje tebe, ti će se jadnici osjećati kao da su zagrlili mene... Često sam im pripovijedao o nama i o velikom prijateljstvu koje...

K vragu i prijateljstvo! Upravo je toga jutra bilo lijepo vrijeme, ali nimalo pogodno za pješačenje cestom: previše vjetra i previše sunca, pravi provansalski dan. Prije nego što je stiglo ovo prokletko pismo, zamislio sam kako ću sebi izabrati zaklon između dvije stijene u nadi da ću tu ostati cio dan, kao gušterica, da upijam svjetlo i slušam pjesmu borova... A što da sada radim. Gundajući zaključah mlin i gurnuh ključ pod vrata. Štap u ruku, lulu u zube i put pod

noge.

Stigao sam u Eyguières oko dva sata. Selo opustjelo, svi bijahu u poljima. Po brijestovima na šetalištu, bijelim od prašine, zrikavci zrikali kao da se natječu. Na trgu pred općinom sunčao se magarac, jato golubova nadlijetalo zdenac pred crkvom, inače nigdje nikoga da mi pokaže sirotište. Srećom, preda mnom se odjednom pojavi jedna stara víla što je prela šćućurena pred svojim vratima: rekoh joj što tražim, a ona, kako bijaše vrlo moćna, samo podiže svoju preslicu, i sirotište iskrсну preda mnom kao da ga je dočarala... Bila je to velika zgrada, sumorna i mračna, ponosna što ponad svojih vrata na šiljat luk nosi star križ od crvenog kamena pješčanika sa nešto malo latinštine oko njega. Pokraj te zgrade opazih drugu, manju kuću: na njoj sive škure, a vrt straga... Odmah sam je poznao te uđoh ne pokucavši.

Svega će mi mog vijeka pred očima ostati taj dugi hodnik, tako tih i hladovit, zid obojen u ružičasto, mali vrt koji je na kraju hodnika treperio iza svijetle zavjese, a po plohamama svih vrata bilo naslikano cvijeće s violinama, sve već izbljedjelo. Bijaše mi kao da sam ušao u kuću kakva starog upravitelja iz Sedaineova²⁰ vremena. Na kraju hodnika, s lijeve strane, na odškrinuta vrata čulo se tiktakanje velika zidnog sata i dječji glasić — to neko školarče čitaše srićući i zastajkujući na svakom slogu:

*On-da... sve-ti... I-re-nej... po-vi-če... Ja... sam... pše-ni-ca...
Go-spod-nja... Tre-ba... da... me... sa-me-lju... zu-bi... o-vih... zvi-
ri...*

Tiho priđoh vratima i pogledah...

U miru i polumraku male sobe drijemao u naslonjaču starac ružičastih obraza, otvorenih usta i s rukama na koljenima, naboran do jagodica na prstima. Do njegovih nogu sjedila djevojčica odjevena u modro — široka pelarina i kapica, odjeća pitomica iz sirotišta — i čitala život svetog Ireneja iz knjige koja bijaše veća od nje... To štivo o čudesima djelovalo je na cijelu kuću. Starac je spavao u svome naslonjaču, muhe na stropu, kanarinci u svojoj krletki tamo na prozoru. I veliki je zidni sat hrkao: tik-tak, tik-tak. U cijeloj sobi budna bijaše samo široka pruga svjetla što je prava i bijela prodirala kroza zatvorene škure, puna živih iskrica i sićušnog treperjenja... Usred te opće uspavanosti dijete je i dalje sricalo

²⁰ Michel-Jean Sedaine, francuski dramski pisac iz 18. stoljeća. — *Prev.*

ozbiljnim glasom:

Odjed-nom... dva... se... la-va... o-bo-ri-še... na... nje-ga... te... ga... raz-de-ra-še...

U taj sam mah ušao... Da su lavovi svetog Ireneja nahrupili u sobu, ne bi izazvali veću prepast. Sve se učas preokrenulo. Mala kriknu, velika knjiga pade, kanarinci se i muhe probudiše, sat poče izbijati, starac se trže iza sna, sav izvan sebe, a ja, i sam ponešto zbunjen, zastadoh na pragu i viknuh:

— Dobar dan, dobri ljudi! Ja sam Mauriceov prijatelj.

O, da ste tada vidjeli jadnog starca! Da ste ga vidjeli kako mi raskriljenih ruku hrli u susret, kako me grli, kako mi steže ruke, kako smeteno trčkara po sobi, uzvikujući:

— Bože dragi, Bože dragi...

Sve se bore na njegovu licu smiješile. Sav se zarumenio i samo je mucajući protiskivao:

— Ah, gospodine... Ah, gospodine...

Priđe zatim izlazu dovikujući:

— Majčice!

Jedna se vrata otvaraju, na hodniku neko šuškanje kao da miš prolazi... Bijaše to Majčica. Ništa ljupkije od te sitne starice s njezinom kapicom i vrpcama, s njezinom karmelićanskom smeđom haljom i s njezinim vezenim rupčićem što ga je držala u ruci meni u čast, na starinsku... Ganutljiva li prizora! Dvoje staraca nalikovalo jedno na drugo, i kad bi se starac malko dotjerao i stavio koju žutu vrpcu u kosu, i njega bismo mogli zvati Majčićom. Samo, prava se Majčica zacijelo mnogo naplakala u životu, u nje lice bijaše još naboranije. Kao i starac, i ona je pokraj sebe imala dijete iz sirotišta, djevojčicu u plavoj pelerini, malu čuvaricu koja je nikad ne ostavljaše. Vidjeti to dvoje staraca pod zaštitom te siročadi bilo je nešto nadasve ganutljivo.

Ulazeći, Majčica se poče klanjati, ali je u tome klanjanju presiječe starac rekavši:

— Ovo je Mauriceov prijatelj...

Odjednom je sva zatreperila, zaplakala, izgubila svoj rupčić, porumenjela, jako porumenjela, postala još rumenija negoli on... Ah, ti starci! Imaju u žilama samo kap krvi, i ona im pri najmanjem uzbuđenju navre u lice.

— Brzo, brzo, stolicu — reče starica svojoj maloj.

— Otvori škure — doviknu starac svojoj.

I uhvativši me jedno za jednu a drugo za drugu ruku, odvedoše me sitnim korakom do prozora, koji širom otvoriše da me bolje vide. Primiču naslonjače, ja sjedam na sklopljivu stolicu između njih dvoje, djevojčice u plavom iza nas, i počinje ispitivanje:

- Kako je on?
- Što radi?
- Zašto ne dolazi?
- Je li zadovoljan...?

I ovo, i ono, i tako čitave sate.

Odgovarao sam na sva njihova pitanja što sam bolje mogao, iznoseći o svome prijatelju pojedinosti koje sam znao, smjelo izmišljajući one o kojima nisam znao, dobro pazeći da ne priznam kako nisam nikad opazio da li se njegovi prozori lijepo zatvaraju ili pak kakve su boje tapete u njegovoj sobi.

— Tapete u njegovoj sobi...? Modre su, gospođo, svijetlomodre, s vjenčićima...

— Zaista? — raznježeno će jedna starica.

A onda nadoveza, obraćajući se mužu:

— On je tako dobro dijete!

— Da, da, dobro dijete! — prihvati starac oduševljeno.

I sve vrijeme dok sam govorio, oni su jedno drugome kimali glavom, izmjenjivali fine osmijehe, žmirkali očima, pogledali se s izrazom razumijevanja, ili bi mi se starac nagnuo da mi kaže:

— Govorite glasnije... Znaite, ona je malko tvrda na ušima.

A ona sa svoje strane:

— Malko glasnije, molim vas...! On ne čuje najbolje...

I tada bih ja povisio glas, a oni mi zahvaljivali blagim smiješkom. I tim uvelim osmijesima što mi ih nježno upućivahu oni kao da su u dnu mojih očiju tražili sliku svoga Mauricea; i ja sam u njima, u tim osmijesima, ganut nalazio tu istu sliku, nazirao neodređen, skriven, gotovo neuhvatljiv lik prijatelj, kao da ga gledam kako mi se smiješi negdje vrlo daleko, kao u magli.

*

Odjednom se starac uspravi u svome naslonjaču:

— Čuj, Majčice, sjetih se... on možda nije ručao!

A Majčica, izvan sebe, podiže ruke k nebu:

— Nije ručao...! Bože dragi!

Pomislih da je još riječ o Mauriceu i već htjedoh odgovoriti kako to dobro dijete nikad ne čeka dulje od podneva da sjedne za stol. Ali ne, govorilo se o meni, i trebalo je vidjeti kako su se uzvrtjeli i užurbali kad sam priznao da sam još natašte.

— Brzo prostrite stol vas dvije, djevojčice! Stol na sredinu sobe, nedjeljni stolnjak, tanjure sa cvjetovima. I ne smijte se toliko nego požurite...

Nema šta, male su se požurile: dok bi razbio tri tanjura, ručak je bio poslužen.

— Skroman čalabrčak — reče mi Majčica, vodeći me za stol. — Ali, jest ćete sami... Mi smo već ručali.

Jadni starci! Kad god im dođete, reći će vam da su već jeli.

Majčičin skromni čalabrčak sastojao se od dva prsta mlijeka, datula i jedne *barquette*, kolača velika kolik pogača, od koje bi ona sa svojim kanarincima živjela barem osam dana... A ja sam svu tu jestvinu sam slistio...! I kakva li negodovanja oko stola! Kako su se samo djevojčice u plavom sašaptavale i gurkale laktom, a kanarinci, tamo u svojoj krletki, kao da kazivahu: »Gle, taj je gospodin smazao cijelu *barquettu!*«

Zaista sam je svu smazao, gotovo i ne opazivši, jer sam utonuo u promatranje svega oko sebe u toj svijetloj i tihoj prostoriji kojom je lebdio miris davno prohujalog vremena... Napose nisam mogao oči otrgnuti od dviju malih postelja. Te postelje, gotovo dvije kolijevke, predočih sebi kako izgledaju izjutra, u ranu zoru, kad ih još zastiru velike zavjese s resama. Izbija treći jutarnji sat. U to se doba bude svi starci:

— Spavaš li, Majčice?

— Ne spavam, prijatelju.

— Zar ne da je Maurice dobro dijete?

— Jest, zaista je dobro dijete.

I zamislio sam tako cio razgovor gledajući te dvije male postelje što pripadaju tim starcima, postavljene jedna do druge...

Dok sam ja tako plovio u mislima, na drugom se kraju sobe, kraj ormara, zbivala strašna drama. Trebalo je naime ozgo, s posljednje police, dohvatiti staklenku s trešnjama u rakiji, koja je već deset godina čekala Mauricea, i koju su htjeli otvoriti meni u čast. Uzalud Majčičine molbe i preklinjanja, starac je sam htio dohvatiti te trešnje: uspeo se na stolicu, na strah i trepet svoje žene, i pokušao da dosegne gore... Možete sebi predočiti tu sliku: starac

drhturi i sve se propinje, djevojčice u plavom grčevito pridržavaju njegovu stolicu, iza njega zadihala se Majčica i bojažljivo pruža ruke, a nad svime širi se blag miris naranče što navire iz otvorenog ormara i naslagane požutjele rubenine... Dražesna slika.

Naposljetku, nakon mnogog upinjanja, slavna staklenka bijaše skinuta i izvučena iz ormara, a s njome i star srebrn pehar, sav s izrađenim šarama— Mauriceova čaša kad je bio malen. Napuniše mi je trešnjama razom punu: Maurice je tako volio trešnje! I dok su me njima posluživali, starac mi šapnu, s izrazom oblapornosti na licu:

— Baš ste sretni što ih možete jesti...! Moja ih je žena sama pripremila... Kušat ćete nešto vrlo fino.

Avaj, njegova ih je žena sama pripremila, ali je zaboravila da ih i zasлади. Što ćemo, starci su zaboravni, rastreseni. Bile su to kisele trešnje, jedna moja Majčice... Ali me to nije spriječilo da ih pojedem sve do posljednje, i ne trepnuvši.

*

Pošto sam završio objed, ustadoh da se oprostim sa svojim domaćinima. Oni bi me rado još zadržali da pripovijedaju sa mnom o dobrom djetetu, ali se dan priklanjavao k večeru, a mlin bijaše daleko. Valjalo je poći.

Starac je ustao kad i ja.

— Majčice, daj mi kaput...! Otpratit ću ga do trga.

Majčica je, dakako, smatrala da je već i suviše hladno da bi me starac pratio do trga; ali nije ništa rekla. Samo, dok mu je pomagala da navuče rukave svog kaputa, lijepa smeđeg kaputa s pucetima od sedefa, čuh kako mu to drago stvorenje nježno govori:

— Nećeš se kasno vratiti, zar ne?

A on joj obješenjački uzvрати:

— He-he... ne znam... možda...

Pogledali su jedno drugo i nasmiješili se, male u plavom i same se nasmijaše videći gdje se starci smiju, a u svome kutu smiješili se i kanarinci na svoju...

Među nama rečeno, mislim da ih je miris trešanja sve malko omamio.

...Već se i noć krilila kad smo izišli. Jedna djevojčica u plavom slijedila nas izdaleka, kako bi starca povela natrag kući. Ali je on nije vidio, bio je sav ponosan što ide sa mnom pod ruku kao potpun

čovjek. Majčica pak, raznježena, pratila nas pogledom s praga svojih vrata i ljupko i zadovoljno kimala glavom, kao da želi reći: »Ipak moj stari sveudilj lijepo hoda.«

BALADE U PROZI

Kad sam jutros otvorio vrata, a to mraz i slána prostrli velik bijel sag oko moga mlina. Trava svjetlucala i pucketala kao staklo, sav brežuljak drhturio od studeni... Za jedan dan moja se draga Provansa prometnula u zemlju Sjevera. Među borovima pod kitinominja i među žbunjem lavande koje se rascvalo u kristalne bokore, napisao sam ove dvije balade sa ponešto germanske mašte dok me mraz obasipao bijelim iskrama i dok su se gore, pod jasnim nebom, veliki trokuti rodā, u jatima što dolaze iz zemlje Heinricha Heinea, spuštali prema Camargui i klepetali kazujući: »Hladno je, hladno...«

I

Smrt malog Dauphina

Mali je Dauphin bolestan, mali će Dauphin umrijeti... U svim crkvama u kraljevini izložen je sveti sakrament i dan i noć, i debele svijeće plamte za ozdravljenje kraljevskog djeteta. Na ulice stare prijestolnice legla tuga i tišina, zvona više ne zvone, kočije voze polako... Oko dvora radoznali građani kroz ogradu promatraju gardiste u pozlaćenim odorama kako na dvorištima važno razgovaraju.

Sav je dvor uzbuđen... Komornici i dvorski upravitelji jure gore-dolje mramornim stubama, jedni silaze, drugi uzlaze... Galerijama vrve paževi i dvorjani u svilenu ruhu, idu oni od skupine do skupine da čuju novosti koje se prenose tihim glasom. Na širokim potremcima uplakane dvorske dame duboko se klanjaju jedna drugoj otirući oči lijepim vezanim rupčićima.

U ostakljenom vrtu okupio se čitav zbor liječnika u togama. Kroza stakla vide se kako mašu dugim crnim rukavima i mudro klimaju svojim vlasuljama... Odgojitelj i štitonoša malog Dauphina ushodali se pred vratima, čekaju odluke učenih glava. Kuharski pomoćnici prolaze pokraj njih ne pozdravljajući. Gospodin štitonoša kune kao bezbožnik, a gospodin odgojitelj recitira Horacijeve stihove... Sve to vrijeme, tamo dolje, kod stāja, čuje se otegnuto

tužno rzanje. To se oglašuje konj maloga Dauphina, njegov riđan kojega su konjušari zaboravili i koji ih žalostan doziva za praznim jaslama.

A kralj? Gdje je kralj...? Kralj se, sasvim sâm, zatvorio u jednu odaju na kraju dvora... Veličanstva ne vole da ih tko vidi dok plaču... Što se tiče kraljice, to je nešto drugo... Ona sjedi kraj uzglavlja malog Dauphina, lijepo joj lice obliveno suzama, glasno jeca pred svima, kao što bi činila i svaka švelja.

U svojoj postelji od čipaka leži mali Dauphin, bljeđi od jastukā na kojima počiva sklopljenih očiju. Reklo bi se da spava, ali nije tako. Mali Dauphin ne spava... Okreće se majci i, videći je gdje plače, govori joj:

— Zašto plačete, gospo kraljice? Mislite li doista da ću umrijeti?

Kraljica bi da mu odgovori, ali od pustih jecaja ne smaže riječi.

— Ne plačite, gospo kraljice, zaboravljate da sam ja Dauphin i da Dauphini ne mogu umrijeti samo tako...

Kraljica još jače zajeca, i mali se Dauphin uplaši...

— Polako — reče on — neću dopustiti da Smrt dođe po me, znat ću je spriječiti da prodre dovde... Odmah ovamo četrdeset snažnih kopljanika da budu straža oko moje postelje...! Neka stotinu velikih topova bude spremno i dan i noć, s upaljenim stjenjevima, pod mojim prozorima! I teško njoj, Smrti, ako se usudi prići ovamo...!

Da ugodi kraljevskom djetetu, kraljica daje znak, i začas se čuje kako veliki topovi klopavaju na dvorištu, a četrdeset se krupnih konjanika, s kopljem oštropercem u ruci, razvrstava oko sobe. Sve su to prokušani, stari vojnici sijedih brkova. Mali Dauphin plješeće rukama gledajući ih. Prepoznaje jednoga među njima te ga zove:

— Lorrain! Lorrain!

Vojnik za korak prilazi postelji.

— Mnogo te volim, stari moj Lorrain... Pokaži mi načas svoju veliku sablju... Ako me Smrt htjedne odnijeti, ubit ćemo je, zar ne?

Lorrain odgovori:

— Da, gospodaru.

I dvije mu krupne suze klize niz osmagle obraze.

U taj čas svećenik prilazi malom Dauphinu i dugo mu govori tihim glasom pokazujući mu raspelo. Mali Dauphin sluša ga u čudu, a onda ga odjednom prekida:

— Dobro razumijem sve što mi govorite, velečasni gospodine, ali zar moj mali prijatelj Beppo ne bi mogao umrijeti umjesto mene kad bismo mu dali mnogo novaca...?

Svećenik mu i dalje govori tihim glasom, a mali se Dauphin sve više čudi.

Kad je svećenik dovršio svoju besjedu, mali Dauphin protiskuje dubok uzdah i nastavlja:

— Sve što mi govorite, velečasni, vrlo je tužno, ali me jedno tješi: da ću i ondje gore, u zvjezdanom raju, i dalje biti Dauphin... Znam da je dragi Bog moj rođak i neće propustiti da sa mnom postupa prema mome dostojanstvu.

A onda dodaje, obraćajući se majci:

— Neka mi donesu moje najljepše ruho, moj plašt od bijelog hermelina i cipele od baršuna! Hoću da se lijepo odjenem za susret s anđelima i da u raj uđem u ruhu Dauphina.

I treći put svećenik se naginje prema malom Dauphinu i dugo mu govori tihim glasom... Usred njegova govora kraljević ga ljutito prekida:

— Pa onda — uzvikuje on — biti Dauphin ne znači ništa!

I ne hoteći više ništa čuti, mali se Dauphin okreće zidu i gorko plače.

II

Predstojnik u polju

Gospodin kotarski predstojnik nalazi se na putovanju. S kočijašem sprijeda i sa slugom straga, kočija kotarskog predstojništva dostojanstveno ga vozi na oblasnu poljoprivrednu skupštinu u Combe-aux-Fées. Za taj svečani dan gospodin je kotarski predstojnik odjenuo na se svoj lijepi vezeni frak, stavio na glavu cilindar, navukao uske hlače sa srebrnim trakama sa strane i pripasao svečani mač sa drškom od sedefa... Na koljenima mu počiva velika torba za spise, od šagrinske kože, s utisnutim šarama, koju tužno promatra.

Gospodin kotarski predstojnik tužno promatra svoju kožnu torbu sa šarama i namata misli oko svečanoga govora što ga uskoro mora izreći pred žiteljima mjesta Combe-aux-Fées:

— Gospodo i dragi građani...

Uzalud je zavrtao svijetlu svilu svojih zalisaka i dvadeset puta zaredom ponovio:

— Gospodo i dragi građani... — nije mogao smisliti nastavak govora.

Nastavak govora nikako da smisli... Tako je vruće u toj kočiji? Dokle oko seže cesta što vodi u Combe-aux-Fées praši se pod južnim suncem... Zrak je sama zažara... a na brijestovima uz rub ceste što su prekriveni bijelom prašinom zriču tisuće zrikavaca, kao da se doglašuju od stabla do stabla... Odjednom se gospodin kotarski predstojnik lecnu: tamo dalje, podno jednog brežuljka, upravo je opazio zelen hrastov šumarak koji kao da ga doziva...

Zeleni hrastov šumarak kao da ga doziva:

— Hodite ovamo, gospodine kotarski predstojniče, da sastavite govor, pod mojim ćete se drvećem osjećati bolje...

Gospodin je kotarski predstojnik očaran: skače s kočije i kazuje svojim ljudima da ga pričekaju, on će svoj govor sastaviti u zelenom hrastiku.

U zelenom hrastiku ima ptica i ljubica, i izvora pod mekom travom... Kad su ugledale gospodina kotarskog predstojnika u njegovim lijepim hlačama i s torbom od šagrinske kože sa šarama, ptice se uplašile i prestale pjevati, izvori se više nisu usudili šišoljiti, a ljubice se posakrivale u travi... Nitko iz toga malog svijeta nije nikad vidio kotarskog predstojnika, i svi se potihom uzeše pitati tko je taj otmjeni gospodin što šetka u srebrnim hlačama.

Potihom, pod lišćem, svi se pitaju tko je taj otmjeni gospodin u srebrnim hlačama... Za to vrijeme gospodin kotarski predstojnik, očaran tišinom i svježinom toga zelenog šumarka, podiže skute svoga fraka, odlaže cilindar na travu i sjeda na mahovinu podno jednoga mladog hrasta; zatim otvara svoju veliku torbu za spise i vadi iz nje povelik list ministarskog papira.

— To je neki umjetnik! — veli mala grmuša.

— Ne, nije — odgovara joj zimovka. — Nije to umjetnik kad ima srebrne hlače: bit će prije da je kakav knez.

Da, bit će prije da je kakav knez, rekla je zimovka.

— Ni umjetnik, ni knez — upada im u riječ stari slavuj koji je čitavo jedno ljeto pjevao u vrtovima kotarskog predstojništva. — Znam ja dobro tko je to: to je kotarski predstojnik!

I cijelim šumarkom prolazi šapat:

— To je kotarski predstojnik! To je kotarski predstojnik!
— Kako je ćelav! — zamjećuje jedna ševa s velikom kukmom.
A ljubice pitaju:
— Je li to kakvo zlo?

Da, je li to kakvo zlo, pitaju ljubice.

Stari im slavuj odgovara:

— Ne, nikako!

I tako umirene, ptice nastavljaju pjevati, izvori opet šišolje, ljubice šire miris, kao da toga gospodina tu i nema...

Ne mareći za sav taj skladni žamor, gospodin kotarski predstojnik u srcu zaziva Muzu poljoprivrednih skupština i, podigavši olovku, počinje svečanim glasom:

— Gospodo i dragi građani...

— Gospodo i dragi građani... — ponavlja kotarski predstojnik svečanim glasom...

Prekida ga grohotan smijeh; on se osvrće i vidi samo poveliku žunu koja se spustila na njegov cilindar te ga odatle gleda smijući se. Kotarski predstojnik sliježe ramenima i hoće da nastavi svoj govor, ali ga žuna opet prekida dovikujući mu:

— Ćemu to?

— Kako: ćemu to? — ćudi se kotarski predstojnik i sav se crveni. Jednom kretnjom otjera drznicu i nastavi još upornije:

— Gospodo i dragi građani...

— Gospodo i dragi građani... — nastavlja kotarski predstojnik još upornije.

Ali se tada male ljubice na vrhu svojih peteljki uzdižu k njemu te mu umilno govore:

— Gospodine predstojniće, ćutite li kako divno mirišemo?

Izvori mu pod mahovinom priređuju božansku glazbu, a u granju nad njegovom glavom ćitav zbor malih grmuša poje mu svoje najljepše pjesme: sav se šumarak urotio te ga prijeći da sastavi slavni govor...

Da, sav se šumarak urotio te ga prijeći da sastavi svoj slavni govor...

Gospodin kotarski predstojnik, omamljen mirisima, opijen glazbom, uzalud pokušava da se otme novom ćaru koji ga preplavljuje. Nalakćuje se u travi, raskapća svoj lijepi frak te još dva-tri puta plete jezikom:

— Gospodo i dragi građani... Gospodo i dragi gra... Gospodo i

dragi...

Zatim šalje građane k vragu, a Muzi poljoprivrednih skupština jedino preostaje da lice prekrije koprenom.

Zastri lice koprenom, o Muzo poljoprivrednih skupština...! Kad su, nakon sat vremena, ljudi iz kotarskog predstojništva, zabrinuti za svoga starješinu, došli u šumarak, ugledali su prizor od kojega ustuknuše užasnuti... Gospodin je kotarski predstojnik ležao potrbuške u travi, razdrljen kao kakva skitnica. Svukavši sa sebe frak i griskajući ljubice, gospodin je kotarski predstojnik sastavljao stihove.

BIXIOU I NJEGOVA LISNICA

Jednog jutra u listopadu, nekoliko dana prije nego što sam otišao iz Pariza, banu mi u kuću — dok sam doručkovao — star čovjek u otrcanoj odjeći, krivonog, ublačen, poguren, drhtureći na dugim kracima kao očerupana čaplja. Bijaše to Bixiou. Da, Parižani, vaš Bixiou, okrutni i divni Bixiou, taj strastveni podrugljivac koji vas je petnaest godina toliko uveseljjavao svojim pamfletima i karikaturama... Jadnik, kakve li nesreće! Nikad ga ne bih poznao da ga nije odala jedna njegova grimasa koju je pokazao ulazeći.

Glave priklonjene na rame, sa štapom u zubima kao nekim klarinetom, slavni i tužni lakrdijaš doklima do sredine sobe, pred moj stol, govoreći bolnim glasom:

— Smilujte se jadnom slijepcu...!

Tako je to umješno oponašano te nisam mogao a da se ne nasmijem. Ali će mi on vrlo hladno:

— Mislite da se šalim... pogledajte mi oči.

I okrenu prema meni dva krupna bijela oka, dvije jabučice bez pogleda.

— Slijep sam, dragi moj, slijep za cio život... Eto što znači pisati vitriolom. Izgorio sam oči na tome lijepom zanatu, pogledajte, izgorio potpunoma...

I pokaza mi spaljene vjede na kojima nije ostala ni jedna jedina trepavica.

Bio sam toliko potresen da nisam mogao ni riječi protisnuti. Moja ga je šutnja uznemirila:

— Radite li nešto?

— Ne radim, Bixiou, nego doručkujem. Hoćete li mi se pridružiti?

Nije odgovorio, ali su mu nosnice podrtavale, i po tome razabrah kako umire od želje da prihvati. Primih ga za ruku i smjestih pokraj sebe.

Dok su stavljali jelo preda nj, nesretnik je omirisavao što je na stolu i smješkao se:

»Sve je ovo kanda izvrsno. Lijepo ću se pogostiti, jer već ima podosta vremena kako ne doručkujem! Svakog jutra kruščić od jednog novčića pa bjež objati pragove raznih ministarstava... jer

sada, znate, samo obilazim od jednoga do drugog ministarstva: to mi je jedino zanimanje. Nastojim da dobijem jednu trafiku, prodavaonicu duhana... Jah, što ćete, valja obitelj hraniti. Ne mogu više crtati, ne mogu više pisati... Da drugome kazujem u pero...? Ali što...? Nemam ništa u glavi, ništa ne mogu smisliti... Zanat mi bijaše u tome da uočavam kako se iskljubljuju različita lica u Parizu i da ih onda obrađujem; sada to više ne mogu... I tako pomislih na trafiku; ne na bulevarima, dakako. Nemam prava na takvu milost, jer nisam ni majka kakve plesačice ni udovica kakva višeg časnika. Ne, nego samo malu prodavaonicu negdje u pokrajini, negdje daleko, u kojem kutku u Vogezima. Imat ću veliku porculansku lulu, zvat ću se Hans ili Zebedej, kao kod Erckmann-Chatriana²¹, i naknadu i utjehu što ne mogu više pisati nalazit ću u tome što ću zamotuljke za duhan praviti od književnih djela svojih suvremenika.

Eto, to je sve što tražim. Nije bogzna što, zar ne...? Ali je vraški teško i to postići... Što se tiče preporuka, ne bi trebalo da ostanem bez njih. Nekoć sam bio vrlo poznat. Objedovao sam kod maršala, kod kneza, kod ministara; svi su me pozivali jer sam ih zabavljao ili zato što su me se bojali. Sada me se više nitko ne boji. Ah, moje oči, moje jadne oči! I nitko me više ne poziva. Žalosan je imati slijepca za stolom. Dodajte mi kruh, molim vas... Ah, lopovi! skupo im plaćam tu nesretnu prodavaonicu duhana. Već šest mjeseci sa svojom molbom trčkaram po svim ministarstvima. Dolazim ujutro, u vrijeme kad lože peći i kad konje njegove ekselencije izvode na šetnju po pijesku na dvorištu, a odlazim istom uvečer, kad pale velike svjetiljke i kad kuhinje počinju lijepo mirisati...

Sav mi život prolazi na sanducima za drva po različitim predsoobljima i čekaonicama. I svi me vratari i podvornici i predobro već poznaju. U ministarstvu unutrašnjih poslova nazivaju me: »Onaj dobri gospodin!« Ja im opet, da bi mi išli na ruku, pripòvjedim štogod šaljivo, ili im na krajevima njihove bugačice u jednom potezu nacrtam velike brkove, pa se smiju... Eto kamo sam dospio poslije dvadeset godina sjajnih uspjeha, eto kako se završio život jednog umjetnika...! I kad pomislim da u Francuskoj ima četrdeset tisuća žutokljunaca kojima, kad se samo pomene naše zanimanje,

²¹ Emile Erckmann i Alexandre Chatrian, francuski pisci iz prošlog stoljeća, u suradnji pisali ljupke romane i u njima crtali život i običaje u staroj Alsaci, pokrajini nastanjenoj Nijemcima. — *Prev.*

ide voda na usta! Kad pomislim da se svakog dana jedna lokomotiva loži da iz pokrajine dovuče hrpe bedaka što hlepe za književnošću i za tiskarskom bukom.... Ah, romantična provincija, kad bi ti Bixiouova bijeda mogla poslužiti kao pouka!«

I na to zabode nos u tanjur i požudno se naklopi na jelo, ne kazujući više ni riječi. Bijaše žalosno vidjeti ga kako jede. Čas je gubio kruh, čas viljušku, i pipao pred sobom da nađe čašu. Jadnik, još se nije navikao.

*

Pošto je izminulo neko vrijeme, on nastavi: »Znate li što me najviše pogada? To što više ne mogu čitati novine. Da bi čovjek to razumio, mora biti od našeg zanata... Kadikad uvečer, kad se vraćam kući, kupim novine samo da bi oćutio miris vlažnog papira i svježih vijesti... To tako godi, a nema nikoga da mi ih čita! Moja bi žena, dakako, mogla ali neće: smatra da među tim raznim vijestima ima i nepristojnih... Ah, te bivše ljubavnice, kad se jednom skrase u braku, prometnu se u najveće svetice. Otkad je postala gospođa Bixiou, misli da mora biti do krajnosti pobožna. Htjela mi je čak trljati oči vodom iz svetišta Salette! Pa još blagoslovljeni kruh, milodari, Mali Isus, mali Kinezi i što vam ja znam... Do vrata smo utonuli u dobra djela... A dobro bi djelo bilo da mi čita novine. Ali ne, ona neće pa neće... Da mi je kći kod kuće, ona bi mi čitala, no otkako sam oslijepio, dao sam je u Notre-Dame-des-Arts, u zavod časnih sestara, da bih imao hraniti jedna usta manje...

I ona mi je nekakva utjeha i radost! Jedva joj je devet godina, a već je preležala sve bolesti... Uz to je, jasnica, još i ružna! Ružnija od mene, ako je to moguće... prava grdoba! Što ćete, nikad nisam znao praviti drugo doli karikature... Ali što vam ja tu iznosim svoje obiteljske priče. Što bi se vas ticalo sve to? Hajde ulijte mi još malo te rakije. Valja i da već krenem. Odavde ću u ministarstvo prosvjete, a ondje nije lako nasmijati vratare. Sve su to nekadašnji profesori.«

Natočih mu još rakije. Pijuckao je polako, uživao u malim gutljajima, s izrazom blaženstva na licu... Najednom mu nešto sunu glavom: ustao je, držeći čašu u ruci, kimnuo slijepom glavom što je podsjećala na zmijsku, ljubazno se osmjehnuo kao gospodin koji želi govoriti, pa piskutljivim glasom, kao da drži govor na svečanoj gozbi pred dvjesta uzvanika, uzviknuo:

— Za umjetnost! Za književnost! Za tisak! I potegnu zdravicu od desetak minuta, najluđu i najdivniju improvizaciju koja je ikad izišla iz toga lakardijaškog mozga.

Zamislite godišnjak s naslovom: *Književnost 186**; zamislite naše nazoviknjiževne skupove, naša ćeretanja, naše raspre, sve smiješnosti i gluposti jednoga nastranog svijeta, smetište od tinte, pakao bez veličine, gdje jedni druge kolju, jedni drugima čupaju utrobu, okradaju se među sobom, gdje se spominje probitak i novac više negoli među kramarima, a ipak se umire od gladi više nego igdje drugdje — zamislite sve naše niskosti, svu našu bijedu, starog baruna T... od Tombole kako ide u Tiljerije zveckajući svojom zdjelicom za milodare, u odijelu boje različka; pa umjetnike umrle tijekom godine, reklamne pogrebe, nadgrobno slovo gospodina izaslanika, uvijek jednako: »Naš dragi i neprežaljani«, jednome nesretniku kome uskraćuju i grob platiti; pa one što su počinili samoubojstvo i one što su sišli s uma — zamislite sve to preneseno u pojedinostima i popraćeno kretnjama i grimasama jednoga genijalnog lakardijaša, pa ćete nekolike pojmiti kakvu je improvizaciju priredio Bixiou.

*

Pošto je izrekao svoju zdravicu te iskapio čašu, upita me koji je sat, pa ode kao mahnit, ne rekavši mi ni zbogom... Ne znam kako su se osjećali vratari gospodina Duruya²² kad ih je posjetio toga prijepodneva, ali dobro znam da se nikad u svom životu nisam osjetio tako tužnim i neraspoloženim kao po odlasku toga strašnog slijepca. Grstila mi se moja tintarnica, užasavao sam se svoga pera. Želio sam otići nekamo daleko, trčati, gledati drveće, osjetiti nešto dobro... Kakve li mržnje, Bože mili, strašne li gorčine! Kakve li neodoljive potrebe da na sve pljuje, da sve okalja! Ah, kakva li nesretnika...

I dok sam bijesnim koracima išao po sobi tamo-amo, činilo mi se da sveudilj čujem onaj podrugljivi smijeh kojim je pratio svoje negodovanje kad je govorio o kćeri.

Koraćao sam tako i odjednom osjetio kako mi je noga nešto

²² Victor Duruy (1811 — 1894), francuski povjesničar i ministar prosvjete za Drugog carstva. — *Prev.*

gurnula pokraj stolice na kojoj je dojako sjedio slijepac. Kad sam se prignuo, razabrah da je to dolje njegova lisnica, debela i umašćena, izlizanih uglova, od koje se nije nikad odvajao i koju je u smijehu nazivao svojim džepom žuči. Taj džep bijaše među nama čuven kao i slavni blok gospodina Girardina²³. Govorilo se da je pun strahota... Pružila mi se divna prilika da se u to uvjerim. Ta stara lisnica, suviše nabijena, otvorila se kad je pala, i svi se papiri rasuli po sagu: valjalo mi ih kupiti jedan po jedan...

Svežanj pisama pisanih na papiru sa cvjetovima, svako pismo s početkom: *Dragi moj tata*, i s potpisom *Céline Bixiou, Zavod Kćeri Marijinih*.

Stari recepti za dječje bolesti: difterija, fras, šarlah, ospice... (jadnu malu nije nijedna mimoišla).

Naposljedku velika zapečaćena omotnica iz koje su kao iz kakve pletene kapice virila dva-tri plava kovrčava čuperka; a na omotnici krupnim drhtavim slovima, sljepačkom rukom, ispisano:

Celinina kosa odrezana 13. svibnja, na dan njezina ulaska u Zavod.

Eto što je stari Bixiou imao u lisnici.

Vidite, Parižani, svi ste vi isti. Grštenje, ironija, paklenski smijeh, okrutne šale, a onda, na kraju: *Celinina kosa, odrezana 13. svibnja...*

²³ Emile de Girardin (1806 — 1881), francuski publicist, oštar polemičar. — *Prev.*

LEGENDA O ČOVJEKU SA ZLATNIM MOZGOM

Gospođi koja traži vesele priče

Dok sam čitao vaše pismo, gospođo, osjećao sam nešto kao grižnju savjesti. Spočitavao sam sebi što su moje pričice prebojene sumornošću, pa sam odlučio da vam danas ponudim nešto veselo, ludo veselo.

Napokon, zašto bih i bio tužan? Živim na tisuću milja daleko od pariške magle, na sunčanu brežuljku, u zemlji tamburina i vina muškata. Oko mene posvuda samo sunce i glazba. U zboru mi poju bjelorepke, drozdovi i sjenice; jutrom slušam ugare kako ćirikaju, u podne zrikavce kako zriču, zatim pastire što sviraju u frulu i lijepe tamnopute djevojke što im se smijeh razliježe vinogradima... Doista, ovo mjesto nije da se u njemu roje crne misli, i prije bi trebalo da odavde šaljem gospođama ružičaste poeme i pune košare ljubavnih priča.

Ali ne! Još sam suviše blizu Pariza. Svakog dana, sve ovamo do mojih borova, Pariz mi šalje nemio odjek svojih jada... Upravo dok pišem ove retke, doznajem za bijednu smrt jadnog Charlesa Barbare;²⁴ i moj je mlin zbog toga sav utonuo u žalost. Zbogom ugare i zrikavci! Srce mi više ne kipti radošću... Eto zašto ćete, gospođo, umjesto lijepe vesele priče što sam vam je kanio napisati, i danas dobiti samo jednu sjetnu legendu.

*

Bio jednom čovjek što je imao mozak od zlata — da, gospođo, mozak sav od zlata. Kad je došao na svijet, liječnici su mislili da dijete neće poživjeti, toliko mu glava bijaše teška i lubanja velika. Ipak je dijete poživjelo i raslo na suncu kao lijepa maslinova

²⁴ Louis-Charles Barbara, francuski književnik, Daudetov suvremenik, rođen u Orléansu 1822; pisao novele i romane, slijed nazvan *Histoires émouvantes* (Uzbudljive pripovijesti); umro u Parizu 1868. (Za ove podatke zahvaljujem gospođi Heleni Milosnić iz Francuskog Instituta u Zagrebu.) — *Prev.*

mladica; samo ga je njegova velika glava neprestano zanosila, i bilo je žalosno gledati ga kako u hodu udara u dijelove namještaja... Često se spoticao i padao. Jednog dana skotrljao se niza stube i čelom udario u mramornu stepenicu, tako te mu je lubanja zveknula kao teška zlatna šipka. Pomisliše da je mrtav, ali kad su ga podigli, otkriše samo laku ranu i dvije-tri zgrušane zlatne kapi u njegovoj plavoj kosi. Tako su roditelji saznali da dijete ima mozak od zlata.

Držali su sve u tajnosti, pa ni samo jadno dijete nije o tome ništa znalo. Ovdanda upitalo bi zašto ga više ne puštaju da s dječacima iz ulice trči i da se igra pred vratima.

— Mogli bi te ukrasti, blago moje! — odgovarala mu mati.

Odonda je maloga držao velik strah da ga ne ukradu; i dalje se igrao sâm, ne kazujući ništa, i teško se vukao od jedne prostorije do druge...

Istom kad je navršio osamnaest godina roditelji mu otkriše kakvim ga je čudesnim darom sudbina obdarila; pa kad su ga dotle odgajali i hranili, red je da im to naknadi sa malko svoga zlata. Momak se nije skanjivao: odmah im — kako? kojim putem i načinom? legenda to ne kazuje — istrže iz lubanje grumen čistog zlata, velik kolik orah, i ponosno ga baci majci u krilo... Zatim, sav zaslijepljen bogatstvom koje nosi u glavi, lud od želje, opijen svojom moći, ostavi roditeljski dom i krenu svijetom, rasipajući svoje blago.

*

Po načinu kako je živio, kneževski, razdajući zlato bez računa, reklo bi se da mu je mozak neiscrpljiv... Ali se mozak trošio, i doskora se moglo vidjeti kako se momku oči gase i lice mu vene. Naposljetku, jednog dana, ujutro nakon lude pijanke, kad se nesretnik našao sam među ostacima gozbe i svjetiljkama što su polako gasnule, prepao se velike rupe što ju je načinio na svome zlatu: bijaše vrijeme da već prestane.

Otada je poživio novim životom. Čovjek sa zlatnim mozgom povukao se i počeo mirno živjeti od svoga rada, postao nepovjerljiv i plašljiv poput kakve tvrđice, bježeći od napasti i nastojeći da i sâm zaboravi svoje nesretno bogatstvo koje više nije htio dirati... Na nesreću, jedan ga je prijatelj pratio u samoći, a znao je za njegovu tajnu.

Jedne noći jadni se čovjek trže oda sna osjetivši bol u glavi, strašan bol; skočio je kao izvan sebe i na mjesecini opazio prijatelja kako bježi krijući nešto pod kaputom...

I opet su mu, eto, odnijeli malko mozga...!

*

Nakon nekog vremena čovjek sa zlatnim mozgom zaljubi se, i sad bijaše sve svršeno... Volio je iz dna duše jednu malu plavojku; i ona je njega voljela, ali još više ukrase i nakit, bijela pera i lijepe rese u obliku tamnozlatnog žira na cipelicama.

U rukama toga ljupkog stvora — napol ptice, napol lutke — grudice zlata topile se da bijaše milina. Imala ona svakakvih hirova i prohtjeva, a on nikad nije znao reći *ne*; čak je, u strahu da je ne ojadi, od nje do kraja krio žalosnu tajnu svoga bogatstva.

— Dakle smo vrlo bogati? — pitala ona.

A jadnik odgovarao:

— Oh, da... vrlo bogati!

I pun ljubavi smiješio se plavoj ptičici koja mu je bezazleno izjedala lubanju. Međuto je kadikad znao zapasti u strah, te je pokušavao da se vlada kao škrtac; ali bi tada k njemu doskakutala ženica pa mu rekla:

— Kad si tako bogat, mužiču, kupi mi štogod vrlo skupo...

I on bi joj kupio štogod vrlo skupo.

Tako potraja kakve dvije godine, a onda jednog jutra ženica umrije, izdahnu kao ptičica... Blago se primicalo kraju; onim što mu je ostalo udovac svojoj dragoj pokojnici priredi lijep pogreb. Bruj zvona u sav mah, konji s perjanicama, srebrne suze po veluru — ništa mu se od svega toga nije činilo dovoljno lijepim. Našto mu sada njegovo zlato...? Darova ga nešto crkvi, nešto nosačima, pa prodavačicama vijenaca: davao je na sve strane, bez pogađanja... Kad je izišao na grobljanska vrata, nije mu ostalo gotovo ništa od onoga čudesnog mozga — jedva nekoliko zrnaca na unutarnjim stijenkama lubanje.

Zatim su ga vidjeli gdje tumara ulicama, sav smućen, pružajući ruke preda se i posrćući kao pijan. Uvečer, kad su se po bazarima palila svjetla, zastao je pred jednim velikim izlogom u kojem se čitava gomila ukrasa i tkanina sjala na svjetlosti, i dugo je tu ostao i gledao dvije modre svilene cipele, obrubljene labuđim paperjem.

»Znam nekoga komu bi ove cipele bile na veliku radost«, on će u sebi smiješeći se — i, ne sjećajući se više da je ženica umrla, uđe da ih kupi.

Iz sobice za dućanom trgovkinja začu jak krik; dojurila je odande i ustuknula od straha kad je vidjela čovjeka koji se naslanja na tezgju, a u nju upire žalostan i tup pogled: u jednoj je ruci držao modre cipele obrubljene labuđim paperjem, a drugu, svu krvavu, sa tragovima zlata na noktima, bijaše ispružio...

To vam je, gospođo, legenda o čovjeku sa zlatnim mozgom.

*

Unatoč tome što se čini kao neka fantastična priča, ova je legenda istinita od početka do kraja... Ima na svijetu nesretnika koji su osuđeni da žive od svoga mozga i koji čistim zlatom, svojom srži i svojim bićem, plaćaju svaku i najmanju stvar u životu. Za njih je to svagdanja bol; a kad se zamore od jada i patnje...

PJESNIK MISTRAL

Prošle nedjelje, kad sam ustao, bijaše mi kao da sam se probudio u ulici Faubourg-Montmartre. Kišilo je, nebo bilo sivo, moj mlin tužan. Bojao sam se da taj hladni, kišni dan provedem kod kuće, i odmah me ponese želja da odem i malko se ogrijem kod Frederica Mistrala, toga velikog pjesnika koji živi tri milje udaljen od mojih borova, u malom selu Maillaneu.

Kako sam namjerio, tako i učinih: mirtov štap i Montaignea u ruke, kabanicu na se i put pod noge!

U poljima nigdje žive duše... Naša lijepa katolička Provansa ostavlja zemlju da se odmara nedjeljom... Po kućama samo psi, majuri zatvoreni... Ovda-onda kakva kola pokrivena ceradom s koje curi voda, poneka starica uvijena u ogrtač boje uvela lišća, mazge svečano opremljene, na njima plavi i bijeli pokrovci od rogozine, crvene kićanke i srebrni praporci — kaskaju i voze puna kola seljana što idu na misu; zatim, tamo dalje, kroz maglu nazirem brodicu u rukavcu i u njoj ribara kako stoji i baca mrežu...

Nije bilo moguće da putem čitam u ovakav dan. Kiša je pljuskom lila, a tramontana šibala mi lice... Prevalio sam put gotovo u dahu i napokon, poslije tri sata hoda, pred sobom opazio čempresove šumarke usred kojih se selo Maillane zaklanja od vjetra.

Po seoskim prolazima nigdje nikoga: sve živo otišlo na veliku misu. Kad sam naišao pokraj crkve, čuo sam izvijanje fagota i vidio kako voštanice svjetlucaju kroza šarena okna na prozorima.

Pjesnikova je kuća na kraju sela, posljednja na lijevu ruku, na cesti što vodi u Saint-Rémy — omanja zidanica na kat, a pred njom vrt... Ulazim polako... Nikoga! Vrata su na tinelu zatvorena, ali čujem kako netko unutra korača i govori naglas. Taj mi je korak i taj glas dobro znan... Časak zastajem u malom hodniku objeljenu vapnom, s rukom na kvaki, vrlo uzbuđen. Srce mi udara. — On je tu. Radi... Treba li da pričekam dok dovrši kiticu...? Ne marim, uđimo.

*

Eh, Parižani, kad je pjesnik iz Maillanea dolazio k vama da

svojoj Mireilli pokaže Pariz, i kad ste ga vidali u svojim salonima, tog Indijanca u gradskom odijelu, s krutim ovratnikom i velikim šeširom koji ga je pritiskao kao i njegova slava, vjerovali ste da je to Mistral... Ali ne, nije to bio on. Postoji samo jedan Mistral na svijetu, onaj koga sam minule nedjelje iznenadio u njegovu selu. Imao je na glavi pustenu kapicu naherenu na uho, bio je bez prsnika, u žaketu, opasan crvenim katalonskim pojasom, blistavih očiju, jagodica zarumenjenih od nadahnuća, uznositi, s blagim osmijehom, divan kao kakav grčki pastir; koračao je dugim korakom, s rukama u džepovima, slažući stihove...

— Gle, ti! — uzviknu Mistral te me zagrli. — Baš lijepo što si došao...! Upravo je danas slavlje u Maillaneu, seoska svetkovina. Imamo glazbu iz Avignona, borbe s bikovima, procesije, farandole, bit će krasno... Sad će majka iz crkve, ručat ćemo, pa onda hajd' van da gledamo ljepojke kako plešu...

Dok mi je govorio, uzbuđeno sam promatrao taj mali salon sa svijetlim tapetama koji nisam odavno vidio, a u kojem sam proveo tako lijepe časove. Ništa se nije promijenilo. Isti divan sa žutim četvorinama, dva slamna naslonjača, Venera bez ruku i Venera iz Arlesa na kaminu, pjesnikov portret od Heberta, njegova fotografija od Etienna Carjata i, u kutu kod prozora, pisači stol — skroman malen pisači stol, kao za vođenje protokola, krcat starim knjigama i rječnicima. Nasred stola velik rasklopljen svezak... To je *Calendal*, nova poema Frédéricica Mistrala, koja treba da izide potkraj godine, za Božić. Na tome spjevu Mistral radi već sedam godina, a prije šest mjeseci napisao je posljednji stih; ipak, još se ne usuđuje rastati sa spjevom. Znae već, uvijek ostaje da se koja kitica dotjera, ili da se nađe koji zvučniji stih... Iako Mistral piše na provansalskom, on svoje stihove izrađuje i dotjeruje kao da će ih sav svijet čitati na tome jeziku i biti mu zahvalan na trudu čestita majstora... Oh, valjan pjesnik, i za nj bi zaista Montaigne mogao reći: »Sjetite se onoga koji je, kad ga upitaše čemu se toliko trudi oko umjetničkog djela koje nije dostupno velikom broju ljudi — odgovorio: Dovoljno mi je ako ih je malo; dovoljno mi je ako je samo i jedan; čak i nijedan.«

Držao sam u rukama svezak poeme *Calendal* i listao ga pun uzbuđenja... kadli odjednom odjeknuše frule i bubnjevi na ulici, pod prozorom, a moj vam Mistral brže-bolje priđe ormaru, izvuče odande čaše i boce, dovuče stol nasred sobe i širom otvori vrata sviračima, govoreći mi:

— Nemoj se smijati... dolaze da mi sviraju... ja sam općinski odbornik.

Mala se prostorija ispuni svijetom. Položiše bubnjeve na stolice, staru zastavu prisloniše u kut, i zareda kuhano vino. Pošto su ispraznili nekoliko boca u zdravlje Frédéricovo, ozbiljno porazgovaraše o svetkovini, hoće li farandola biti lijepa kao i lani, hoće li bikovi valjati, a onda svirači odoše da sviraju i čestitaju blagdan drugim odbornicima. U taj čas stiže Mistralova mati.

Dok bi dlanom o dlan stol bijaše prostrt: lijep bijeli stolnjak i pribor za dvije osobe. Znan mi je kućni običaj: majka ne sjeda za stol kad Mistral ima goste... Jadna starica zna samo svoj provansalski i loše bi se osjećala kad bi morala razgovarati sa Francuzima... Uostalom, potrebna je u kuhinji.

Bože dragi, kakav li sam sjajan ručak imao toga dana! Pečenu jaretinu, planinski sir, slatko od mošta, smokve, grožđe muškat. I sve to zaliveno dobrim papinskim vinom château-neufom koje se u čašama tako iskri u divnoj ružičastoj boji...

Kad bijasmo pri zasladi, uzeh svezak s poemom te ga donesoh i stavih na stol pred Mistrala.

— Rekli smo da ćemo izići — reče pjesnik smiješeći se.

— Ne, ne...! *Calendal, Calendal!*

Mistralu ne preostaje nego pomiriti se sa sudbinom; svojim ugodnim i blagim glasom, rukom udarajući takt stihovima, počinje prvo pjevanje: »Pjevah vam o povijesti tužnoj / djevojke voljela što je ludo, / sad ću o ribaru iz Cassisa, / siromašnu lovcu sardelica... «

Vani zvona zvonila na večernju, praskale petarde na trgu, frulaši i bubnjari prolazili i vraćali se ulicama, rikali bikovi sa Camargue što su ih vodili u borbu.

A ja sam, nalakćen na stolnjak, orošenih očiju slušao priču o malom provansalskom ribaru.

Calendal je bio samo ribar, ali ga je ljubav učinila junakom... Da bi osvojio srce svoje izabranice, lijepe Estérelle, on se upušta u čudesne pothvate, i dvanaest mučnih djela Heraklovih nije ništa prema onima što ih je on izveo.

Jednom, pošto se zametnuo mišlju da se obogati, izmislio je goleme naprave za ribarenje i dovukao u luku svu ribu iz mora. Drugi put je pak strašnog razbojnika iz Olliouleskih klanaca, grofa Sévérana, odagnao u njegovu jazbinu, među njegove razbojnike i priležnice... Silan je momak bio taj mali Calendal! Jednog dana u

Sainte-Baumi naiđe na dvije skupine ljudi što su onamo došli da svoju svađu rasprave bodežima na grobu majstora Jacquesa, jednog Provansalca koji je, zamislite, načinio krovište za Salomonov hram. Calendal se baci usred pokolja te svojim razboritim riječima umiri zavađene strane...

Nadljudska djela...! Bijaše gore, među hridinama planine Lure, nepristupačna cedrova šuma kamo se nikad nijedan drvosječa nije usudio uspeti. Ali Calendal odlazi onamo. Sâm samcat ostaje ondje trideset dana. Trideset dana odjekuju udarci njegove sjekire što zasijeca u stabla. Šuma ječi, jedno za drugim padaju stara divovska debla i ruše se u ponor, a kad Calendal najposlije silazi s planine, u njoj ne ostaje ni jedno cedrovo drvo...

Naposljetku, u nagradu za tolika junačka djela, mladi ribar zadobiva ljubav Estérellinu, i žitelji Cassisa imenuju ga svojim konzulom. Eto, to je priča o Calendalu... Ali nije tu važan Calendal. Ono najljepše u spjevu jest Provansa, Provansa mora i planina, sa svojom povijesti, sa svojim običajima i legendama, sa svojim krajolicima — čitav jedan bezazlen i slobodan narod koji je našao svoga pjesnika prije nego što će nestati... A sada gradite željeznice, postavljajte brzozjavne stupove, izbacujte provansalski jezik iz škola! Provansa će vječno živjeti u spjevovima *Mireille* i *Calendal*.

*

— Dosta je poezije! — reče Mistral zaklapajući svoj svezak. — Treba da idemo, da vidimo svetkovinu.

Izidosmo. Cijelo selo sjatilo se na ulice. Okrenuo sjeverac pa razagnao oblake, nebo sinulo kao umiveno, sunce veselo svjetlucalo po crvenim krovovima mokrim od dojakošnje kiše. Stigosmo na vrijeme da vidimo kako se vraća procesija. Cio sat prolazila je beskrajna povorka pokajnika u kukuljicama, pokajnika bijelih, pokajnika plavih, pokajnika sivih, promicali redovi djevojaka pod velom, pronosili se ružičasti stjegovi sa zlatnim cvjetovima, redali se veliki drveni kipovi svetaca s kojih je otpala pozlata, kipovi nošeni na četiri ramena, pa svetice od majolike u boji kao idoli s velikim bokorima cvijeća u ruci, plaštevci, pokaznice, baldahin od zelenog velura, raspela uokvirena bijelom svilom, sve se to leluja na vjetru u svjetlu sunca i mnogih voštanica, posred psalama, litanija i brujanja zvona što zvone u sav mah.

Pošto se završila procesija i pošto svece smjestiše u njihove kapelice, odosmo gledati borbu s bikovima, zatim igre na gumnu, rvanje, skakanje, igru mačke, igru s mješinom i sav onaj ugodni metež i buku što prate svetkovine u Provansi... Već se i noć krilila kad smo se vratili u Maillane. Na trgu, pred malom kavanom u koju je Mistral večerom odlazio da s prijateljem Zidoreom odigra partiju karata, bijahu zapalili veliku vatru radosnicu... Sve se spremalo za farandolu. Svuda se u mraku palili fenjeri od papira. Mladež zauze svoja mjesta, i doskora, na znak bubnja, poče se oko vatre povijati pomamno, bučno kolo koje će trajati svu noć.

*

Poslije večere, previše umorni da bismo opet izišli i dalje obilazili, uspesmo se u Mistralovu sobu. Skromna seljačka soba, sa dvije velike postelje. Na zidovima nema tapeta, a na stropu vide se grede... Prije četiri godine, kad je Akademija tvorcu spjeva *Mireille* dodijelila nagradu od tri tisuće franaka, gospođa Mistral dođe na misao:

— Kako bi bilo da zidove u tvojoj sobi oblijepimo tapetama i da u njoj uredimo strop? — ona će svome sinu.

— Ne, ne! — odgovori Mistral. — To je pjesnički novac, ne treba u nj dirati.

I tako soba ostade gola; ali dok je trajao pjesnički novac, svima onima koji bi zakucali na Mistralova vrata bila je njegova kesa uvijek odriješena...

Ponio sam gore u sobu svezak s poemom *Calendal*, hoteći da čujem još koji ulomak prije nego što ću na počinak. Mistral odabra zgodu o fajansi. Evo o njoj nekoliko riječi.

Zbiva se za svečana objeda ne znam gdje. Na stol iznose krasan pribor od fajanse iz Moustiersa. Na dnu svakog tanjura naslikan je u modru, na gleđi, neki provansalski motiv; tu je prikazana čitava povijest te zemlje. Valja vidjeti sa koliko je ljubavi opisana ta fajansa: jedna kitica za svaki tanjur — toliko pjesmica jednostavno i umješno napisanih, savršenih kao što su sličice Teokritove.

Dok mi je Mistral kazivao svoje stihove na lijepome provansalskom jeziku, u kojem ima više od tri četvrtine latinskoga i kojim su nekoć govorile kraljice, a danas ga razumiju samo naši pastiri — ja sam se u duši divio tome čovjeku i, misleći na ruševnost

u kojoj je zatekao svoj materinji jezik i što je od njega stvorio, u duhu sam vidio jednu od onih prastarih palača kneževa od Bauxa kakve se vide u Alpillama: bez krova, bez stupova na trijemu, bez okana na prozorima, razbijenih ukrasa na šiljatim lukovima; grbove nad vratima izjela mahovina, kokoši kljucaju po svečanom dvorištu, prasci se valjaju pod finim stupovima galerija, magarac pase u kapeli zarasloj u travu, golubovi slijeću da piju iz velikih škropionica punih kišnice, i naposljetku tu su dvije-tri seljačke obitelji, među tim razvalinama, ozidale svoje kućerke uza zidove drevne palače.

A onda, jednoga lijepog dana, sin jednoga od tih seljaka zavoli te ruševine i razljuti se što su tako nagrđene; brže-bolje istjera stoku iz svečanog dvorišta i, pošto su mu vile došle u pomoć, sam obnovi široko stubište, opet zidove obloži drvetom, umetne okna u prozore, ponovno podigne tornjeve, pozlati prijestolnu dvoranu, i tako iz temelja obnovi tu veliku nekadašnju palaču u kojoj su nekoć stolovale pape i carice.

Ta obnovljena palača, to je provansalski jezik.

Taj seljački sin, to je Mistral.

TRI TIHE MISE

Božićna priča

I

— Zar dvije nadjevne tuke, Garrigou...?

— Da, velečasni, dvije divne tuke nadjevne jelengljivama. Valjda znam, pomagao sam u nadijevanju. Rekao bi, koža će im prsnuti dok se peku, toliko bijaše napeta...

— Isuse i Marijo! Ja tako volim jelengljive...! Daj mi brže moju misnicu, Garrigou... A što si još vidio u kuhinji...?

— Oh, svašta fino... Od podne i nismo radili drugo nego perušali fazane i pupavce, jarebice, koke i tetrijebe. Perje samo leti na sve strane... I još su iz ribnjaka donijeli jegulja, zlatnih šarana, pastrva i...

— Kolike su pastrve, Garrigou?

— Evo ovalike, velečasni... Goleme...!

— Bože dragi, kao da ih gledam pred sobom... Jesi li nalio vino u vrčice?

— Jesam, velečasni, nalio sam... Ali to vino nije ni sluga onomu što ćete ga domala piti pošto odslužite polnočku. Da samo vidite u blagovaonici dvorca sve one iskričave boce napunjene vinom što se krijesi u svim bojama... Pa ono srebrno posuđe, one rezbom ukrašene stalke i podnose, pa cvijeće i svijećnjake...! Nikad neće biti takve Badnje večeri i takve noćne gozbe uoči Božića. Gospodin je markiz pozvao sve plemiće iz okolice. Bit će vas u najmanju ruku četrdeset za stolom, ne brojeći ovamo načelnika i bilježnika... Baš ste sretni, velečasni, što ćete svemu tome pribivati...! Samo što sam omirisao one krasne tuke i jelengljive, cio dan svuda me prati njihovo blagovonje... uh...

— Hajde, hajde, sinko, mani se proždrljivosti, valja se čuvati grijeha neumjerenosti, sve ako je i na božićnu noć... Deder brže upali svijeće i prvi put zvonom oglasi misu, blizu je ponoć, ne smijemo zakasnit...

Taj su razgovor povelu na Badnju večer godine Gospodnje tisuću šest stotina i neke velečasni don Balaguère, nekoć prior barnabitski a tada kućni kapelan gospodarā od Trinquelagea, i njegov popić Garrigou, jer valja da znate, te je večeri sam đavo uzeo na se ono oblo lice i neodređene crte mladog sakristana da bi lakše velečasnoga uveo u napast i naveo ga na strašni grijeh oblapornosti i neumjerenosti u jelu i pilu. Elem, dok je tobožnji Garrigou (hm, hm!) iz sve snage zvonio u zvona na vlastelinskoj kapeli, velečasni je u maloj sakristiji dvorca navlačio misno ruho, a kako mu je duh bio smućen opisom svih onih divnih jestvina i priprema u kuhinji, dok se odijevao neprestano je u sebi ponavljao:

»Pečene tuke... zlatni šarani... ovolike pastrve...!«

Vani hujao vjetar noćnik i pronosio skladni bruj zvonā. Po obroncima brda Ventoux, kojemu se na vrhu uzdizahu stari tornjevi dvorca Trinquelagea, polako se u tami javljahu svjetla — bijahu to obitelji poljodjelaca napoličara, zakupnika majurā, što su išle da pribivaju polnočki u dvorcu. Pele su se uza stranu pjevajući, u skupinama od petero-šestero: sprijeda domaćin sa svjetiljkom u ruci, za njim žene uvijene u široke smeđe ogrnjače pod koje se tiskaju i zaklanjaju djeca. Unatoč kasnom satu i priličnoj studeni, sva je ta dobra čeljad bodro kročila, nošena mišlju da će je poslije mise, kao i svake godine, dočekati postavljen stol dolje u kuhinjama. Ovdak na cesti što je zavijala uz brijeg, pojavila bi se kočija kojeg vlastelina, pred njom išle sluge s lučima i zubljava, prozori bi na kočiji sijevnuli na mjesecini, ili bi pak kaskala i praporcima zveckala mazga, i pri svjetlu svojih svjetiljaka zakupci bi u jahaču prepoznali svoga načelnika te ga pozdravljali u prolazu:

— Dobra večer, dobra večer, gosparu Arnotone!

— Dobra večer, djeco!

Noć bila vedra, zvijezde na studeni jače sjale, sjeverac ubadao, a fina solika padala po odjeći ne vlažeći je, kao da vjerno čuva tradiciju bijelog, snježnog Božića. Navrh brda vidio se zamak, cilj njihova uspinjanja, dvorac s mnogim tornjevima i zabatima, sa crkvenim zvonikom što strši u tamnomodro nebo i sa mnoštvom malih svjetala što trepere na prozorima, pokazuju se i nestaju i na tamnoj se pozadini golemog zdanja čine kao iskre što se izvijaju iz pepela sagorjelog papira... Pošto su prešli preko spusnog mosta i za sobom ostavili vrata, valjalo im još, na putu u kapelu, prijeći prvo dvorište, puno kočija, slugu, nosiljaka, osvijetljeno svjetlom luči i

zubalja i plamenom iz kuhinja. Čula se škripa ražnjeva, lupa tignjeva i zveka biljura i srebrnine što je pripremahu za svečanu gozbu; a nad svime lebdjela mlaka slasna para, širio se opojan miris pečenke, jakih začina i finih umaka, i sve je to zakupnike i kapelana, načelnika i sve ostale navodilo da kazuju u sebi:

»Ah, kakvu ćemo divnu noćnu gozbu imati poslije mise!«

II

Cin-ci-lin...! Cin-ci-lin...!

Počela je ponoćna misa. U dvorskoj kapeli, katedrali u malom, s unakrsnim svodovima, sa zidovima što su obloženi rezbarenom hrastovinom, prostrti su sagovi i sve voštanice upaljene. I koliko je tu svijeta! Kakva li raskošna ruha! Ponajprije eto markiza od Trinquelagea u krasnoj žučkastoj odjeći od tafta — sjedi u jednome od visokih rezbarenih naslonjača što okružuju kor, a do njega svi pozvani plemići. Sučelice, na klecalu presvučenu baršunom zauzela mjesto stara markiza udova u brokatnoj haljini boje plamena i mlada gospodarica od Trinquelagea, koja je uzdjenula kosu pod visoku kapu od čipaka, po posljednjoj modi sa francuskog dvora. Malo niže vide se, u crnoj odjeći, s velikim ušiljenim vlasuljama i obrijana lica, načelnik Thomas Arnoton i bilježnik meštar Ambroy, dvije tamne prilike među blistavom svilom i vezenim damastom. Zatim dolaze debeli upravitelji, nadzornici, paževi, pa gospođa Barbe sa svim svojim ključevima obješenim o pasu, na kolutu od čistog srebra. U dnu, na klupama, sjedi običan svijet, sluge i zakupci s obiteljima, i naposljetku, straga kod vrata koja se obazrivo otvaraju i zatvaraju, gospoda kuhari i njihovi pomoćnici koji između dva umaka dolaze da udahnu malo misnog zraka i sa sobom donose miris večere u kapelu, tako svečanu i mlačnu od plamena mnogih upaljenih svijeća.

Zar možda te male bijele kape uzmućuju pažnju svećenikovu? Ili možda misnika prije zbunjuje zvonce kojim zvoni popić Garrigou, to pomahnitalo malo zvonce što se podno oltara trese u paklenoj žurbi i kao da sve vrijeme samo kazuje :

— Požurimo se, požurimo... Što prije završimo, prije ćemo za stol.

I zaista, čim zazvoni to đavolje zvonce, velečasni odmah smetne s uma misu i samo mu se misli vrte oko noćne gozbe.

Zamišlja kuhare kako posluju u buci i žurbi, peći u kojima bukti jaka vatra, paru kako suklja ispod poklopaca što se nadižu, a u toj pari dvije sjajne nabijene tuke, nadjevene jelengljivama...

Ili pak u duhu gleda kako jedan za drugim promiču paževi noseći pladnjeve ovijene parama zamamna mirisa, a s njima i on ulazi u veliku dvoranu, već spremnu za gozbovanje. Ah, kakve li slasti! Gle, pružio se dug stol, krcat i blistav, pauni pokriveni svojim perjem, fazani šire tamnozlatna krila, boce se iskre u boji rubina, piramide voća sjaju se u zelenom lišću, i k tome one divne ribe o kojima je govorio Garrigou (ah, zaista Garrigou!) poredane na sloju komorača, sedefastih ljusaka kao da su istom izišle iz vode, s kitama mirisna bilja u čeljustima. Priviđenje svih tih krasota bijaše tako živo da se don Balaguèreu činilo da svi ti bajni pladnjevi stoje pred njim na vezenom oltarskom stolnjaku, te se zatekao kako je umjesto *Dominus vobiscum* dva-tri puta rekao *Benedicite*. Izuzevši te sitne pomutnje, časní je čovjek čestito i vrlo savjesno odslužio misu, ne izostavivši ni jedan jedini redak i ne propustivši ni jednom da prigne koljeno, i sve je išlo dosta dobro do svršetka prve mise, jer je znano da na Božić isti svećenik mora služiti tri uzastopne mise.

»Jedna je gotova«! u sebi će kapelan s uzdahom olakšanja. Zatim, ne časeći časa, dade znak svome sakristanu ili onome za koga je smatrao da mu je sakristan, i...

Cin-ci-lin...! Cin-ci-lin...!

Počinje druga misa, a s njome i grijeh don Balaguèrea.

— Brzo, brzo, požurimo se! — oštrim ga cilikom podbada Garrigouovo zvonce, i ovaj se put nesretni misnik, sav opsjednut demonom proždrljivosti, baca na misal i s vučjom gladi proždire njegove strane. Mahnito se sagiba, pa uspravlja, površno se krsti, jedva prigiba koljeno te navlaš skraćuje sve kretnje samo da što prije završi. Jedva raširi ruke nad Evandjeljem, jedva da se udari u prsa u molitvi *Confiteor*. Misnik i ministrant upravo se takmiče u brzini i mrmljanju. Stavci i odgovori samo se sudaraju i prepleću. Riječi, napol izgovorene, protiskuju se stisnutih usana, jer bi otvaranje usta zahtijevalo previše vremena, i završavaju se nerazumljivim gundanjem.

— *Oremus ps... ps... ps...*

— *Mea culpa ... pa... pa...*

Poput berača što na brzinu muljaju grožđe u kaci, tako njih dvojica gaze i brbotaju po misnom latinskome, prskajući na sve

strane.

— *Dom... scum...!* — protiskuje Balaguère.

— ... *Stutuo...!* — skraćeno odgovara Garrigou.

A neprestano im u ušima odjekuje to prokletu malo zvonce, poput praporaca što ih o vrat vješaju poštanskim konjima da brže jure. Dakako da je tiha misa, služena tako navrat-nanos, morala biti brzo završena.

»I druga je gotova!« kazuje u sebi kapelan, sav zadihan.

Zatim, ne dospjevši ni da predahne, zajapuren i znojan, sjuri niz oltarske stepenice — i...

Cin-ci-lin...! Cin-ci-lin...!

Počinje i treća misa. Još samo malo, i eto ga u blagovaonici. Ali jao! Što se gozba više bliži, nesretni Balaguère osjeća kako sve više zapada u nestrpljivost i kako ga sve više opsjeda demon oblapornosti. Priviđenje mu se pojačava, tu su zlačani šarani, tu pečene tuke... On ih dodiruje, on ih... Oh, Bože...! Pladnjevi se puše, vina šire blagovonje, a pomahnitalo zvonce samo ga podbada:

— Brzo, brzo, još brže...!

Ali kako da bude još brži? Usne mu se jedva miču. Više i ne izgovara riječi... Eto će prevariti Svevišnjega i smundati mu misu... Pa on to i čini, nesretnik...! Zahvaća ga napast za napašću, preskače on sve stih po stih, katkad i po dva. Zatim mu je poslanica predugačka, pa je i ne završava, izostavlja kraj, jedva se dotiče Evanđelja, prolazi mimo *Credo* i ne ulazeći u nj, preskače *Pater*, samo izdaleka pozdravlja uvod, i sve u skokovima i zaletima srlja tako u vječno prokletstvo i propast, a za njim onaj bezbožni Garrigou (*Vade retro, Satanas!*) koji mu umješno i zdušno pomaže, pridiže mu plašt, okreće listove sve dva po dva, gura štionik, prevrće vrčice i neprestano potresa i zvoni zvoncem sve jače i sve brže.

Trebalo je samo vidjeti zabezegnuta lica nazočnih! Primorani da po svećenikovim kretnjama prate misu a ni jedne riječi ne čuju i ne razumiju, jedni ustaju kad drugi klecaju, neki sjedaju dok drugi stoje, i svi se dijelovi te čudnovate mise odražavaju u klupama u najrazličitijim kretnjama prisutnih vjernika. Božićna zvijezda na putu po nebeskim stazama tamo prema stajici blijedi od užasa gledajući tu zbrku i komešanje...

— Opat se suviše žuri... nije ga moguće slijediti — smučena mrmlja stara udova barunica, nevoljko kimajući svojom kapićom.

Gospar Arnoton, nataknuvši na nos velike naočari u čeličnom

okviru, traži u svome molitveniku gdje bi to, k vragu, svećenik mogao biti. Ali se zapravo nitko među tim čestitim svijetom, koji i sâm misli na gozbovanje, ne ljuti što misa teče tako na brzinu, i kad se napokon don Balaguère ozarena lica okrenuo nazočnima te iz sve snage viknuo: *Ite missa est*, svi mu u kapeli u jedan glas odgovoriše: *Deo gratias*, tako veselo i zanosno kao da su već za stolom i kao da piju prvu zdravicu.

III

Poslije pet-šest časaka sva su gospoda sjedila u velikoj dvorani, i kapelan s njima. Cijelim dvorcem, rasvijetljenim odozgo do dolje, orili se povici i pjesma, odzvanjao smijeh, razlijegala se buka i graja, i časni je don Balaguère zabadao viljušku u krilo tuste koke i kajanje zbog učinjenog grijeha utapao u krepko papinsko vino i slasni sok sad ove, sad one pečenke. Toliko je jadni sveti čovjek pio i toliko jeo da je iste noći umro od kapi, a nije dospio ni da se pokaje. Ujutro je stigao na nebo, još sasvim omamljen od noćnog gozbovanja, i sad možete zamisliti kako je ondje primljen.

— Bježi mi s očiju, opaki kršćanine! — reče mu Najviši Sudac, gospodar sviju nas. — Grijeh je tvoj toliki da potire sve vrline tvoga života... Ukrao si mi jednu polnočku... Pa lijepo, nju ćeš mi platiti sa tri stotine drugih, i nećeš u raj dok u svojoj kapeli ne odslužiš te tri stotine božićnih misa u nazočnosti svih onih koji su sagriješili s tobom.

*

Eto, to vam je legenda o don Balaguèreu kako je pripovjedaju u zemlji maslinā. Nema više dvorca Trinquelagea, ali se kapela još uzdiže navrh brda Ventoux, u zelenu hrastiku. Vjetar potresa njenim istavljenim vratima, trava joj prekriva prag; ptice su savile gnijezda u kutovima oltara i po okvirima visokih ušiljenih prozora iz kojih su šarena stakla odavno poispadala. A ipak, kanda, svake godine o Božiću neka natprirodna svjetlost luta po tim razvalinama, svjetlost koju seljaci, kad idu na polnočku i na noćnu gozbu, zapažaju tamo u kapeli, osvijetljenoj nevidljivim svijećama što gore čak i kad vjetar obigrava i kad snijeg vije.

Smijte se ako hoćete, ali mi je jedan ondješnji vinogradar, po imenu Garrigue, bez sumnje jedan od Garrigouovih potomaka, pripovijedao kako se neke Badnje večeri, kad je malko nalio dušu, izgubio u planini blizu Trinquelagea, i evo što je vidio...

Do jedanaestog noćnog sata — ništa. Na sve legla tišina, sve tama zavila, nigdje života. Odjednom, oko ponoći, s vrha zvonika počеше udarati zvona, okrenuše u skladnu zvonjavu, starinsku, kojoj bruj kao da dolazi iz daljine od deset milja. Naskoro, na putu što vodi uzbrijeg, opazi Garrigue drhtava svjetla i nejasne sjene što se kreću. Na crkvenom potremku koraci i žamor:

— Dobra večer, gosparu Arnotone!

— Dobra večer, dobra večer, djeco!

Kad su svi ušli, moj vinogradar, vrlo srčan čovjek, polako priđe razvaljenim vratima te imade što i vidjeti: prizor baš čudnovat, svi oni ljudi što su prije prolazili poredali se sada oko kora, u ruševnoj crkvenoj lađi, kao da negdašnje klupe još postoje. Lijepa gospođe u brokatu, sa čipkanim ukrasima na kosi, plemići u sjajnu ruhu, urešeni od glave do pete, seljaci u kaputima na cvjetove, onakvima kakve su nosili naši djedovi, a svi stari izgledom, uveli, prašnjavi, umorni. Noćne ptice, redoviti gosti u kapeli, uzbuđene od tolikog svjetla, kadikad bi zalepršale oko svijeća kojih se plamen uzdizao prav i nekako nejasan kao da gori velom zakoprenjen. A najviše je Garriguea zabavljala časna prilika s velikim naočarima u čeličnom okviru; taj je svat svakog časa tresao svojom crnom vlasuljom na kojoj je stajala ptica što se u nju zaplela nogama i tiho lepetala krilima.

U kapeli sprijeda, na korskome prostoru, klečao starac djetinjeg uzrasta i očajno drmao zvoncem koje nije imalo bata i nije davalo zvuka, a pred oltarom kretao se svećenik u izbljedjelu zlaćanom plaštu i čitao molitve od kojih se nije ni riječ čula... Zacijelo to bijaše don Balaguère koji je upravo služio svoju treću tihu misu.

NARANČE

Fantazija

U Parizu naranče imaju žalostan izgled voća opala s drveta i pokupljena sa tla. Kada stižu k vama, usred kišne i hladne zime, njihova sjajna kora i njihov jaki miris, prejak za te krajeve blagih okusa, daju im neobičan izgled, pomalo ciganski. U maglovite večeri tužno ih vuku duž pločnika, nagomilane na kolicima, na sumornoj svjetlosti svjetiljke od crvena papira. Prati ih jednolik i slabašan povik, izgubljen u klopotu kočija i buci omnibusa:

— Naranče iz Valencije! Dva novčića!

Tri četvrtine Parižana to voće ubrano u daljini, jednostavno svojom okruglinom, na kojemu je od stabla ostala samo tanka zelena badrljica, smatra slatkišem, nečim što je vezano za slastičarne. Svilenasti papir kojim su uvijene i činjenica što ih uvijek ima o blagdanima pridonosi tome dojamu. Osobito kad se primiče siječanj razbacano je po ulicama na tisuće naranči, njihove kore povlače se po blatnim splakama, i sve je tako kao da kakvo divovsko božićno drvo nad Parizom trese svoje grane krcate umjetnim plodovima. Nema kutka u kojem se ne nalaze. U svijetlim izlozima, probrane i ukrašene, pred zatvorskim vratima i pred skloništima, u zamotuljcima s biskvitom i među hrpama jabuka, pred ulazima na igranke i nedjeljne predstave. I njihov se fini miris miješa s vonjem plina, sa zvucima violina, s prašinom klupa na zadnjim kazališnim galerijama. Zaboravlja se čak da je potrebno narančino drvo da bismo imali naranče, jer dok nam to voće stiže izravno s juga u punim sanducima, samo narančino drvo, podrezano, izmijenjeno, preobličeno, u našim se javnim parkovima pojavljuje tek nakratko iz svojih toplih staklenika u kojima provodi zimu.

Da bismo pravo poznavali naranče, valja nam ih vidjeti u njihovoj okolišu, na Balearskim otocima, pa na Sardiniji, na Korzici, u Alžiru, u zlatnomodrom zraku, u blagom podneblju Sredozemlja.

Sjećam se jednog nasada naranči blizu Blide: ah, kako su krasne bile ondje! U tamnosjajnom lišću, koje bijaše kao da je premazano pokošću, plodovi se prelijevali poput obojena stakla i

zlatili okolni zrak blistavilom kakvo zrači iz divna cvijeća. Ovdje-ondje kroz prošare prorijeđena granja mogahu se vidjeti bedemi gradića, minaret jedne džamije, kupola nekog svetišta, a nad svime golemi masiv Atlaskoga gorja, zelen u podnožju, okrunjen snijegom kao nekim bijelim pjenušavim i valovitim krznom od mekih pahulja po vrhuncima.

Jedne noći dok sam boravio ondje, ne znam kojim čudom što se ne pamti trideset godina, hladan val preli se preko usnulog grada, i Blida osvanu promijenjena, sva oprahana bjelinom. U tome alžirskom zraku, što je tako lak i tako čist, snijeg se činio kao sedefna prašina. Prelijevao se poput perja na bijelom paunu. A ponajljepši bijaše šumarak naranči. Čvrsto lišće sačuvalo je tanak sloj netaknuta snijega što bijaše kao da je tko sladorom posuo lakirane pladnjeve, a svi plodovi naprahani injem blago sjali i svjetlucali poput zlata zakoprenjena providnim bijelim velom. Malko je to podsjećalo na neku crkvenu svečanost — crvene halje prekrivene čipkom i oltarske pozlate prevučene tankim velom...

Ali su mi u najljepšem sjećanju ostale naranče iz Barbicaglie, velika vrta kod Ajaccia, gdje sam se odmarao za podnevne vrućine. Tu je narančino drvo bilo više i granatije nego u Blidi, i spuštalo se sve do ceste, od koje vrt bijaše odvojen samo živicom i jarkom. A dalje pružalo se more, neizmjerne i plavo...

Kakve li sam divne trenutke proveo u tome vrtu! Nad glavom drveće u cvatu i sa plodovima širilo opojan miris. Ovdanda-onda poneka bi zrela naranča iznenada otpala s grane kao da je otežala od vrućine te bi pala kraj mene i muklo, bez odjeka, lupnula o zemlju. Trebalo je da samo pružim ruku. Bilo je to krasno voće, purpurnocrveno unutra, izvanredno. I obzor, vidik, bijaše osobit. Između lišća prosijavale plohe morske plaveti, kao ulomci stakla što svjetlucaju u blagoj izmaglici. Uz to, gibanje valova, onaj ravnomjerni šum koji vas ljuška kao u nevidljivoj brodici, toplina, miris naranči... o, kako je bilo ugodno drijemati u vrtu u Barbicagli!

Kadikad se pak znalo dogoditi da me u najboljem času sieste odjednom odà sna prene udaranje u bubanj. Bijahu to nesretni bubnjari koji su dolazili da vježbaju dolje na cesti. Na prorjede u živici vidio sam bakar na bubnjima i velike bijele pregače na crvenim hlačama. Da bi se malko zaklonili od sunčane jare i zasljepljujućeg blještavila što se nemilosrdno odbijalo od prašine na cesti, jadni se bubnjari pribijahu uz ogradu podno vrta, u usku sjenu

živice. I dalje su bubnjali, i dalje im bijaše vruće. Onda bih se silom oteo drijemežu i bavljao se time da im bacim nekoliko tih lijepih zlatnocrvenih plodova što su mi visili nadohvat ruke. Bubnjar u koga bih nišanio tada bi zastao. Časak bi se skanjivao i gledao oko sebe da vidi odakle ta krasna naranča što se dokotrljala preda nj u jarak; zatim bi je brzo podigao i zubima zagrizao u nju onako ne ljušteći je.

Sjećam se također kako je odmah pokraj Barbicaglie, odvojen samo malim niskim zidom, bio prilično čudan omanji vrt što sam ga mogao gledati s visine na kojoj sam se nalazio. Bijaše to lijep kutak, zemljište uređeno na gradsku. Staze posute pijeskom, omeđene zelenim šimšiorom, i dva čempresa na ulazu doimahu se tako kao da pripadaju kakvoj marseljskoj ladanjskoj kući. Ali nigdje hlada. U pozadini mala zidanica od bijelog kamena, s prizemnim prozorima. Najprije pomislih da je to kakva poljska kućica; ali kad sam bolje zagledao, po križu na njezinu krovu i natpisu urezanu u kamenu što sam ga vidio izdaleka ali mu nisam mogao pročitati riječi, razabrah da je to grobnica neke korzikanske obitelji. Svuda oko Ajaccia ima takvih grobnica, sazidanih u posebnim vrtovima. Tu članovi obitelji dolaze nedjeljom da obiđu svoje mrtve. Tako shvaćena, smrt je manje tužna nego u zbrci na grobljima. Samo prijateljski koraci narušavaju onu posvemašnju tišinu.

Sa svoga mjesta mogao sam vidjeti jednog starčića kako mirno kroči onim stazama. Cio je dan podrezivao drveće, kopao, zalijevao, nadasve pažljivo uklanjao uvelo cvijeće, a potom je, kad bi se sunce priklonilo zapadu, ulazio u kapelicu u kojoj počivahu pokojnici iz njegove porodice: tu bi odložio lopatu, grablje, kante-rosače, sve mirno i vedro kao kakav grobljanski vrtlar. Pa ipak je taj valjani čovjek, a da nije ni primjećivao, sve to radio pribrano i pobožno, bez i najmanjeg štopota, i svaki je put brižljivo zatvarao vrata na grobnici kao da se boji da koga ne probudi. U dubokoj blistavoj tišini održavanje toga vrta nije uznemirivalo nijednu pticu, i imati ga u susjedstvu nije bilo nimalo tužno. Samo se more kraj njega činilo još prostranijim, nebo još višim, a ova beskrajna siesta u toj uzbudljivoj prirodi, otežaloj od života, poticala je na misao o vječnom počinku...

DVIJE KRČME

Bilo je to kad sam se vraćao iz Nîmesa, jednog popodneva u srpnju, Pritisla nesnosna vrućina. Dokle je oko sezalo užarena cesta bijeljela se od prašine između maslinikā i malih hrastova, pod velikom sunčanom pločom od srebra bez sjaja što ispunjavaše cijelo nebo. Nigdje ni oblačka, nigdje ćuha vjetra. Samo titranje vrelog zraka i oštra zrika zrikavaca, luda svirka, ubrzana i zaglušna, tako te se čini da je to samo odjek toga usijanog uzduha što treperi... Dva sam sata hodio kao u pustinji kadli odjednom preda mnom iskrsnu skupina bijelih kuća iz prašine na cesti. Bijaše to ono što zovu postajom Saint-Vincent: pet-šest majura, dugački ambari sa crvenim krovom, pojilo bez vode među nešto kržljava drveća smokve i, sasvim na kraju naselja, dvije velike krčme s obje strane ceste, jedna drugoj sučelice.

Sublizost tih dviju krčmi imala je u sebi nešto ganutljivo. Na jednoj strani, velika nova zgrada, puna života i veselosti; na njoj sva vrata širom otvorena, pred njom stoji i dilažansa, tu isprežu konje što se puše, putnici silaze da onako s nogu što god popiju u uskoj sjeni pod zidom; dvorište je puno kola i mazgi, kočijaši se izvalili pod spremištima, čekajući da podvečer malko osvježi. Unutri, u krčmi, povici, psovke, udarci šaka po stolovima, zvuket čaša, sudaranje biljarskih kugla, prasak čepova na bocama limunade i nad svom tom bukom veseo i prodiran glas što pjeva te se prozori tresu:

*Margotona ljepotica
ranim jutrom poranila,
srebren ibrik dohvatila,
na vodu je polazila...*

Ona pak druga krčma nasuprot ovoj sva utonula u tišinu, baš kao da je napuštena. Trava joj izbila pod ulazom, prozori razbijeni, nad vratima joj grančica božikovine što onako uvela visi kao kakva stara perjanica, stepenice na pragu poduprte stijenama sa ceste... Sve se to doima tako žalostivo, tako bijedno, te bi čovjek samo od smilovanja ušao onamo da što god popije.

Kad sam ušao, nađoh se u dugačkoj prostoriji, pustoj i sumornoj, koju je jaki sunčani sjaj što se točio na tri velika prozora bez zavjesa činio još pustijom i sumornijom. Nekoliko klimavih

stolova s čašama zamućenim od prašine, razvaljen biljar što je pružao svoje četiri rupe kao četiri zdjelice, zatim jedan žuti divan, pa stara tezga za točenje — sve je to tonulo u nekom drijemežu, u teškoj i nezdravoj zapari. A muhā, koliko muha! Nikad ih toliko nisam vidio: načičkale strop, prilijepile se za okna, vrvjele po čašama — čitavi rojevi muha... Kad sam otvorio vrata, zapljusnulo me zujanje, obasulo me šuštanje njihovih krila, bijaše kao da sam ušao u košnicu.

U dnu prostorije, u udubini jednog prozora, stajala žena što se zanjela gledajući van. Zovnuh je dvaput:

— Ej, gazdarice!

Polako se okrenula i pokazala mi svoje jadno lice seljanke, naborano, ispucalo, zemljane boje, podbrađeno dugim krajevima riđa čipkanog rupca kakav u nas nose starice. Nije to bila starica, ali su joj suze smežurala lice.

— Što želite? — upita me, otirući oči.

— Da se malko odmorim i što god popijem...

Pogledala me u čudu i nije se makla sa svog mjesta, kao da nije razumjela.

— Pa zar ovo nije gostionica?

— Jest... gostionica je, ako hoćete... Ali zašto ne idete tamo preko puta, kao i drugi? Mnogo je zabavnije...

— Previše mi je ondje bučno... Radije ostajem ovdje.

I ne čekajući njezin odgovor, sjedoh za stol.

Kad je razabrala da govorim ozbiljno, krčmarica se užurba lijevo i desno, postade poslena, uze otvarati ladice, pomicati boce, brisati čaše, tjerati muhe... Vidjelo se da je tu posluživanje jednog putnika pravi događaj. Na trenutke jadrnica je zastajala i hvatala se za glavu, kao da očajava hoće li uspjeti sa svime izići nakraj...

Zatim je prešla u stražnju prostoriju, i čuo sam je kako zveckea ključevima, muči se oko brava, prekapa po sanduku za kruh, otpuhuje i briše prašinu, pere tanjure. Ovdanda protisne dubok uzdah, otme joj se slabo prigušen jecaj.

Nakon četvrt sata toga premetanja i tih priprema imao sam pred sobom tanjur suhvice, pletenicu bajata kruha iz Beaucairea, tvrdu kao kamen, i bocu loša vina.

— Izvolite se služiti — reče mi ta čudna žena i brzo se vrati da zauzme svoje mjesto pokraj prozora.

Dok sam pio svoj bučkuriš, pokušah da s njome zapodjenem

razgovor.

— Čini se da baš ne navraća mnogo gostiju ovamo, nije li tako, gazdarice?

— Ah, gospodine, nikad nitko... Kad smo u ovom kraju bili sami, druga nam je ptica pjevala: onda smo ovdje imali poštansku postaju, ovdje su se održavali lovački domjenci i večere u vrijeme lova na divlje patke, ovdje se zaustavljale kočije preko cijele godine... Ali otkako su susjedi otvorili svoju krčmu, sve smo izgubili... Svi radije odlaze susjedima sučelice. Kod nas im je suviše tužno... A istina je da naša krčma nije baš vesela. Ja nisam lijepa, trese me groznica, a moje su obadvije kćerke umrle... A tamo je preko puta uvijek smijeh i veselje. Gostionicu drži jedna Arležanka, lijepa žena sva u čipkama i sa trostrukim zlatnim lancem oko vrata. Kočijaš, njezin dragan, onamo svraća diližansu. Osim toga, ima ona i poneku izazovnu konobaricu i sobaricu... Zato joj tako i cvate posao! Kod nje se stječe sva mladost iz Bezoucesa, iz Redessana, iz Jonquieresa. Kočijaši i vozari dobrano zaobilaze samo da bi se svratili k njoj... A ja ovdje čamim cijele dane i sahnem, i nitko ovamo da navrati.

Sve je to govorila nekako rastreseno, nehajno, čela prislonjena o prozorsko okno. Očito je u krčmi na drugoj strani nešto posebno privlačilo njezinu pozornost...

Ondje prijeko sve se odjednom uskomešalo. Diližansa je krenula zaljuljana, gubeći se u prašini. Čulo se kako bič pucketa i truba odjekuje, a djevojke koje su istrčale na vrata dovikuju:

— Zbogom...! Zbogom...!

A povrh svega onaj snažni glas koji se čuo prije, nastavljao još jače:

*Srebrn ibrik dohvatala,
na vodu je polazila:
otud idu tri viteza,
tri viteza konjanika...*

Čuvši taj glas, krčmarica zadrhta cijelim tijelom, okrenu se meni te će potiho:

— Čujete li...? To je moj muž... Lijepo pjeva, zar ne?

— Kako...? Vaš muž...? Zar i on odlazi onamo?

Tada mi ona objasni, s tugom u glasu, ali sa mnogo blagosti:

— Što ćete, gospodine, muškarci su takvi, ne vole gledati plač i suze, a ja uvijek plačem otkako mi djevojčice umriješe... I onda ovo

naše tužno i pusto zdanje u kojem nikad nikoga nema... Pa tako, kad mu se duša nasùmori i kad ga obuzme dosada, moj jadni José ode prijeko da popije koju čašu, a kako ima lijep glas, Arležanka ga natjera da pjeva... Pst...! Evo ga opet.

Sva tresući se, ispruženih ruku, s krupnim suzama u očima, suzama koje su je činile još ružnijom, stajala je uz prozor kao u nekom zanosu i slušala kako njezin José pjeva Arležanki:

Prvi od njih njojzi nazva:

Dobro jutro, ljepotice...

ELIKSIR ČASNOG OCA GAUCHERA

— Kušajte ovo, susjede, pa mi kažite kako vam se sviđa.

I kap po kap, nadasve pažljivo, kao draguljar koji broji biserno zrnje, župnik u Gravesonu natoči mi dva prsta nekakva zlatnozeleno likera koji se iskri i koji grije — nešto izvrsno: bijaše kao da mi je sunce sišlo u želudac.

— Ovo je eliksir oca Gauchera, zdravlje i radost naše Provanse — reče mi taj čestiti čovjek nekako slavodobitno. — Prave ga u samostanu premontrejaca, dvije milje od vašega mlina... Zar nije bolji od svih šartreza na svijetu...? Da znate samo kako je zanimljiva priča o postanku ovog napitka! Evo, čujte je...

I tako, sasvim prostodušno, bez i trunka zlobe, u blagovaonici župnog dvora, tako čistoj i tihoj sa svojim malim slikama što prikazuju Put križa i sa svojim lijepim svijetlim zavjesama što su se od škroba ukrutile poput misničke košulje, župnik mi uze kazivati priču pomalo skeptičnu i ne baš bogobojaznu, nešto što podsjeća na priče Erazmove i Assoucyjeve.²⁵

*

Prije kakvih dvadeset godina, premontrejci, ili radije bijeli fratri, kako ih zovu naši Provansalci, bijahu zapali u veliku bijedu. Da ste samo vidjeli njihov samostan u to doba, žalost bi vas obuzela.

Veliki zid i kula Svetog Pakoma u samim razvalinama; oko cijelog samostana sve presvojio pusti korov, stupovi popucali, a sveci od kamena rušili se u svojim udupcima u zidu. Ni jedno oslikano okno nije ostalo čitavo, ni jedna vrata nisu se sasvim držala. Po samostanskim dvorištima i kapelicama obigravao vjetar

²⁵ Erazmo Roterdamski (1466 — 1536), slavni holandski filozof i filolog, najznatiji humanist Renesanse, učenjak koji se zamjerio i papinstvu i luteranstvu, spisatelj što njeguje sve književne oblike, ironik i satirik koji izvrgava poruzi neznanje, učmalost i lijenost redovnikā i visokoparnost, umišljenost i nadriučenost dogmatikā, teolog čijoj smrti ne pribiva ni jedan svećenik.— Charles d' Assoucy (17. st.) francuski je burleskni pjesnik koji sebe naziva »cārem burleske«, premda je u toj književnoj vrsti. što poglavito cvate u općem otporu za vrijeme *Fronde*, vođa i učitelj zapravo Paul Scarron. — *Prev.*

što je potezao s Rone i lomio olovne šipke kojima nekoć bijahu optočena stakla na prozorima, razvaljivala vjetrušina i hujala kao na Camargui, gasila voštanice, uspljuskiivala blagoslovljenu vodu u kamenim škropionicama i proljevala ju naokolo. A ponajgore bijaše sa samostanskim zvonikom: zjapio je nijem i pust kao prazan golubinjak. Kako ne imahu novaca da nabave zvono, časni oci bijahu prisiljeni da za zornicu zvone klepetaljkama od bademova drveta...!

Jadni bijeli fratri! Kao da ih i sad gledam kako u procesiji na Tijelovo žalosni kroče u zakrpanim mantijama, blijedi i mršavi, jer su se hranili samo narančama i lubenicama, a za njima, pognute glave, monsinjor opat, njihov prior, sav pokunjen od stida gdje mu valja nositi štap s kojega je otpala pozlata i bijelu vunenu mitru što su je moljci progrizli. Pobožne žene iz kongregacije plakale od žalosti, a debele stjegonoše uz podrugljiv podsmijeh potihoo kazivahu jedan drugome, pokazujući na jadne fratre:

— Mršavi su čvorci kad lete u jatu.

I doista je već došlo dotle te su se nesretni bijeli fratri i sami počeli pitati ne bi li bolje učinili da se razidu po svijetu i da ponaosob, svaki za sebe, potraže kruha.

Ali jednog dana kad su u samostanskom vijeću raspravljali o toj ozbiljnoj i teškoj nakani, javiše prioru kako brat Gaucher želi pred vijeće, moli da ga saslušaju...

Taj je brat Gaucher, valja vam znati, bio samostanski govedar, a to će reći da je dane provodio tumarajući od jedne do druge arkade u klausturu i goneći pred sobom dvije mršave krave što su tražile travu među kamenim pločama na dvorištu. Do njegove dvanaeste odgajala ga nekakva luda starica iz Bauxa koju su zvali strina Begona, a zatim su ga preuzeli redovnici, ali nesretni govedar nije naučio ništa drugo doli da čuva svoje životinje i da izmoli Očenaš, a i to na provansalskom, jer je bio tvrde glave i duha tupa kao što je tup bodež od olova. Inače gorljiv kršćanin, premda ponešto zanesenjaka, dobro se osjećao pod košuljom od kostrijeti i trapio se u čvrstu uvjerenju i još kako čvrstim šakama...!

Kad ga vidješe gdje ulazi u kaptolsku dvoranu, onako priprost i benav, i klanja se nazočnima držeći jednu nogu unazad, odmah se nadušiše smijati — prior, kanonici, rizničar i svi drugi redom. Takav je dojam uvijek ostavljala ta prosijeda glava, to dobrodušno lice s kozjom bradicom i usplahirenim pogledom gdje god bi se pojavilo,

ali brat Gaucher nije za to nimalo mario.

— Prečasni oci — poče on smjernim glasom, vrteći svoju krunicu od maslinovih koštica — pravo imaju kad vele da prazno bure najjače odzvanja. Zamislite, premećući po ovoj svojoj jadnoj glavi što je tako prazna, i neprestano mučkajući njome, evo sam, mislim, pronašao put i način kako da se svi iskopamo iz bijede u kojoj smo se zavrnuili.

I nato proslijedi:

— Evo što i kako. Dobro poznajete strinu Begonu, onu dobru ženu što se brinula o meni kad bijah malen. (Bog neka se smiluje duši te stare nevaljalice! Pjevala je nadasve nepristojne pjesmice kad bi se napila.) Reći ću vam, prečasni oci, strina je Begona za života poznavala gorske trave isto tako dobro pa i bolje negoli kakav stari korzikanski kos. Čak je, potkraj života, spravljala neki napitak kojemu nema premca, sve miješajući pet-šest vrsta ljekovitog bilja što smo ga zajedno brali na Alpilama. Minulo je odonda podosta godina, ali mislim da bih, uz pomoć svetog Augustina i s dopuštenjem našega prečasnog priora, ako svojski upnem, mogao nanovo pronaći kako se sastavlja taj tajanstveni eliksir. I onda nam ne bi trebalo drugo doli da ga samo nalijevamo u boce i da ga ponešto skupo prodajemo, a to bi samostanu omogućilo da se polako obogatiti kao što su se obogatila braća trapisti i kartuzijanci...

Nije stigao pravo ni da dovrši, a već je prior ustao da ga zagrli. Kanonici mu pružali ruku. Samostanski mu rizničar, ganutiji negoli svi ostali, uze s poštovanjem cjelivati otrcani rub kukuljice... Potom se svi vratili na svoja mjesta da vijećaju. Poslije dogovora svećenički zbor odlučio da se krave povjere brizi brata Trazibula kako bi se brat Gaucher mogao sav posvetiti spravljanju svog eliksira.

*

Kako se to dobrom bratu posrećilo da pronađe recept strine Begone? Uz kakve napore? Nakon koliko probdjevenih noći? Priča o tom ništa ne kazuje. Pouzdano se zna samo to da je poslije šest mjeseci eliksir bijelih fratara već bio vrlo poznat. U svem kraju arleskom, u cijelom okrugu, ne bijaše kuće ni majura gdje se u smočnici, među staklenkama s kuhanim vinom i među čupovima sa zelenim maslinama, ne bi nalazila i mala boca od pečene gline,

zapečaćena provansalskim grbom, a na njoj, na srebrnoj naljepnici, naslikan fratar ozarena lica.

Kako je napitak izišao na glas, omilio posvuda i bio tražen, samostan bijelih fratara ubrzo se obogatilo. Kula Svetog Pakoma potpuno je obnovljena, opat dobio novu mitru, crkva lijepe prozore s raznobojnim oknima, a vitki se čipkasti zvonik jednoga lijepog uskršnjeg jutra iznutra načičkao velikim i malim zvonima što im se bruj i skladna zvonjava razlijegala na sve strane.

A Gaucher, ubogi brat laik čija je neotesanost toliko uveseljavala svećenički zbor, nije više bio na podsmijeh samostanu. Sada on svima bijaše časni otac Gaucher, mudar i učen čovjek, koji je živio daleko od sitnih i raznovrsnih samostanskih poslova i koji se cijelog dana zatvarao u svoju pecaru, dok je trideset fratara obilazilo planinom tražeći mu mirisave trave... Ta pecara, u koju nitko, pa ni sam glavar samostanski, nije imao pristupa, bijaše neka stara napuštena kapela na samom kraju kanoničkog perivoja. U očima prostodušnih fratara postala je ona nešto tajanstveno i strašno. Je li se koji mladi redovnik, smion i radoznao, odvažio da se po lozi što je puzala uza zid uspane do rozete nad portalom te ozgo proviri unutra, brzo bi spuznuo dolje, preplašen i sav izvan sebe što je vidio oca Gauchera s njegovom čarobnjačkom bradicom kako se naginje nad svoje peći držeći u ruci spravu kojom se mjeri jačina likera, a svud oko njega prijekapnice, posude od ružičaste kamenine, golemi vrčevi i lijevci, staklene cijevi, čitava gomila neobičnih predmeta i sprava što tajanstveno odrazuju crvenu svjetlost koja se toči sa šarenih okana...

Kad bi se dan priklonio k večeru te zazvonilo posljednje pozdravljenje, vrata bi se toga tajanstvenog mjesta polako otvorila, i časni bi otac krenuo prema crkvi da pribiva večernjoj pobožnosti. Valjalo je vidjeti kako su ga samo susretali i dočekivali kad je prolazio samostanom! Kad bi naišao, fratri bi se svrstali u dva reda da ga propuste, i šapat se pronosio:

— Pst...! On zna tajnu...!

Rizničar ga slijedio i nešto mu ponizno govorio, prignute glave... Posred svega tog iskazivanja poštovanja i posred svih laski časni je otac, brišući čelo, prolazio u svome trorogom šeširu sa širokim obodom što bi ga zavalio na potiljak kao kakvu aureolu, te u prolazu, pun zadovoljstva, gledao oko sebe— gledao prostrana dvorišta zasađena drvećem naranče, plave krovove na kojima se

okreću nove vjetrenice, gledao kako samostanskim trijemom što sav blista od bjeline prolaze kanonici sve dvojica i dvojica, među vitkim i cvijećem ukrašenim stupovima, svi u novom ruhu, svi blažena lica.

»Za sve to imaju meni zahvaliti!« govorio u sebi časni otac, i na tu pomisao uvijek bi ga ponos ispunio.

Zato je jadni čovjek bio tako teško kažnjen. Odmah ćete vidjeti...

Zamislite, jedne je večeri, za službe božje, upao u crkvu neobično uzbuđen: sav zajapuren i zadihan, nakrivljene kapuljače, i toliko zbunjen i smušen da je, uzimajući u škropionici blagoslovljenu vodu, umočio ruku sve do lakta.

Ponajprije pomisliše da se uzbudio postiđen što je zakasnio, ali kad ga vidješe gdje se duboko klanja pred orguljama i pred propovjedaonicom umjesto pred glavnim oltarom i gdje kao vihor juri crkvom, pa kada je još pet-šest minuta lutao po koru tražeći svoje sjedalo, i kad je naposljetku našao svoje mjesto i sjeo blaženo se smješkajući i naginjući lijevo i desno, onda žagor čuđenja prođe kroza sve tri crkvene lađe. Šapat išao od jednog molitvenika do drugoga:

— Što je to s našim ocem Gaucherom...? Što li je to našem ocu Gaucheru...?

Prior je, nestrpljiv, već dvaput udario štapom o kamene ploče na podu da u crkvi vrati mir i tišinu... Tamo dolje, u dnu kora, neprestano se pjevali psalmi, ali u odgovorima ne bijaše poleta, nekako su zapinjali...

Odjednom, usred onog *Ave verum*, naš vam se otac Gaucher izvali na svome sjedištu i snažnim glasom zapjeva:

*Po Parizu bijeli fratar
tra-la-la, tra-la-li ...*

Opća strava i prepast. Svi ustaju. Čuju se povici:

— Vodite ga odavde... nečastivi je u nj ušao! Kanonici se krste. Priorov štap udara i poskakuje... Ali otac Gaucher ne haje, on ništa ne vidi i ništa ne čuje, pa ga dva snažna redovnika moraju odvući kroz mala korska vrata: valjalo im svojski upeti, jer se on otimao i batrgao kao đavlom opsjednut i još jače nastavljao ono svoje *tra-la-la, tra-la-li*.

*

Sutradan je nesretnik ranom zorom klečao u priorovoj molitvenoj ćeliji, priznavao svoju krivicu i kajao se, a suze mu curkom navirale iz očiju.

— Elikzir, monsinjore, eliksir me prevario — govoraše busajući se u prsa.

Videći ga tako ucviljena i raskajana, i sam se dobri prior ganuo iz dna srca.

— Dobro, dobro, oče Gaucher, umirite se. Sve će to ispariti kao rosa na suncu... Naposljetku, i nije pukla tako velika bruka kao što mislite. Samo je pjesmica, doduše, bila malko... hm! hm...! Nadajmo se, uostalom, da je mladi redovnici nisu čuli... A sada da čujemo kako vam se to dogodilo... Zacijelo dok ste kušali eliksir, nije li tako? Ruka vas izdala, malko više zahvatili... Da, da, razumijem... Tako je bilo i s bratom Schwartzom, izumiteljem baruta: bili ste žrtva svog pronalaska... Nego, recite mi, čestiti prijatelju, je li baš potrebno da sami kušate taj žestoki napitak?

— Na žalost, jest, monsignore... Epruveta mi doduše pokazuje jakost i stupanj alkohola, ali da mu se daje pravi okus i mekoća, i da liker dosegne onu savršenost, mogu se pouzdati samo u svoj jezik i nepce...

— Dobro, dobro... Ali čujte malko što ću vam reći... Kad već od prijeko potrebe kušate taj napitak, recite prija li vam. Osjećate li zadovoljstvo?

— Eh, osjećam, monsinjore, jadna li mene... prija mi — priznade nesretni otac i sav porumenje...— Evo već dvije večeri zaredom ćutim i razabirem da ima divan okus i miris...! Zacijelo mi je sam đavo postavio ovu zamku... I zato sam odlučio da se odsad oslanjam samo na epruvetu, sve ako liker i ne bio onako ukusan, iskričav i blistav...

— A, ne, nemojte tako! — živahno ga prekide prior. — Ne smijemo dopustiti da nam kupci budu nezadovoljni... Jedino ostaje da budete oprezni, sada kad ste iskusili... Da vidimo koliko bi vam likera trebalo da biste mogli pravo ocijeniti... Petnaestak ili dvadesetak kapi, nije li tako? Recimo, dvadeset kapi... Đavo bi morao biti osobito lukav pa da vas prevari sa dvadeset kapi... Uostalom, da umaknete svakoj neprilici, ja vas ubuduće oslobađam dužnosti da dolazite u crkvu. Večernju ćete molitvu izmoliti u pecari... A sad idite s mirom, časni oče... i nadasve pazite da dobro brojite kapi.

Ali jao! Ubogi je časni otac uzalud brojio svoje kapi... đavo ga je čvrsto držao i više ga nije puštao.

I pecara se naslušala neobičnih molitava.

*

Danju je sve još dobro išlo. Časni otac bijaše prilično miran i pribran: ložio je svoje peći i na vatru pristavljao svoje kotlove za prijekap, pomno odabirao bilje, sve same provansalske trave, fine, sive, zupčaste i čipkaste, mirisom i suncem napojene, pune blagovonja... No uvečer, kada su trave bile dobro iskuhane i kad se liker hladio u velikim posudama od crvenog bakra, počinjale su muke ovog nevoljnika.

— ...Sedamnaest... osamnaest... devetnaest... dvadeset...!

Kapi su iz cjevčice padale u rumen pehar od pozlaćena srebra. Tih dvadeset kapi časni bi otac iskapio u jednom gutljaju, gotovo bez ikakva užitka. Tek mu dvadeset i prva kap bijaše na zadovoljstvo. Oh, ta dvadeset i prva kap...! A onda, da odoli napasti, spustio bi se na koljena u najdaljem kutu u pecari i tu utonuo u puste očenaše. Ali se sa još topla likera izvijala zamamna mirisava para

koja je obavijala časnog oca te ga i protiv njegove volje vukla i vraćala k onim posudama... Liker se prelijevao u divnoj zlačanozelenoj boji. Nagnut nada nj, raširenih nosnica, časni ga je otac blago miješao svojom cjevčicom, a u sjajnim onim iskricama i zncima zlata na nježnim smaragdnom valićima činilo mu se da vidi oči strine Begone, koje mu se smiješe i žmirkaju:

— Hajde, još jednu kap!

I tako, sve kap po kap, nesretnik bi svoj pehar razom napunio. Potom, sasvim onemoćao, klonuo bi u dubok naslonjač, udobno se zavalio i polusklopljenih vjeđa, nesposoban za bilo kakav otpor, sladio svoj grijeh sitnim gutljajima i kao u nekoj ugodnoj griznji savjesti blago šaputao:

— Ah, jadna li mene, prokletnika... odoh pravo u pakao...

Najgore bijaše što mu je taj đavolji napitak, ne znam kakvom čarolijom, dozivao u sjećanje sve nepristojne pjesmice strine Begone, na prilik: *Tri su druge gozbu pripremale...* ili pak: *Šumom ide pastirica sama...* I uvijek onu čuvenu o bijelom fratra: *Tra-la-la, tra-la-li.*

Zamislite kakve li smetenosti i posramljenja kad bi mu sutradan fratri iz susjednih ćelija zlobno dobacivali:

— He, he, oče Gaucher, sinoć vam je glava bila puna cvrčaka kad ste išli na počinak.

A onda plač i suze, očajanja i postovi, kostrijet i trapljenje. No ništa nije koristilo protiv demona u napitku, i svake je večeri, u isti sat, nečastivi opsjedao časnog oca, đavolje je djelo iznova počinjalo.

*

Za sve to vrijeme naredžbe samo pljuštale, bijaše to samostanu pravi blagoslov s neba. Stizale one iz Nîmesa, iz Aixa, iz Avignona, iz Marselja... Iz dana u dan samostan sve više nalikovao na tvornicu: jedni fratri lijepili naljepnice, drugi zamatali; neki pisali dopise, a neki brinuli o utovaru... Služba je božja zbog toga ovdje-ondje zapinjala, i Višnji je koji put bio prikraćen za poneku zvonjavu, ali siromasi toga kraja nisu ostali kratkih rukava, možete mi vjerovati...

Ali jednoga lijepog nedjeljnog jutra, dok je rizničar pred cijelim fratarskim zborom čitao svoj godišnji izvještaj i dobri ga kanonici slušali blistavih očiju i s osmijehom na usnama, odjednom pred njih banu otac Gaucher uzvikujući:

— Svršeno je... više vam ga ne pravim... Vratite mi moje krave!

— Što je, oče Gaucher, što je posrijedi? — upita prior, koji je pomalo naslućivao o čemu se radi.

— Što je posrijedi, pitate, monsinjore... Posrijedi je eto to da ja sebi pripremam lijepu vječnost u ognju gdje će me đavli podbadati vilama... Pijem, evo, pijem kao najgori ispičutura...

— Pa rekao sam vam da brojite kapi.

— Da brojim kapi... jest, lako je to reći, ali bi sada trebalo da brojim pehare... Da, časni oci, dotle sam dotjerao. Tri boce u jednu večer... I sami uviđate da ovako ne može dalje... Zato odredite koga hoćete da vam ubuduće spravlja eliksir... Neka me oganj božji sprži ako ga se više dotaknem!

Sada se fratarski zbor više nije smijao.

— Ali, nesretniče, sve ćete nas upropastiti! — viknu rizničar mašući svojom knjžurinom.

— Zar biste radije da se strmoglavim u pakao? Tada ustade prior.

— Časni oci — reče on ispruživši lijepu bijelu ruku na kojoj se blistao pastirski prsten — ima puta i načina da se sve uredi... Zar ne, sinko, demon vas salijeće uvečer...?

— Da, gospodine, svake večeri, redovito... I tako, kad vidim da se smrkava, oblije me znoj kao, da prostite, magarca kad ugleda samar.

— Dobro je, umirite se... Odsad ćemo na svakoj večernjici moliti za vas molitvu svetog Augustina koja daje potpun oprost od grijehā... Tako ste zaštićeni ma što se dogodilo... Tu je posvemašnje odrešenje još u času dok činite grijeh.

— U redu kad je tako, i lijepa hvala, gospodine priore!

I ne pitajući ništa dalje, otac Gaucher vrati se svojim kotlovima za prijekap, lagan kao lakokrila ševa.

I doista, od tada ni jedne večeri redovnik koji je predvodio u molitvi nije na kraju propustio da kaže:

— Pomolimo se za našega jadnog oca Gauchera koji žrtvuje svoju dušu za opće dobro... *Oremus, Domine...*

I dok je nad svima tim bijelim kukuljicama što su pale ničice u sumraku u crkvi molitva brujala i podrhtavala poput povjetarca na snijegu, tamo se dolje, na drugom kraju samostanskog prostora, iza rasvijetljenog prozora pecare, čulo kako otac Gaucher pjeva u sav

glas:

*Po Parizu fratar bijeli,
tra-la-la, tra-la-li,
po Parizu fratar hodi,
mlade duvne plesat vodi,
hopa-cupa, to mu godi;
mlade duvne...*

...Tu se dobri župnik, koji je ovo pripovijedao, odjednom
prekide, sav užasnut:

— Bože milostivi, kad bi me čuli moji župljani...!

ČEŽNJA ZA VOJARNOM

Jutros me, u prvi pamik zore, odâ sna prenu žestoko udaranje u bubanj... Ta-ta-ra-ta-tam! Ta-ta-ra-ta-tam...!

Bubanj među mojim borovima...? U to doba...? Nešto je tu čudno posrijedi!

Brže-bolje skočih s postelje pa pravo na vrata, da ih otvorim.

Nigdje nikog! Prestalo bubnjanje... Iz mokre vinjage izletješe dvije-tri ugare otresajući krila... Lagan lahor čarlija među granama... Tamo od istoka, na blagom bîlu Alpilâ, sakuplja se zlaćan prah iz kojega se polako pomalja sunce... Prva zraka već dodiruje krov na mome mlinu. U isti tren nevidljivi bubnjar nanovo se javlja, bubnja kao za polazak ili na pozdrav... Ta-ta-ra-ta-tam!

K vragu i ta magareća koža! Već sam je sasvim zaboravio. Ali, najposlije, kakav je to divljak što zoru pozdravlja bubnjem u šumi...? Uzalud gledam, ne vidim ništa... ništa, sâmo žbunje despika, i sâme borove što su porasli po padini sve do ceste... Možda se ondje u guštiku skrio kakav duh nestaško pa mi se ruga... Zacijelo je to Ariel ili pak meštar Puck.²⁶ Očito je obješenjak, prolazeći ispred moga mlina, pomislio:

»Onaj se Parižanin tamo previše zavukao u svoj mir, hajde da mu zasviramo budnicu.«

I nato je potegao veliki bubanj pa udri u bubnjanje... Ta-ta-ra-ta-tam, ta-ra-tam...!

Prestani, umukni, nevaljalče Puck, probudit ćeš mi moje cvrčke!

*

Ali ne, nije to bio Puck.

Bijaše to François Gouguet, zvani Pistolet ili Kubura, bubnjar u 31. pješačkoj pukovniji, koji se nalazio na polugodišnjem dopustu. Pistolet se dosađivao na selu, napadala čama tog bubnjara i čežnja

²⁶ Ariel je zračni duh, živahan mali nestaško, iz Shakespeareove komedije-feerije *Oluja*. Puck, zvan još Robin Vragolan, vilenjak je obješenjak, duh podrugljivac, iz *Sna ljetne noći*. — *Prev.*

ga morila, pa kad bi pristali da mu ovda-onda ustupe općinski bubanj, odlazio bi sjetan u šumu da bubnja, sanjareći o vojarni Princ Eugen.

Danas je došao na moj zeleni brežuljak da sanjari... Eno ga tamo, naslonio se na bor, drži bubanj među koljenima i daje srcu oduška... Jata uplašениh mladih jarebica promiču pred njim, ali ih on i ne zamjećuje. Mirisava metvica širi oko njega svoje blago vonje, ali on ništa ne čuti.

Ne vidi on ni tananu paučinu što na suncu treperi zategnuta među granama, ne vidi ni borove iglice što skakuću po njegovu bubnju. Sav je utonuo u svoje sanjarenje i u svoju svirku, zaljubljeno gleda kako mu poigravaju palice, i široko mu se priprosto lice blista i rastapa od pustog milja na svaki udar.

Ta-ta-ra-ta-tam, ta-ra-tam...!

»Kako li je lijepa velika vojarna sa svojim dvorištem što je popločano širokim pločama, s nizom svojih pravilno poredanih prozora, sa svojim žiteljima pod jednakim kapama, i sa svojim niskim svodovima kojima odjekuje lupa kotlova i zveket vojničkih zdjelica...!«

Ta-ta-ra-ta-tam, ta-ra-tam...!

»O, zvučno stepenište, hodnici vapnom obijeljeni, mirisave dvorane, opasači što ih vojnici lašte i svjetlaju, stolovi s kruhom, kutije s laštilom za obuču, željezni kreveti sa sivim pokrivačima, puške što blistaju poredane u drvenim naslonima!«

Ta-ta-ra-ta-tam, ta-ra-tam...!

»O, divni dani provedeni u stražarnici, igraće karte što se lijepe za prste, gadna pikova dama s ukrasima što su dodani perom i tintom, stari iskrzani i nepotpuni svezak Pigault-Lebruna²⁷ što se povlači po poljskom krevetu...!«

Ta-ta-ra-ta-tam, ta-ra-tam!

»O, duge noći na straži pred vratima ministarstava, stara stražarska kućica što prokapljuje dok noge zebu...! Otmjene kočije što prolaze i blatom te prskaju...! Pa još dodatne službe i stražarenja! Dani u zatvoru, smrdljivi kabao, uzglavnica od dasaka, budnica s ustajanjem u hladna kišovita jutra, povratak u vojarnu u maglene večeri kad se pale plinske svjetiljke, večernja prozivka na koju stižeš

²⁷ Pigault-Lebrun (1753 — 1835), tvorac raskalašnih ali tečno i spretno pisanih romana. — *Prev.*

sav usopljen!«

Ta-ta-ra-ta-tam, ta-ra-tam!

»O, Vincenska šuma, duge bijele končane rukavice, šetnje po utvrdama... O, ograda na Topničkoj školi, cure soldatuše, Salon de Mars s klarinetom, apsinti po špelunkama, povjerljivi razgovori prekidani štucanjem, sablje što se učas suču iz toka, čeznutljive romance što se pjevaju s rukom na srcu...!«

*

Sanjaj, sanjaj, jadni čovječe, ja te neću iz sna buditi... Smjelo udaraj u svoj bubanj, udri svom snagom. Nemam prava da ti se podsmjehujem.

Ako te čežnja mori za tvojom vojarnom, zar i ja ne čežnem za svojom?

Moj me Pariz progoni sve dovde kao i tebe tvoj. Ti pod borovima udaraš u bubanj, a ja činim isto, pišem pod njima... Ah, kakvi smo ti mi Provansalci! Ondje, u pariškim vojarnama, tugujemo za svojim plavičastim Alpilama i za divljim mirisom despika, a sada, ovdje, u srcu Provanse, nedostaje nam vojarna i drago nam je sve što podsjeća na nju.

*

Osmi sat izbija u selu. Pistolet, ne ispuštajući svojih palica iz ruku, uzima put pod noge, vraća se... Čujem ga kako silazi šumom i sveudilj udara u bubanj... A meni, koji ležim u travi, bolestan od čežnje... meni je kao da uza zvuke bubnja koji se udaljavaju vidim sav svoj Pariz kako u mimohodu promiče među borovima...

Ah, Pariz...! Pariz...! Uvijek Pariz!

Copyright

© Dubravko Deletis

e-izdanje pripravili:
Dubravko Deletis i Mima Goacher

website: www.josiptabakknjige.org

15/02/2013

